

Ker

Revista del Grup de Recerca de Cerdanya

Núm 2, 2n semestre de 2009

Melitaea parthenoides

Índex

Pàg. 1. Portada

Pàg. 3. Índex.

Pàg. 4. Les crassulàcies a la Cerdanya.

Pàg. 8. Les orquídies de la Cerdanya i el Capcir.

Pàg. 13. Les papallones diürnes de la Cerdanya

Pàg. 19. Montlleó: un punt clau en la travessa humana del Pirineu.

Pàg. 24. El Carnestoltes tradicional del Pirineu a Bellver de Cerdanya.

Pàg. 30. El camí Cardoner i el camí Ramader, camins històrics de llarg recorregut a la cara nord del Cadí.

Pàg. 35. Memòria d'activitats realitzades pel GRC durant el 2n semestre del 2009.

Pàg. 42. Els Rauréz, notaris de Puigcerdà. Un cas de desheretament al s. XVIII?

Pàg. 49. A l'ombra. L'orant.

Les crassulàcies a la Cerdanya

Per Enric Orús

Aquesta família de plantes es troba estesa per tota la Terra, a excepció d'Oceania. Sobretot habita l'Hemisferi Nord, arribant fins al Cercle Polar Àrtic, en terres tan fredes com Alaska i l'extrem Nord de Sibèria, a tocar de l'estret de Bering. És el cas de la *Rodhiola rosea* i el *Sedum khamschaticum*.

S'han classificat en una trentena de gèneres, amb un total de més de 1.500 espècies. Una característica gairabé comuna a tot aquest extens grup de plantes és la seva suculència, és a dir, la capacitat d'emmagatzemar nutrients en forma de suc que li permetin subsistir en circumstàncies desfavorables, com és el cas de la sequera, o la falta de substracte degut al seu caràcter essencialment rupícola. Afegir que, en general, són plantes petites, encara que n'hi ha d'arbustives, com la *Crassula arborea*. Finalment, afegir que alguns gèneres són molt emprats en jardineria, com és el cas dels *Aeonium* i *Kalanchoe* de procedència africana i illes adjacents.

A Catalunya tenim⁽¹⁾ 26 espècies repartides en 5 gèneres i a la Cerdanya s'han trobat totes les espècies, excepte les tres del gènere *Crassula* i també hi falten els *Sedum andegavense*, *caespitosum*, *cepaia*, *rosea* i *rubens*. En total, per tant, 18 espècies repartides en 4 gèneres, com indiquem a continuació:

Mucizonia	Sedum	Sempervivum	Umbilicus
M. sedoides	S. acre	S. arachnoideum	U. rupestris
	S. album	S. montanum	
	S. alpestre	S. tectorum	
	S. anglicum		
	S. annuum		
	S. atratum		
	S. brevifolium		
	S. dasyphyllum		
	S. hirsutum		
	S. rupestre		
	S. sediforme		
	S. telephium		
	S. villosum		

De les 8 espècies que hi falten, creiem factible trobar el *S. cepaea* i el *S. rosea*. El primer és difícil de veure, ja que no forma mates i té les fulles amples com altres plantes que l'envolten. Un punt on és relativament fàcil de veure és a la Val d'Aran. El *Sedum rosea* és una de les joies de les crassulàcies catalanes i, si bé és comú en les zones més fredes del continent, és raríssima a casa nostra. Poques citacions tenim i de fet, les d'Andorra són relativament recents. En canvi, és visible a distància, degut al seu tamany i a formar mates. És l'única espècie dioica i fora d'aquí se la coneix com a *Rodhiola rosea*. Les altres sis espècies són de terres baixes i penssem que no hi seràn.

Passem a descriure breument cadascuna de les espècies trobades a la Cerdanya.

Mucizonia sedoides (DC.) Webb

Mucizònia de congesta. Nom poc acceptat internacionalment, on se la coneix com a *Sedum candollei* Hamet. Es tracta d'un endemisme ibèric i pirinenc per les dues vessants. Planta anual que forma petites tofes i les seves fulles prenen sovint una coloració vermellosa, que combinat amb el rosat de les seves flors, donen una gran vistositat a la planta. Arriba gairebé fins als 3.000 m, sempre sobre terrenys àcids. A casa nostra la trobem a tot el Pirineu, essent el punt més oriental el Costabona. A la Cerdanya ha estat citada a les zones del Puigpedrós i el Carlit, a la capçalera de la Vall d'Eina i al Puig de Dòria.

Mucizonia sedoides

Sedum acre L.

Arròs de bruixa. Planta perenne amb una morfologia canviant segons l'altitud. L'hem vista eixecar 10 cm a Girona (50 m) i trobar-la arran de terra en el seu límit altitudinal (2.100 m). Desenvolupa tiges amb les fulles imbricades i desplega una floració amb un vistós color groc, que la fa molt visible (de fet és quan millor es veu). Té un marcat sabor picant (d'aquí li ve el seu nom). Prefereix els terrenys calcaris, encara que l'hem vista en els silicis.

Es troba per tot Europa i al nord d'Àfrica. La veurem arreu de Catalunya i a la Cerdanya no escasseja (zona de Belver, per exemple).

Sedum acre

Sedum album L.

Crespinell blanc. Es reconeixen dues varietats en funció de la mida de les fulles. Planta perenne que forma coixinets, amb les fulles cilíndriques de color verd o vermell. Vistoses flors blanques (d'aquí el seu nom). Sempre l'hem vista sobre rocam. Indiferent al tipus de sòl.

S'escampa per tot Europa occidental, fins al sud d'Escandinàvia i també pel nord d'Àfrica. A casa nostra la veiem per tot el territori, excepte a la zona central. A la Cerdanya és freqüent.

Sedum album

Sedum alpestre Vill.

Crespinell alpestre. El campió dels nostres crespínells pel que fa a les alçàries, doncs assoleix els 3.000 m i sorprenentment no desapareix a l'hivern, com fan els seus congèneres alpins. Té les fulles aplanades i forma grupets molt reduïts, amb una florida groga. Cal no confondre-la amb el *S. annuum*, ja que s'assemblen molt, sobre tot sense flor. Vegeta en terrenys silícis sobre replans rocosos.

A Europa només la trobem als massissos més alts, com els Pirineus, els Alps, els Càrpats, etc. A la Cerdanya l'hem vista a les zones del Puigpedrós i a la Cabana dels Esparvers.

Sedum anglicum Huds.

Crespinell pireneic. Descrites dues subespècies en funció del tamany de les fulles i la llargària de les tiges floríferes. Planta petita perenne, amb les fulles d'un verd clar i que tenen un espoló a la base. Això permet identificar-la millor. Forma petites tofes i les flors són d'un blanc rosaci. Es pròpia de terrenys àcids.

La seva distribució és nordeuropea i arriba fins a Escandinàvia. La trobem escampada per tot el Pirineu i a la Cerdanya l'hem vista a la vall de la Llosa.

Sedum annuum L.

Crespinell anual. Planta anual molt similar al *Sedum alpestre* i situada als mateixos sòls. Les fulles són més cilíndriques i també té les flors grogues, encara que més petites. Una altra característica que la distingeix és que forma, en general, tiges erectes.

Té una distribució Centreeuropea i es troba també a tota Es-

candinàvia i Islàndia. Al nostre Pirineu la trobem normalment per sota del *Sedum alpestre* i en més quantitat. A la Cerdanya, a la Vall de Llosa es veu als marges de la pista. També l'hem observada prop de la Creu de Maians.

Sedum atratum L.

Crespinell fosc. És l'únic representant alpí que viu exclusivament a roques calcàries, arribant als 2.800 m. És una planta anual amb les fulles cilíndriques brunenques, que forma grups aïllats, gairebé sempre sobre terrenys rocallosos. Els pètals blancs i els folícles vermells, donen a la flor una coloració realment sorprenent.

Viu a les muntanyes del centre i sud d'Europa i a casa nostra exclusivament als Pirineus. A la Cerdanya l'hem trobada sota la Tossa d'Alp, a la zona de la Masella.

Sedum brevifolium DC.

Crespinell brevifoli. Planta perenne amb les fulles grans, fortament imbricades. Les tiges recorden les panotxes del blat de moro. De color blavís, a vegades les fulles adopten un color vermell intens. Les flors són blanques amb una línia rosada al revers dels pètals. Viu als terrenys silícis i la trobem generalment sobre roca en petites agrupacions.

Vegeta a la Península Ibèrica, a França i a Cerdanya i a Catalunya, al Pirineu i al Montseny. A la Cerdanya és relativament freqüent (vall de Bastanist, per exemple).

Sedum dasyphyllum L.

Crespinell glauc. Planta perenne inconfusible pel seu color grisenc. Les fulles són aplanades i generalment imbricades i oposades. Viu amb facilitat sobre roques i parets de pedra, on forma coixinets que es tornen blancs quan floreix. Els pètals tenen al revers unes estries rosades. Tolerà tot tipus de terra amb tendència al calcari.

Colonitza el centre i sud d'Europa i també al nord d'Àfrica. Està fortament escampada pel nostre territori i a la Cerdanya es troba una mica pertot arreu.

Sedum hirsutum All.

Crespinell hirsut. Planta perenne que es caracteritza per la pilositat de les seves fulles i perquè la disposició d'aquestes, formen rosetes (cas únic entre els nostres crespínells, juntament amb el *Sedum cepaea*). Té una floració blanca i creix en terrenys silícis. Forma petites agrupacions d'individus.

Nadiu de la península Ibèrica i França. A Catalunya vegeta des de la Val d'Aran fins al cap de Creus i també al Montseny, entre altres punts. A la Cerdanya és escassa i de fet no l'hem vista.

Sedum rupestre L.

Crespinell rupestre. Planta perenne que es reconeix per les seves fines fulles acabades en punta. Floreix amb una vistosa coloració groc viu. La morfologia de la flor és variada i això ha donat peu a 3 subespècies que alguns autors han considerat que eren espècies diferents. Prefereix els terrenys silícis i forma mates, de vegades grans.

Estesa per tot Europa occidental i central. A casa Nostra, la

trobem a la meitat nord del territori, d'una forma relativament abundant i està ben representada a la Cerdanya, fins i tot en zones urbanes, on és fàcil trobar-la en marges rocosos.

Sedum sediforme (Jacq.) Pau.

Crespinell gros. El rei dels nostres crespínells pel que fa a la seva abundància. Abona el fet que és indiferent al tipus de sòl i que és adaptable a diferents ambients. Vegeta tot l'any. Les seves llargues tiges florals amb els pètals blancs i els folícles groguencs, la fan molt visible. Se li reconeix una varietat en funció del tamany floral. Forma mates i el color de les seves fulles és generalment glauc.

A Europa només es troba a l'àrea mediterrània, inclòs el nord d'Àfrica. Escampada per tot Catalunya, és molt fàcil veure-la a la Cerdanya.

Sedum telephium L.

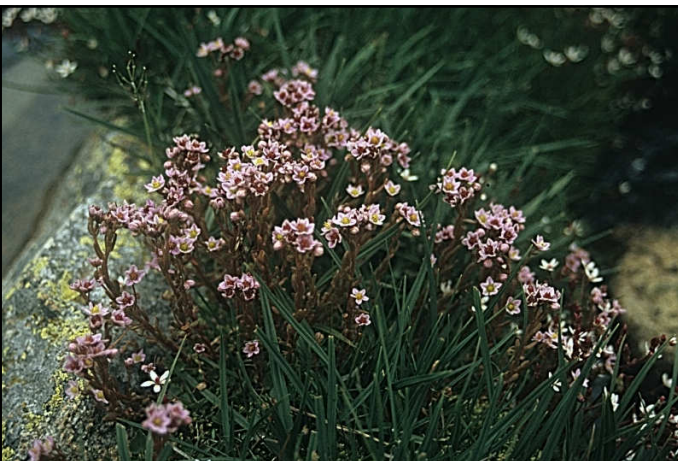
Fabària. Planta fàcilment identificable per les seves fulles amples (la que més de tots els nostres crespínells). La diferent coloració de les flors, que poden ser roses o verdoses, dona lloc a dues subespècies. Es fa en terrenys silícis i no acostuma a formar grups. A l'hivern queda en estat latent arran de terra.

Escampada per tot Europa, ocupa el Pirineu i arriba fins al Montseny i al Baix Llobregat. A la Cerdanya l'hem vista a la zona de Músser i Arànsér, entre altres.

Sedum villosum L.

Crespinell pilòs. Planta anual que creix als vorals dels rierols i estanys. Força vegades, les fulles queden amagades pels pradells d'herba semiaquàtica. En canvi es mostra molt visible quan li surt la seva tija floral d'un rosat intens. Únicament la trobem en terrenys silícis i no sol formar agrupacions.

Escassa a la península Ibèrica i més comuna al centre i nord d'Europa, inclosa Islàndia. Estrictament pirenaica, la seva distribució catalana es limita a la zona central de la serralada. A la Cerdanya l'hem vista prop dels estanys de la Pera i a la zona del Carlit.

Sedum villosum

Sempervivum arachnoideum L.

Sempervivum montanum L.

Sempervivum tectorum L.

Matafoc. Ens referim a les tres espècies en un sol apartat,

degut a la seva similitud i al fet que s'hibriden fàcilment, creant individus amb característiques creuades. Com més allunyades estan les unes de les altres, més fàcilment trobarem exemplars purs.

Són plantes perennes i formen rosetes. Amb temperatures molt fredes, les fulles prenen una coloració vermellosa i és increïble veure com, malgrat això, les esmentades fulles no es congelen. Un exemple admirable d'adaptació.

Encara que rupícoles, el *Sedum montanum* (S.m.) i el *Sedum tectorum* (S.t.) els hem observat en prats, on les seves espigues florals els fan perfectament visibles. El terreny silici és el seu hàbitat, però aquestes dues plantes les hem vistes també sobre calcàries. En canvi, el *Sedum arachnoideum* (S.a.) sempre l'hem trobat en zones àcides.

Al S.t. se li reconeixen dues subespècies, en funció del tamany de les seves fulles. La coloració de les flors passa del rosat en el S. t., al rosat intens en el S. a. i al vermell fort en el S.m. Malgrat la seva similitud, el S.a. es distingeix fàcilment per la seva teranyina i en els altres dos, el S.t. té les fulles més esteses, un àpex prominent i és més gran i en canvi en el S.m. les fulles són més tancades, com una ceba.

El S.m. i el S.a. es troben sobretot als Pirineus i als Alps i el S.t. ocupa bona part de l'Europa occidental. A casa nostra són plantes típicament pirenenques, excepte el S. t. que el trobem també al Montseny i arriba fins als Ports de Tortosa. És fàcil veure el *S. tectorum* per tota la Cerdanya i el S.m. a partir d'una certa alçària. Aquest darrer l'hem trobat a la Masella en terreny calcari. En canvi, el S.a. té una distribució molt més irregular. El recordem sobre unes roques als afores del poble d'Eina.

Sedum arachnoideum

Umbilicus rupestris DC.

Barretets. Planta curiosa per la seva forma, única en totes les crassulàcies del país. Viu arran de terra en estat latent i és capaç de germinar més d'un cop a l'any, si les condicions li són favorables. Desenvolupa una llarga tija floral amb petites flors tubulars blanquinoses. Planta essencialment rupícola que es troba sobretot en terrenys silícis.

Té una ampla distribució pel sud d'Europa, arribant a les Illes Britàniques. Vegeta per tot el nostre territori, excepte la part central. A la Cerdanya no l'hem vista però ens indiquen ⁽²⁾ que n'hi ha a la zona de Ger, Llo, Angostrina i la vall del Querol.

Umbilicus rupestris

REMEIS I ALTRES USOS DE LES CRASSULÀCIES CERDANES

Des de sempre, l'home s'ha fixat en aquest grupet de plantes amb les fulles inflades i n'ha fet ús per raons, sobretot, terapèutiques.

A casa nostra, Pius Font i Quer ho descriu magistralment ⁽³⁾ i cita el *Sedum acre*, *Sedum album*, *Sedum telephium*, *Sempervivum tectorum* i *Umbilicus rupestris*.

Nosaltres hem preferit referir-nos a l'ús que a la Cerdanya se n'ha fet i, qui millor que el magnífic recull que ha fet J. Muntané on, a part dels aprofitaments medicinals ⁽⁴⁾, també incideix en altres aplicacions ⁽⁵⁾.

Dels remeis usats en diferents pobles cita:

- *Sedum album*. Com a diurètic, per les cremades i per les orrigades. Documentat en 13 pobles.
- *Sedum acre*. Les mateixes aplicacions.
- *Sedum telephium*. Pel mal de queixal, per curar ferides, llagues, grans i cremades. Documentat en 29 pobles.
- *Sempervivum tectorum*. Per a l'espatllet i pel dolor d'òïda. Documentat en 2 pobles.
- *Umbilicus rupestris*. Com antidiarreïc, per reventar panses i per curar ferides, llagues i cremades. Documentat en 4 pobles.
- *Sedum sediforme*. Per les cremades. Citat però no documentat.

Per altres aplicacions indica:

- A Codalet fan rams amb crespínells i altres plantes, per donar la bonaventura.
- A Estoer i Marquixanes feien rams per Sant Joan amb crespínells i altres plantes.
- Al Capcir, a la favària (*Sedum telephium*), li'n diuen Herba de Sant Joan i es posava a les finestres, per aquesta data, perquè donava bona sort i salut.

NOTES

⁽¹⁾ Seguim la classificació i noms científics de la "Flora Manual dels Països Catalans". Pel que respecta a la distribució i noms en català, tenim en compte les indicacions de la "Flora dels Països Catalans". Veure bibliografia.

⁽²⁾ Citació verbal d'Enric Quilez.

⁽³⁾ Discórides renovado. Veure bibliografia.

⁽⁴⁾ Herbes, remeis i creences. Veure bibliografia.

⁽⁵⁾ Tradicions, costums i creences. Veure bibliografia.

BIBLIOGRAFIA

Flora manual des Països Catalans. Bolòs i altres. Ed Pòrtic . 2000.

Flora dels Països Catalans (4 volums). Bolòs/Vigo. Ed Barcino, 2001.

El Discórides renovado. P. Font i Quer. Ed Labor, 1990.

Flora Ibérica. CSIC. Edició en curs.

Herbes, remeis i creences de la Cerdanya. J. Muntané. Ed I.E.C., 1994.

Tradicions, costums i creences (Capcir, Cerdanya i Conflent). J. Muntané i altres. Ed I.E.C., 2009.

FOTOGRAFIES: són d'Enric Orús, excepte les corresponents a *Sedum acre* i *Umbilicus rupestris*, que són de Francesc X. Esteban i la *Mucizonia sedoides*, que és de Gael Piguillem.

Les orquídies de la Cerdanya i el Capcir

Text: Enric Quílez. Fotografies: Francesc X. Esteban i Gael Piguillem

Una de les coses que li sobta més a la gent que no es troba dins dels cercles botànics és assabentar-se'n que molt a prop de casa seva hi ha orquídies. Aquesta notable família de flors podria semblar bàsicament circumscrita a les regions tropicals del planeta, però res més lluny de la realitat.

Les orquídies són una família que conté de l'ordre de 30.000 espècies diferenciades i que es troba encara en oberta evolució. L'èxit assolit per aquesta família floral és tan gran que les podem trobar pràcticament arreu del planeta, llevat de les regions polars i als deserts de sorra.

Hi ha molts tipus d'orquídies: algunes viuen sobre els arbres, especialment als tròpics; altres, estan associades a un fong; algunes, fins i tot, viuen sota terra. Caldria un article molt extens per parlar de les meravelloses característiques de les orquídies, així que ens restringirem a les orquídies de muntanya, concretament a les que podem trobar a la Cerdanya i al Capcir.

Orquídies d'alta muntanya?

Hi ha orquídies a l'alta muntanya catalana? Per molt que pugui sorprendre als no experts en la matèria, n'hi ha unes quantes i algunes de relativament abundants i fàcils de trobar.

La major part de les orquídies que hi ha a la zona estudiada creixen en terrenys poc nitrogenats, és a dir, en indrets on el bestiar no hi pastura. Algunes, són del tot incompatibles amb els fems animals, si bé no totes són tan selectives.

Les podem trobar enmig del bosc, amagades a la foscor, sota d'una soca o al bell mig d'un prat prenent el sol. Molts són els terrenys que han estat colonitzats per les orquídies de muntanya.

Algunes consideracions generals

Una de les primeres coses que hem de saber d'aquestes orquídies és que no es poden transplantar. Gairebé totes elles viuen en simbiosi micorrízica amb un fong del subsòl, per la qual cosa, si les arrenquem les matarem. A més a més, cal pensar que algunes d'elles estan protegides pertot arreu, especialment als parcs naturals, on no és permès d'agafar-les.

Una altra consideració és que les orquídies són flors capritxoses. Si bé una orquídia pot florir any rere any al mateix indret, pot donar-se el cas, degut a condicions meteorològiques adverses, que un o varis anys consecutius no floreixin.

A sobre, algunes orquídies són terriblement difícils de classificar. En part, perquè algunes espècies es diferencien per característiques morfològiques molt subtils i en part perquè algunes s'hibriden, és a dir, es barregen característiques de dues espècies en una sola planta formant un híbrid, cosa que pot complicar moltíssim la seva identificació.

A continuació descriurem les espècies més importants que es troben a la Cerdanya i al Capcir, així com el seu medi i donarem alguna indicació de com poden trobar-se.

Platanthera bifolia

Platanthera bifolia i *Platanthera chlorantha*

Dues són, bàsicament, les espècies d'aquest gènere. Es tracta d'orquídies que floreixen enmig del bosc, generalment prop dels marges assolats. Tenen un tamany variable i les dues espècies que trobem aquí són la *Platanthera bifolia* i la *Platanthera chlorantha*. Es diferencien sobre tot perquè a la primera, els pol·linis de cada flor són paral·lels, mentre que a la segona els pol·linis són convergents.

La *Platanthera bifolia* sol presentar flors més blanques i de nit són oloroses. Malgrat tot, existeixen formes híbrides de totes dues, cosa que complica el seu reconeixement. A la Cerdanya, la major part dels exemplars del gènere *Platanthera* corresponen a l'espècie *chlorantha*, essent la *bifolia* força més escassa. La *P. bifolia* pot trobar-se a determinades pastures, sovint al sotabosc de pinedes clares, com a la vall de Pi, tot i que no és abundant, barrejada amb la *P. chlorantha*, amb qui comparteix hàbitat.

Cephalanthera longifolia i *Cephalanthera damasonium*

Es tracta d'unes orquídies força vistoses, amb unes flors blanques, tancades que floreixen sobre tot a les rouredes i també en alguns pinars. Les dues espècies més comunes a la Cerdanya són la *Cephalanthera longifolia* i la *Cephalanthera damasonium*, amb les flors disposades en espiral, essent aquesta darrera força escassa. La podem trobar també a la vall de Pi o al coll de Sit.

La *Cephalanthera longifolia* se sol trobar en boscos clars, especialment a les pinedes de pi roig, tot i que també es pot localitzar en algunes rouredes. És força freqüent a les rouredes de Músser i de coll de Sit i al cantó de solana de la vall de Galba. La *Cephalanthera damasonium* és més pròpia de les fagedes.

Hi ha algunes referències d'una tercera espècie d'aquest gènere: la *Cephalanthera rubra*, una preciosa orquídia amb flors de color rosat, però nosaltres no l'hem trobada mai.

Cephalanthera damasonium

Coeloglossum viride

El *Coeloglossum viride* és una interessant orquídia de color verd, no gaire abundant. Si bé sol créixer a una certa alçada, en prats acidòfils i mesòfils, pot descendir en alguns casos fins a cotes força baixes a les valls en indrets frescals. És especialment abundant a les gorgues del Segre (Llo), on trobem la varietat *longibracteata*.

Dactylorhiza sambucina

La *Dactylorhiza sambucina* és una de les primeres orquídiades en florir i presenta dues formes característiques: una de color groc amb taques porpres i una de color porpra amb taques ataronjades. Es fa en prats acidòfils i és molt poc abundant al Parc Natural del Cadí-Moixeró. L'hem trobada a la Tosa d'Alp, sobre del poble d'Alp, tot i que és molt poc abundant. En canvi, al cantó de solana de la Cerdanya és molt freqüent: Guils, Angostrina, vall del Querol o Pimorent, són els seus principals centres de població.

Dactylorhiza majalis

La *Dactylorhiza majalis* és una altra orquídia força matinera. Creix en molles i herbassars humits i és poc freqüent a l'obaga. En canvi, és molt abundant a l'Alta Cerdanya i al Capcir. Té les fulles gairebé sempre tacades i la tija mig buida. Sol ser difícil de confondre amb altres orquídiades, especialment pel seu període de floració.

Dactylorhiza fuchsii* i *Dactylorhiza maculata

Són dues espècies força abundants, però per desgràcia són extremadament similars i costa molt de distingir-les pels seus

caràcters morfològics. De forma espigada i flors de color entre rosat i porpra, tenen hàbitats força amplis: boscos humits no gaire densos, vorades de bosc o molles. En general, la *Dactylorhiza fuchsii* sol ser més abundant que la *Dactylorhiza maculata* a la zona estudiada.

Dactylorhiza majalis

Dactylorhiza caramulensis

Varietat de *Dactylorhiza maculata*, especialment abundant a les gorgues del Segre, a Llo, als talusos, al costat de la pista forestal, en grans quantitats.

Dactylorhiza savogensis

Només la trobem a l'Alta Cerdanya, al coll del Pimorent, on és localment abundant. Té la part superior de la tija vermellosa. Es tracta d'una varietat força estranya, amb poques localitats a tot el món.

Epipactis helleborine* i *Epipactis atrorubens

Un dels darrers gèneres a florir. L'*Epipactis helleborine*, típic de boscos poc densos i vorades de bosc, pot arribar a ser localment molt abundant. Podem trobar importants poblacions als boscos de la vall de Bastanist.

Pel que fa a l'*Epipactis atrorubens*, d'un bell color entre rosa pujat i vermellós, és menys abundant i no sol donar-se en grans poblacions. Es troba una mica aquí, una mica allà per tot arreu i sol preferir sòls pedregosos, especialment de substrat calcari. El trobem a Ridolaina, a les gorgues del Segre i a la vall de Pi en una certa abundància.

Epipactis rhodanensis* i *Epipactis fageticola

Es tracta de dues espècies força rares. Com a agreujant, tenen molt poques localitzacions a la Cerdanya i una de les més importants, es troba al costat d'un camí agrícola, per la qual cosa, poden acabar desapareixent fàcilment degut a la ignorància.

Epipactis atrorubens

Goodyera repens

La *Goodyera repens* és una orquídia minúscula, de flors blanquinoses orientades helicoidalment, que es troba en indrets humits i és molt escassa. Això sí, allà on es fa, pot ser localment abundant. Tot i que aquesta orquídia sol preferir els boscos humits d'abet o pi negre, també es pot fer entre les molles de pinedes de pi roig. Es pot trobar en alguns indrets del massís de la Tossa d'Alp, tot i que on és més freqüent és a les gorgues del Segre (Llo) i a la reserva floral d'Eina.

Gymnadenia conopsea

Es tracta d'una bella orquídia amb flors de color rosat, que cap al tard pot desprendre una flaire deliciosa i que és força abundant a la comarca. Se sol fer en pastures, tot i que també sota pinedes poc denses. La podem trobar a Riu, a Ridolaina i a l'Alta Cerdanya, sobre tot.

Listera cordata

Listera cordata

És una de les orquídiades més petites que podem trobar a la zona i de lluny, la que té la flor més diminuta. És força rara i molt difícil de trobar per les seves reduïdes dimensions i per les seves flors tan poc vistoses. Creix generalment sota d'algunes pedres, en boscos àcids de pi negre. Es pot localitzar a la reserva floral d'Eina i també ha estat citada en alguns punts de la serra del Moixeró.

Listera ovata

A diferència de la *Listera cordata*, es tracta d'una orquídia de bon tamany, fàcilment distingible per les seves fulles verdes grans i per la seva tija, de la qual sortiran les flors, verdoses. És relativament abundant i la trobarem en boscos i matollars frescos, com al fons de la vall de Ridolaina, a sobre d'Alp o a la vall de Galba.

Neottia nidus-avis

Aquesta curiosa orquídia és un clar cas de flor que obté tot el seu aliment dels fongs micorrízics de les seves arrels, ja que no té fulles i no pot realitzar la fotosíntesi. Les seves flors presenten un color blanc d'ivori que pot virar cap a l'amarronat. Les seves arrels tenen forma de niu d'ocell, cosa que li dona el seu nom. No és gaire abundant i es troba sobre tot a la capçalera de la vall de Bastanist i a les gorgues del Segre (Llo), sota d'arbres i arbustos caducifolis, especialment d'avellaners.

Orchis coriophora subsp. martinii

Nigritella nigra

Es tracta d'una orquídia petita que habita als prats àcids i descalcificats, amb una densa inflorescència en forma globulosa. Les flors són de color granatós. Fins fa poc només se'n distingia una espècie, tot i que a l'actualitat se'n diferencien dues, una de les quals emet una intensa olor de vainilla o xocolata, mentre que l'altra no té olor característica. Sol ser força abundant a terrenys calcaris descalcificats per les pluges, com al pla d'Anyella, o a terrenys directament àcids, com al coll del Pimorent.

Orchis coriophora subsp. martrinii

L'*Orchis coriophora subsp. martrinii*, que és la subespècie típica de la Cerdanya, és una orquídia força fotogènica, tot i que a simple vista no ho sembli. La inflorescència té forma d'espiga i les flors són d'un color entre granatós amarronat i vermellós. Es pot donar en colònies localment nombroses. Sol tenir una olor desagradable i neix en prats i vorades humides i assolades de caràcter àcid. Força abundant a la vall de la Molina i a gairebé tota la solana de l'Alta Cerdanya, especialment a Dorres.

Orchis mascula

És una orquídia d'un cert tamany que neix en prats i presenta una inflorescència en forma d'espiga. Les flors són d'un color vermell-porpra intens, amb petites clapes a l'interior del label, que sol ser més blanquinós. Les fulles són lanceolades i sovint tacades de violeta a l'anvers. Fa una olor tota desagradable, com d'orins. La seva ecologia és molt variable i la podem trobar en marges de bosc, en prats secs, en prats humits o fins i tot en rouredes.

Orchis militaris

L'*Orchis militaris* és una orquídia especialment bella i fotogènica, de color blanc i rosat intens, amb inflorescència en espiga i flors amb label antropomòrfic (semblen persones amb un casc, d'aquí el nom de *militaris*). En assecar-se, emeten una intensa flaire de vainilla. Es troba en prats i rouredes seques i la podem localitzar a la part inferior de la vall de Ridolaina, formant petites colònies.

Orchis militaris

Orchis pallens

Orquídia amb inflorescència en forma d'espiga i flors d'un groc molt clar, localment abundants, però no gaire freqüent. Es fa en pastures mesòfiles i en pinedes. La podem trobar a la Tossa d'Alp, tant als prats secs de la part baixa com a mig aire, a les pinedes. També és abundant a la zona de Prat d'Aguiló.

Orchis pallens

Orchis ustulata

És una bella orquídia amb inflorescència entre espigada i globular amb flors de color rosat a la part inferior i granat fosc a la part superior, cosa que li dona un color característic que explica el seu nom comú: orquídia cremada. Viu als prats baixos humits, amb preferència als calcaris. Localment abundant a les muntanyes que envolten la Molina, també es pot localitzar a Eina i a Dorres.

Pseudorchis albida

Típica orquídia d'alta muntanya, força petita, amb unes minúscules flors de color blanquinós. Al Parc Natural del Cadí-Moixeró només se'n coneix una població en una tartera fixada a la part superior de la vall de Bastanist, però és localment molt abundant a Portè, a la zona del coll del Pimorent.

Altres citacions no confirmades

Alguns botànics han citat altres espècies d'orquídies que, per ser poc abundants o fer-se en llocs molt inaccessibles, nosaltres no hem pogut verificar encara. Es tracta de les següents espècies: *Anacamptis pyramidalis* (dubtosa), *Cephalanthera rubra* (escassa), *Corallorhiza trifida*, *Dactylorhiza elata*, *Dactylorhiza incarnata*, *Epipactis kleinii*, *Epipactis palustris*, *Limodorum abortivum* (escassa), *Ophrys apifera* (raríssima), *Orchis morio* (dubtosa), *Spiranthes aestivalis* (escassa).

Orchis ustulata

Nota de darrera hora

Un recent incendi a la vall de Vallsabollera va estar a punt de destruir l'únic hàbitat conegut a la Cerdanya d'*Spiranthes aestivalis*. Afortunadament, les flames no hi van arribar per poc.

Conclusió

Podem comprovar, doncs, que la varietat d'orquídies d'alta muntanya a la Cerdanya i al Capcir és força elevat, tot i que falten algunes espècies o fins i tot gèneres, com és el cas de les espectaculars *Cypripedium* o les bellíssimes *Ophrys*, que no hi són presents i que podem trobar, en canvi, a comarques veïnes.

L'hàbitat de les orquídies sol ser força sensible als canvis ecològics, molt especialment a les condicions higromètriques i a la presència d'adobs. És per això que cal protegir-les amb especial cura a fi que puguem continuar gaudint de la seva bellesa a les nostres passejades per la muntanya.

També cal protegir-les de la predació humana, ja estigui motivada per qüestions de recol·lecció botànica, o bé pel simple fet de voler-se fer un pom d'orquídies, que es pansiran ràpidament i emetran una olor molt desagradable.

BIBLIOGRAFIA

- * Flora manual dels Països Catalans. Oriol de Bolòs, Josep Vigo, Ramon M. Masalles, Josep M. Ninot. Pòrtic, 2005.
- * Flora del Parc Natural del Cadí-Moixeró i de les serres veïnes. Josep Vigo, Ignasi Soriano, J. Carreras, E. Carrillo, X. Font, R. M. Masalles, J. M. Ninot. Monografies del Museu de Ciències Naturals, 2003.
- * Guía de las orquídeas de España y de Europa. Pierre Delforge. Lynx Edicions, 2002.
- * Les orchidées sauvages de France. Rémy Souche. Editions VILO, 2004.
- * Les orchidées de France, Belgique et Luxembourg. Marcel Bournérias, Daniel Prat. Biotope, 2006.

AGRAÏMENTS

Volem expressar el nostre agraïment a aquelles persones que al llarg d'aquests darrers anys ens han ajudat en la nostra recerca d'orquídies per la Cerdanya, especialment a: Oriol Mercadal, Mia Botey, Ferran Lloret, J.-M. Lewin, Joan Romagosa, Esteve Sais, Anna Ribera, Francesc Jonch, Amadeo Molina, Luís Salvador, Pere Aymerich, Victòria de Caralt i Isidre Ricart.

Les papallones diürnes de la Cerdanya

Per: Pep Monterde

Introducció

Les papallones existeixen a la Terra des de fa més de 150 milions d'anys, molt abans de l'aparició de l'home. Al llarg de la seva evolució han après a colonitzar la majoria de medis terrestres del planeta. La seva vistositat desperta la curiositat i simpatia de joves i grans, convertint-los en un grup d'animals molt amigable sobretot si el comparem amb altres grups d'artròpodes com les aranyes, les mosques i els mosquits, etc. La única excepció la conformen algunes espècies, que pel fet de poder ocasionar plagues en alguns vegetals comestibles, no són gaire ben vistes per la pagesia. Però en general hi ha un gran desconeixement de quins són els seus requeriments ecològics i de com l'activitat humana pot posar en perill la seva supervivència. Això fa que, tot i que en el nostre país estan protegides per llei, en els plans d'actuació mediambientals de les administracions encara no hi figurin mesures dirigides específicament a la seva conservació.

Aquest article, escrit amb vocació divulgativa, en la seva primera part tracta d'aspectes generals dels lepidòpters com per exemple la seva situació taxonòmica dins del món animal o el seu cicle biològic. A continuació s'anomenen algunes de les característiques morfològiques i climatològiques que fan de la Cerdanya una comarca especialment rica en papallones diürnes. Després es fa un repàs de les cinc famílies de ropalòcers o papallones diürnes presents a la comarca, anomenant totes les espècies que es considera que formen part de la seva fauna. Aquesta llista no pretén ser concloent, sinó una primera aproximació a allò que podria ser la llista actual de ropalòcers de la Cerdanya. Per acabar, s'apunten alguns conceptes molt bàsics a tenir en compte a l'hora de planificar mesures específiques per a la conservació d'aquest grup faunístic.

El món dels lepidòpters

En l'evolució del regne animal, els artròpodes (*Arthropoda*) han estat, sens dubte, un grup amb molt d'èxit: hi ha més d'un milió cent mil espècies conegudes. Més del 85% dels animals coneguts pertanyen a aquest grup. La seva característica principal és que estan dotats d'un esquelet extern format per substàncies quitinoses. Dins del grup dels artròpodes, la classe dels insectes (*Insecta*) és la més nombrosa, amb més d'un milió d'espècies conegudes. Les característiques principals dels insectes són: tenir el cos dividit en tres parts ben diferenciades (cap, tòrax i abdomen), tres parells de potes, dos parells d'ales, i peces bucals i antenes al cap. Dels prop de trenta ordres que conformen els insectes, els lepidòpters o papallones són el tercer grup més nombrós després dels coleòpters i dels himenòpters, amb més de cent cinquanta mil espècies.

La paraula *Lepidoptera* té un origen grec i significa ales amb escames. Una classificació clàssica dels lepidòpters, encara que amb poc interès des d'un punt de vista taxonòmic, és la que divideix les papallones entre diürnes o ropalòcers (*Rhopalocera*) i nocturnes o heteròcers (*Heterocera*). Els heteròcers es caracteritzen pel fet de plegar les ales en posició horitzontal sobre el cos quan estan en repòs i per tenir les antenes amb formes diverses, sovint amb diferències entre el mascle i la femella. La majoria d'espècies d'heteròcers volen al capvespre o a la nit. Però hi ha algunes famílies d'heteròcers com els zigènids (*Zygaenidae*), tan comuns a la

Cerdanya, que tenen costums diürnes tot i pertànyer a aquest grup. Les papallones diürnes o ropalòcers volen totes de dia. Les característiques principals d'aquest grup són plegar les ales en posició vertical sobre el seu cos quan estan en repòs, i que les seves antenes tenen una forma semblant a una maça. A Catalunya hi ha prop de dues-centes espècies de ropalòcers i més de quatre mil d'heteròcers.

Els lepidòpters són animals amb metamorfosi completa. Això vol dir que al llarg del seu desenvolupament passen per quatre fases o estadis ben diferenciats: ou, larva o eruga, crisàlide i adult o papallona. A l'hivern, amb les temperatures baixes, interrompt el desenvolupament i entren en allò que s'anomena estat de diapausa. En funció de l'espècie això pot ocórrer en qualsevol de les quatre fases.

Eruga de l'heteròcer *Hyles euphorbiae*, Tossal d'Isòvol, juny 2009

L'estadi inicial en el desenvolupament d'un lepidòpter és l'ou, format per l'embrió i un embolcall que el protegeix. Normalment, l'ou fa l'eclosió entre pocs dies i fins i tot alguna setmana, després de la posta. En algunes espècies, però, es pot produir la diapausa hivernal en aquesta fase. Una sola femella pot arribar a posar uns quants centenars d'ous, d'un en un o en grup, segons quina sigui l'estratègia de la seva espècie.

Quan es produeix l'eclosió, comença el segon estadi: l'eruga. La missió principal de l'eruga és alimentar-se i acumular energies per les fases següents, en què ja no podrà ingerir aliments sòlids. Per això les erugues estan dotades de mandíbules potents. Són gairebé sempre fitòfagues, s'alimenten exclusivament de plantes. Hi ha espècies monòfagues que només mengen una sola espècie vegetal, i espècies polífagues adaptades a menjar-ne més d'una. El cicle biològic dels lepidòpters està, doncs, estretament vinculat al de les plantes que constitueixen el seu aliment, anomenades plantes nutrícies. El desenvolupament de l'eruga passa per unes quantes etapes, de tres a sis, enmig de les quals es produeix el fenomen de la muda. La seva pell té un creixement limitat i arriba un moment que ha de desprendre's d'ella per seguir creixent amb la nova pell que surt de sota. L'eruga té sis potes totalment funcionals al davant i més endarrere està dotada de falses potes. Hi ha espècies en què les erugues tenen un comportament gregari i, en alguns casos construeixen nius sedosos per resguardar-se del fred a l'hivern.

Abans de convertir-se en crisàlide, l'eruga deixa de menjar i

elimina tots els seus excrements perdent una part considerable del seu pes. Per crisalidar, es pot penjar d'una fulla, branca o també d'una roca per mitjà de l'anomenat cremàster. Algunes espècies ho fan a terra entre la fullaraca. La crisàlide pot durar de dues a quatre setmanes, excepte les espècies que hivernen en aquesta fase, que dura uns quants mesos. L'emergència de la papallona adulta està relacionada amb les condicions climatològiques i també amb el desenvolupament de les plantes nutrícies i gairebé sempre es produeix al matí i dura menys d'una hora. En emergir, les seves ales són petites i estan humides. Haurà d'inflar-les amb la seva hemolinfa i assecar-les durant una bona estona, abans de poder emprendre el vol. Un cop ha emergit, la papallona ja no creix més. A partir d'ara només ingerirà aliment en estat líquid a través de l'espíritrompa, principalment nèctar de les flors, del qual obté l'energia necessària per mantenir les activitats vitals, no pas per créixer. La missió principal de la papallona adulta és la reproducció, per això li cal trobar parella, copular i, en el cas de la femella, fer la posta. Poden viure des d'una setmana fins a més de vuit mesos en cas d'espècies que hivernen en estat adult.

La Cerdanya, una comarca amb una gran biodiversitat

La Cerdanya és una vall atípica als Pirineus per les seves grans dimensions i pel fet d'estar situada en paral·lel a l'eix dels Pirineus, amb una orientació Est - Oest. Pel nord, els seus límits són la serralada formada pels cims del Carlit, Puigpedrós, Tossa Plana de Lles,... i pel sud, el Puigmal, la Tossa d'Alp, i les serres del Moixeró i del Cadí. L'altitud va des dels 950 m a la part més baixa de la vall, a la zona de Martinet i fins quasi els 3.000 m en els cims més alts. La plana és la part central de la vall i la seva altitud varia entre 950 i 1.300 m. L'orientació de la vall fa que les vessants de les serralades del cantó sud (l'obaga) o del nord (la solana) tinguin unes característiques molt pròpies, degut a la gran diferència en el nivell d'insolació entre elles. El clima és força sec perquè les serralades que l'envolten eviten l'entrada d'aire humit. La pluviositat té una mitjana a la plana de 600 a 800 mm i a la muntanya de 1.000 a 1.200 mm.

Vista de la Batllia (agost 2005)

Aquestes condicions morfològiques i climatològiques han afavorit l'aparició d'una gran diversitat de medis i d'hàbitats, cosa que fa de la Cerdanya una comarca especialment rica en biodiversitat vegetal. A la plana hi ha boscos de ribera pels voltants del Segre i dels seus afluents. Aquest tipus de vegetació es pot enfil·lar fins a més de 1.500 m. Els pobles, les urbanitzacions i els conreus acaben de conformar el paisatge de la Plana. A les muntanyes hi ha matollar, boscos de roure, a les parts més baixes i assolellades, i boscos de coníferes, pi roig, pi negre i avet. Els prats de pastura juntament amb roques i tarteres configuren la fesomia de les parts més altes de les serralades.

Aquesta diversitat d'hàbitats i la gran varietat d'espècies vegetals presents fa que el nombre de lepidòpters i també de ropalòcers o papallones diürnes sigui considerable, sobretot comparant-lo amb altres comarques de Catalunya. De les 198 espècies presents a Catalunya, 161 han estat citades els darrers anys a la Cerdanya. Entre les que hi falten, hi ha algunes espècies de muntanya amb una distribució més occidental, més pròpies del Pirineu Central, com per exemple *Erebia manto*, *Erebia pronoe*, *Erebia stenyo*, *Agriades pyrenaicus* i *Melanargia galathea*. També hi falten espècies amb una distribució més meridional deguda als seus requeriments climàtics més mediterranis. En aquest segon grup hi ha la majoria d'espècies endèmiques de la Península com ara *Agrodiaetus fabressei*, *Plebejus hespericus* i *Polyommatus nivescens*. I finalment, en un tercer grup, hi falten algunes espècies que, tot i que la Cerdanya està dins la seva àrea de distribució, els seus requeriments biològics són de més baixa altitud.

Les famílies de ropalòcers o papallones diürnes de la Cerdanya

Els papiliònids

A la Cerdanya hi ha les cinc espècies de papiliònids presents a Catalunya i a la Península Ibèrica. La papallona rei (*Papilio machaon*) i la papallona zeburada (*Iphiclides podalirius*) són les més cosmopolites i, per tant, les més conegudes. Volen per qualsevol racó de la comarca encara que no són molt abundants, podent enlairar-se fins a dalt dels cims. La subespècie de *I. podalirius* present a la Cerdanya és la *feisthamelii*, que alguns eleven al rang d'espècie i vola per tota la Península. *Parnassius apollo* és una espècie protegida a tot Europa pel Conveni de Berna de 1995. Algunes poblacions europees d'aquesta espècie han estat molt perjudicades i algunes fins tot han desaparegut degut a la cobdícia d'alguns col·leccionistes. La trobem a les muntanyes, especialment en zones on viu la seva planta nutrícia, el crespínell (*Sedum*). *Parnassius mnemosyne* és semblant a l'anterior, però sense els ocells rojos tan característics. És una espècie primerenca que vola de finals de maig a juliol en algunes valls, especialment de l'Alta Cerdanya i també en alguna zona molt localitzada de la plana. S'alimenta de tisorettes (*Corydalis solida*). L'últim representant d'aquesta família és *Zerynthia rumina*, sense cap mena de dubte el papiliònid més rar i escàs de la comarca. És pròpia d'ambients mediterranis i només s'alimenta de plantes del gènere *Aristolochia*. Vola al Tossal d'Isòvol i a la part més baixa de la Vall de Ridolaina.

Parnassius apollo, vall de Meranges (agost 2008)

Els pièrids

Aquesta família està representada a la Cerdanya per 19

espècies. Hi ha cinc espècies citades a la Península, quatre de les quals també citades a Catalunya, que no són presents a la Cerdanya. Totes elles són pròpies de zones de menys altitud.

Aporia crataegi és l'única representant ceretana del seu gènere. Pot arribar a ser abundant al juny i primers de juliol i s'alimenta preferentment de l'aranyoner (*Prunus spinosa*). Del gènere *Pieris* tots els representants ibèrics volen a la Cerdanya: *P. brassicae*, *P. rapae*, *P. mannii*, *P. ergane* i *P. napi*. Les dues primeres són prou conegudes per la pagesia de la comarca perquè s'alimenten de plantes del gènere *Brassica* (les típiques cols de la Cerdanya), podent arribar a ocasionar algunes plagues. *P. ergane* és força escassa a la Península i a la Cerdanya només existeixen algunes poblacions en terrenys més aviat àrids de la solana, on viu la seva planta nutricia, *Aethionema saxatile*. *Pontia daplidice* i *Pontia callidice* són els dos únics representants ibèrics d'aquests gènere i tots dos són presents a la comarca. *P. daplidice* és més pròpia de zones de no massa altitud. En canvi *P. callidice*, amb una distribució peninsular restringida als Pirineus, només es troba a la Cerdanya a les parts més altes de les serralades. Són típics els seus vols ràpids i acrobàtics durant el mes de juliol a dalt dels cims que envolten la comarca.

La representació del gènere *Euchloe* és més aviat escassa tant en nombre d'espècies com d'individus. De les cinc

Pontia callidice, vall d'Eina (juliol 2006)

espècies ibèriques, a la Cerdanya només en volen dues: *E. crameri* en zones properes al riu Segre i *E. simplonia* de costums més muntanyenques. *Anthocharis cardamines* i *Anthocharis belia* són dues espècies primaverals que volen els mesos d'abril, maig i juny. Del gènere *Colias* hi ha tres espècies: *C. crocea*, papallona omnipresent de color groc que vola gairebé tot l'any a qualsevol hàbitat arreu de la comarca, *C. alfaciensis*, present només en zones de poca altitud i *C. phicomone* que, al contrari de l'anterior, només habita en les parts altes de les serralades. *Gonepteryx rhamni* i *Gonepteryx cleopatra* són presents les dues, encara que la segona és molt menys abundant i prefereix zones més baixes. *G. rhamni* és habitual veure-la sortint del seu estat d'hibernació amb les primeres calors primaverals. Finalment, per completar el grup dels Pièrids cal esmentar les dues espècies del gènere *Leptidea*: *L. sinapis* i *L. reali*. Aquestes dues espècies són quasi idèntiques des d'un punt de vista morfològic i per determinar-les cal recórrer a l'examen de la seva genitèlia.

Els licènids

Els licènids són papallones de mida més aviat petita. A la

Península Ibèrica hi ha 73 espècies, de les quals 58 estan en territori català i 50 a la Cerdanya. La majoria d'espècies peninsulars absents a la Cerdanya tenen una distribució més meridional o bé són pròpies de zones de més baixa altitud.

Thecla betulae és univoltina i de les més tardanes a sortir. És habitual a finals d'agost i setembre en zones on abunda l'aranyoner, la seva nutricia. *Neozephyrus quercus* només està present a zones del Baridà on predominen els roures. *Laeosopis roboris* és més pròpia dels boscos de ribera. S'alimenta del freixe i al juliol és molt típic observar-la libant sobre l'èvol (*Sambucus ebulus*). Del gènere *Satyrrium* hi ha quatre representants, *S. spini*, sens dubte la més abundant de les quatre, *S. w-album*, molt escassa i només present al Baridà, *S. ilicis* i *S. acaciae*, espècie també lligada a l'aranyoner. Del gènere *Callophrys* l'única representant és *C. rubi*, inconfusible degut al color verd de les ales.

El gènere *Lycaena* està representat amb sis espècies totes elles d'una gran vistositat pels seus colors ataronjats. La més rara i escassa és *L. helle*, espècie molt primerenca i només localitzada en alguns punts de la zona administrativament francesa. Habita en zones humides on existeix la seva nutricia, la bistorta (*Polygonum bistorta*). *L. hippothoe* i *L. alcyphron* són espècies habituals a zones de muntanya, a una certa alçada. *L. tityrus* vola en diverses generacions des de la primavera fins al setembre i primers d'octubre. I, finalment, *L. virgaureae*, especialment atractiva per el color taronja brillant del mascle i *L. phlaeas*, que en l'última generació vola fins ben entrada la tardor.

La papallona del gerani (*Cacyreus marshalli*), és nouvinguda a Catalunya, on va aparèixer per primera vegada als anys 90, acompanyant unes partides de geranis provinents del sud d'Àfrica i també vola a la Cerdanya, menys abundant però, que a zones més mediterrànies. *Leptotes pirithous* és força escassa i, en general, vola a la plana, prop del Segre en zones de poca altitud. En canvi, la condició de migradora de *Lampides boeticus*, fa que es pugui observar en hàbitats diversos des de la plana fins a les serralades. De les sis espècies ibèriques de *Cupido*, a la Cerdanya en trobem quatre: *C. minimus*, *C. osiris*, *C. argiades* i *C. alcetas*, aquestes dues últimes pròpies de boscos de ribera a baixa altitud. *Celastrina argiolus* és més aviat escassa i vola en dues generacions. *Glaucopsyche alexis* és una espècie primaveral amb certa abundància en alguns punts molt localitzats. *Iolana iolas* és una de les espècies més escasses i alhora protegides de la Península. Només s'alimenta d'espantallops (*Colutea arborescens*), planta molt rara a la Cerdanya, i les seves larves necessiten ser ateses per formigues. Caldria fer un seguiment de les seves possibles zones de cria per tal d'assegurar-ne la seva conservació. Dues espècies també amb una forta dependència de les formigues són *Maculinea arion*, que en estat larvari s'alimenta de *Thymus* o d'orenga (*Origanum vulgare*) i *Maculinea alcon*, (a la Cerdanya vola la subespècie *rebelli*, fins fa poc considerada espècie) lligada a la seva nutricia *Gentiana cruciata*. *Pseudophilotes baton* és una espècie escassa que vola principalment per la Solana. Actualment encara no està del tot clara la seva separació de *P. panoptes*, espècie força comuna en zones més mediterrànies, també citada a la Cerdanya. *Scolitantides orion* és univoltina, primaveral i present en zones de no gaire alçada, on pot disposar de la seva nutricia (*Sedum*). *Agriades glandon* és el licènid que vola més amunt de tots els presents a la Cerdanya. Es troba per sobre dels 1.800 m. en colònies molt reduïdes on hi ha plantes del gènere *Androsace*. Del gènere *Plebejus* tenim *P. argus*, molt abundant des de finals de juny fins a finals de juliol i *P. idas*, molt semblant a l'anterior però que prefereix zones a més alçada.

Aricia és un gènere lligat a plantes de la família de les geraniàcies, que actualment encara presenta alguns enigmes

***Lycaena virgaureae*, riera d'Alp (agost 2005)**

taxonòmics. Segons els criteris actuals i, a l'espera de noves dades, tenim fins a cinc espècies: *A. cramera*, *A. montensis*, *A. nicias*, *A. eumedon* i *A. morronensis*. Són de destacar *A. nicias* i *A. morronensis*, molt rares a Catalunya i que, a la Cerdanya, tenen unes poques colònies molt localitzades. Del gènere *Agrodiaetus* només hi ha dues espècies *A. ripartii*, bastant rara, i *A. damon*, que en algunes zones de poca altitud pot ser abundant el mes de juliol i primers d'agost. El gènere *Polyommatus*, penúltim de la família dels licènids és el que té més espècies, en concret deu: *P. semiargus*, *P. amandus*, *P. dorylas*, *P. escheri*, *P. thersites*, *P. coridon*, *P. bellargus*, *P. daphnis*, *P. eros* i *P. icarus*. Cal destacar *P. daphnis*, més aviat rara, que només s'ha localitzat al Baridà i *P. eros*, espècie d'alta muntanya que vola per sobre els 1.800 m en petites colònies i s'alimenta de plantes del gènere *Oxytropis*. Finalment hi ha *Hamearis lucina*, única representant europea de la subfamília *Riodinidae*, primaveràl, i molt lligada a la presència de primules, la seva nutrícia.

Els nimfàlids

És la família de ropalòcers més nombrosa, amb 97 espècies a la Península, de les quals 87 són a Catalunya i 70 a la Cerdanya. La majoria d'absències en aquesta comarca corresponen a la subfamília dels satirins.

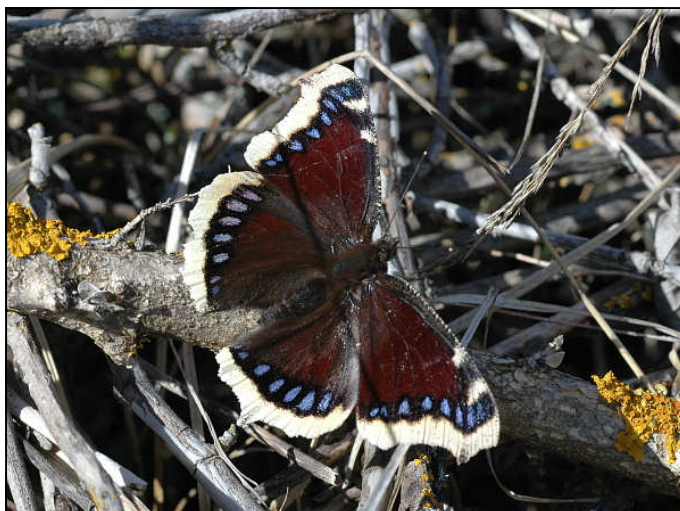
Apatura ilia és pròpia dels boscos de ribera i molt característica per les iridiscències de les seves ales. Aquest fenomen consisteix en un canvi en el color de les ales segons l'angle de visió que es mira. *Apatura iris* té una distribució més occidental, però el fet d'existir algunes colònies aïllades més a l'est, fa pensar com a probable la seva presència a la Cerdanya, encara que, de moment, no s'ha confirmat.

Araschnia levana és una papallona que ha sofert un procés d'expansió els últims anys. Presenta dimorfisme estacional, això vol dir que el disseny i colors de les seves ales varia en funció de si és la primera o la segona generació. Habita als boscos de ribera a la primavera i a mitjans i finals d'estiu. Existeix alguna cita a l'octubre però caldria confirmar si es pot tractar d'una tercera generació. *Vanessa atalanta* i *Vanessa cardui* són les dues representants d'aquest gènere. La segona, de nom popular Vanessa dels cards, és migratòria. A la primavera arriben a la Cerdanya molts individus procedents del sud que han iniciat els seus fluxos migratoris en el nord d'Àfrica. A finals d'estiu i començament de tardor els seus descendents faran la migració en sentit contrari. El Paó de dia (*Inachis io*) és una de les espècies més vistoses i boniques. La seva evolució ha fet que adoptés, com a mecanisme de defensa, el dibuix de dos ocells molt marcats a l'anvers de les ales que simulen un animal de mida superior. *Aglais urticae* s'alimenta d'ortigues, com l'anterior, i s'enfila fins a dalt de tot

de les serralades. Hiverna en estat adult i és de les primeres que podem veure a la primavera. *Nymphalis polychloros* i *Nymphalis antiopa* també hivernen en estat adult i són de mida força gran. Són difícils de veure, sobretot les generacions noves de l'estiu. *Polygonia c-album* ha adoptat, pel revers de les seves ales una coloració críptica per passar desapercebuda, fet bastant típic d'aquesta família. Del gènere *Melitaea* hi ha vuit espècies: *M. cinxia*, *M. diamina*, *M. didyma*, *M. phoebe*, *M. trivia*, *M. athalia*, *M. parthenoides* i *M. deione*. *M. cinxia* és la més comuna a la primavera, és habitual trobar les seves erugues negres pels camins buscant la seva nutrícia, el plantatge. Al mig de l'estiu, però, la més comuna és *M. diamina* que prefereix volar a més alçada. *Euphydryas aurinia* és una espècie que, a Europa, té un nivell de protecció molt alt. A la Cerdanya és molt escassa i només hi ha la subespècie *debilis* que vola per sobre dels 1.500 m arribant fins a les carenes.

Limenitis reducta i *Limenitis camilla* són pròpies d'ambients humits i amb un vol planejador característic.

Del gènere *Argynnis* hi ha cinc espècies: *A. paphia*, *A. aglaja*, *A. pandora*, *A. adippe* i *A. niobe*. Les dues primeres són les més comunes, i *A. pandora* la més escassa. *Brenthis daphne*

***Nymphalis antiopa*, riera d'Alp (abril 2007)**

és pròpia de zones d'arbusts i clarianes bosc, molt sovint posada sobre la seva nutrícia, l'esbarzer. *Brenthis ino* prefereix zones molt humides o pantanoses. *Issoria lathonia* és omnipresent a tota la comarca, gairebé tot l'any, encara que sempre individus aïllats. Les espècies del gènere *Boloria* tenen a Europa una distribució força septentrional. Algunes d'elles tenen el seu límit meridional just als Pirineus. A la Cerdanya trobem les sis espècies presents a la Península: *B. dia*, *B. selene*, *B. napaea*, *B. pales*, *B. euphrosyne* i *B. eunomia*. Les més escasses són *B. pales* i *B. napaea* que només estan citades en alguna vall de l'Alta Cerdanya. *B. eunomia* també és molt escassa degut a la regressió que ha sofert als últims anys la seva nutrícia, la bistorta, que requereix de prats inundables com a hàbitat. *B. euphrosyne* pot ser abundant al juny i juliol en zones de muntanya.

Libythea celtis és molt característica per la forma allargada dels seus palps. A la Cerdanya hi ha poques cites, essent les més freqüents a la vall de Ridolaina. És possible que, a la Cerdanya, s'alimenti d'oms en comptes de lledoners que és la seva nutrícia habitual, però cal confirmar-ho.

Els satirins

Els satirins formen una subfamília dintre dels nimfàlids que fins fa poc tenia el rang de família. Un terç dels ropalòcers

europaus pertanyen a aquest grup. Es caracteritzen per tenir tonalitats marrons i pel fet d'alimentar-se de gramínies. A la Cerdanya hi ha 35 espècies. *Pararge aegeria* és força comuna i habita en boscos de ribera. És de les poques papallones diürnes que prefereixen zones ombrívols més que no pas assolades. *Lasiommata megera* és força comuna i molt primerenca. Comença a volar per la Solana els dies càlids a finals d'hivern i principis de primavera, fent successives generacions fins que torna a arribar el fred de l'hivern. *Lasiommata maera*, molt semblant a l'anterior, és força més escassa i, segurament només té una generació. Del gènere *Coenonympha* hi ha quatre espècies de les quals *Coenonympha pamphilus* és la més comuna i vola fins quasi els 2.000 m, i *Coenonympha dorus* és la més escassa i vola principalment per la serra del Moixeró. *Coenonympha arcania* i *Coenonympha glycerion* són comunes i volen al juliol i agost en prats amb força vegetació i flors.

El gènere *Erebia* agrupa varies espècies, molt semblants entre si i pròpies de muntanya. A la península hi ha citades 20 espècies, de les quals 16 volen a Catalunya i 12 a la Cerdanya. La primera a volar és *Erebia triaria*, ja els últims dies de maig si la temperatura acompanya. Al juny emergeix *Erebia oeme*, que vola a baixa altitud en prats humits. A finals de juny apareix *Erebia meolans* que durant juliol serà la més comuna de les del seu gènere. Mentrestant a les tarteres més altes de les serralades vola *Erebia lefebvrei*, molt característica pel seu color fosc, essent el mascle quasi negre sense ocells. Al juliol, també a força alçada però en prats d'alta muntanya volen *Erebia pandrose* i *Erebia gorge*. Més avall volen *Erebia epiphron* i *Erebia euryale*, aquesta última és de les poques que com a hàbitat prefereix els boscos amb clarianes. Quan arriba l'agost *Erebia neoridas* es converteix en la més abundant en les parts baixes de les serralades i, en canvi pels prats d'alta muntanya abundarà *Erebia rondoui*, espècie endèmica dels Pirineus. Molt semblant a l'anterior i potser només present a les serralades del nord hi ha *Erebia cassioides ssp arveniensis* que per alguns té rang d'espècie. I, finalment, una altra espècie també endèmica dels Pirineus, *Erebia gorgone*, que vola a les zones més altes a finals de juliol i agost.

***Erebia euryale*, Masella (juliol 2009)**

Maniola jurtina i *Hyponphele lycaon* són espècies molt semblants. La primera és força comuna i vola arreu de la plana, enfilant-se per les muntanyes fins a poca alçada. *H. lycaon*, en canvi, és força escassa. *Apanthopus hyperantus* és més aviat escassa i molt característica pels seus ocells al revers de les ales. Habita en zones arbustives, agrasant-li

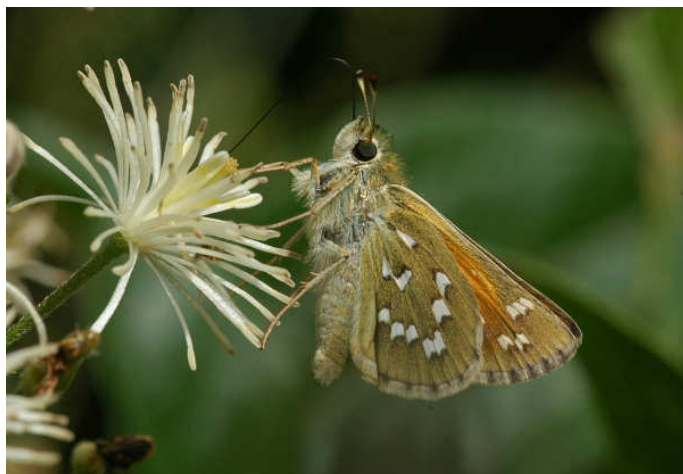
d'amagar-se entre la vegetació. Del gènere *Pyronia* està present *P. tithonus*, una de les espècies més abundants a l'estiu. També ha estat citada *P. bathseba*; cal confirmar si realment cria a la comarca. *Melanargia lachesis* i *Melanargia russiae* són abundants, sobretot la primera i molt semblants entre si. Són dels pocs satirins amb el color de fons de les ales blanc.

Hipparchia fagi i *Hipparchia alcyone* són molt semblants. La primera és més gran i només vola a les zones més baixes. *Hipparchia statilinus* és molt abundant el mes d'agost sobre el panical en prats ja força secs de la solana, compartint hàbitat amb altres satirins com *Chazara briseis*, també molt abundants, *Arethusana arethusa* i *Hipparchia semele*. *Brintesia circe* és una de les papallones de mida més gran de casa nostra i pot volar en una gran diversitat d'hàbitats. Finalment, del gènere *Satyrus*, hi ha *Satyrus actaea* molt comú arreu de la comarca i *Satyrus ferula* amb una presència molt localitzada a l'Alta Cerdanya.

Els hespèrids

Els hespèrids són papallones petites, poc vistoses i de vol molt ràpid. A la península Ibèrica hi ha 30 espècies, de les quals 25 són a Catalunya i 17 a la Cerdanya.

Del gènere *Pyrgus* hi ha 8 espècies, algunes d'elles força difícils de determinar. S'alimenten de plantes del gènere *Potentilla*. L'única que vola a principis de primavera és *Pyrgus malvae*, petita i amb les taques blanques força marcades. *Pyrgus fritillarius* és abundant al juny i primers de juliol. *Pyrgus serratulae* també vola al juny i *Pyrgus cirsii*, potser la de mida més gran, és comuna a l'agost. Podrien completar la llista *Pyrgus alveus*, *Pyrgus armoricanus*, *Pyrgus bellieri* i *Pyrgus andromedae*, espècies de les quals es disposa de molt poca informació sobre la seva presència a la Cerdanya. *Spialia sertorius* és una de les espècies de mida més petita i vola en dues generacions des de meitat de primavera fins a primers de setembre. *Erynnis tages* vola des del mes de maig fins a primers d'agost. *Carcharodus alceae*, força comú, és polivoltina i mentre la temperatura no baixi molt va fent generacions. A la Cerdanya està citada des del febrer fins a l'octubre. *Carcharodus lavatherae*, en canvi, és univoltina i

***Hesperia comma*, Martinet (agost 2009)**

només vola a l'estiu en zones molt localitzades.

Hesperia comma vola a partir de la segona quinzena de juliol des de les parts baixes de les muntanyes, fins als prats de pastura alpins. *Ochlodes venatus* és comuna de finals de juny a primers d'agost. El darrer gènere és *Thymelicus*. *Thymelicus sylvestris* és la més comuna, volant força amunt, però no tant com l'anterior. *Thymelicus acteon* és el més rar a la comarca i

només vola en alguns punts de la plana. *Thymelicus lineola* es diferencia de *T. sylvestris* pel color de la punta de les antenes, negre en aquesta espècie i vola principalment el mes de juliol.

Conservació

S'ha sentit a dir moltes vegades, sobretot a gent d'una certa edat, que abans les papallones eren més abundants. Desgraciadament aquesta apreciació és del tot certa. A l'hora d'analitzar les causes d'aquesta davallada, cal fixar-se en l'evolució i en les transformacions que han patit els seus hàbitats preferits: prats de pastura, marges de conreus, clarianes de bosc, etc. Fa anys, les activitats agrícoles tradicionals afavorien la conservació d'aquests hàbitats. Amb l'arribada de la revolució industrial i la mecanització de les feines de pagès, això canvià. Gràcies, o per culpa de la maquinària, els camps es feren més grans, eliminant marges entre ells. Moltes feixes petites que, degut a la seva orografia no es podien ampliar, deixaren de ser rentables econòmicament i, de mica en mica, s'han anat abandonant. Això ha provocat una expansió de la massa forestal, ocupant antics terrenys que abans tenien una funció agrícola. A la vegada, el desorbitant creixement de pobles i ciutats dels últims anys, la proliferació d'urbanitzacions, segones residències i camps de golf, així com la construcció de infraestructures diverses per tot el territori també han contribuït a la reducció de zones adients per les papallones. Ni tan sols en els parcs naturals s'ha aturat l'augment de la massa forestal i la conseqüent desaparició de prats de pastura.

Tot aquest procés de transformació del paisatge ha anat acompanyat, també, de l'ús abusiu i poc responsable de fertilitzants, insecticides i pesticides no selectius per protegir les collites de possibles plagues. L'ús d'aquests productes químics afecta els depredadors del cultiu, però també la majoria de poblacions d'espècies d'artròpodes del seu entorn.

Els grans incendis, en la majoria de casos, també han afavorit la reducció de la biodiversitat, provocant, a més, una disminució en el nombre d'individus de les poblacions de lepidòpters. Cada any desapareixen comunitats senceres de papallones que no poden escapar del foc per falta de capacitat dispersiva. Tanmateix, en el cas d'incendis amb una superfície reduïda, a mig termini pot arribar a ser beneficiós per algunes espècies que són capaces de recolonitzar la zona cremada quan la vegetació baixa torna a aparèixer. Per que això sigui possible hi ha d'haver poblacions a prop de les zones cremades, cosa difícil en incendis de grans dimensions. En aquest cas costarà molt recuperar la biodiversitat original.

Finalment, no es pot concloure aquest capítol sobre la conservació de les papallones sense fer esment al canvi climàtic. En els últims anys l'activitat humana ha provocat un augment desmesurat de les emissions dels anomenats gasos d'efecte hivernacle a l'atmosfera. Una de les causes de l'increment d'aquests gasos és la utilització d'energies fòssils derivades del petroli. Actualment ningú posa en dubte que la gran quantitat d'emissions de gasos d'efecte hivernacle està comportant un augment de la temperatura del planeta. Aquest augment de temperatura afecta, i afectarà cada cop més, si no hi posem remei, la distribució i la capacitat de supervivència de moltes espècies, entre elles també les papallones. Les espècies més generalistes es podran desplaçar cap al nord i/o també a més altitud per seguir tenint la temperatura a la qual estan acostumades. Les espècies que ara ja es troben només en zones de muntanya podran patir fortes reduccions i fins i tot es poden extingir. Per tots aquests motius és cada cop més urgent l'adopció de mesures de tota mena per part de les administracions, i també per part de la societat civil en el seu dia a dia, que contribueixin a frenar l'emissió de gasos d'efecte

hivernacle. La no alteració de la temperatura del planeta és condició indispensable per al manteniment de la seva biodiversitat per a que les futures generacions en puguin gaudir.

Agraïments

Agraïments al Mike Lockwood i al Jordi Dantart, bons coneixedors de la fauna de ropalòcers de la Cerdanya, amb els quals he tingut la sort de poder compartir passejades i coneixements sobre aquesta comarca.

Montlleó: un punt clau en la travessa humana del Pirineu

Xavier Mangado¹, Oriol Mercadal², Josep Maria Fullola¹, Jordi Grimaó².

Descoberta del jaciment

Es produí el 1998, com a resultat del meticulós treball de recerca bibliogràfica i prospectiva feta per en Jordi Grimaó – afeccionat a la muntanya i a l'arqueologia –, el qual determinà els punts més favorables per a una ocupació prehistòrica de la plana cerdana i dels turons adjacents. Només Montlleó confirmà, aleshores, una presència humana antiga, mercès a una fractura recent i erosiva del terreny causada pels moviments de desestabilització del vessant com a conseqüència d'una activitat minera d'època contemporània. Aquest tall, que restava al descobert, integrava nombroses restes arqueològiques, lítiques i òssies.

Vista frontal que permet observar el tall erosionat i detall del mateix.

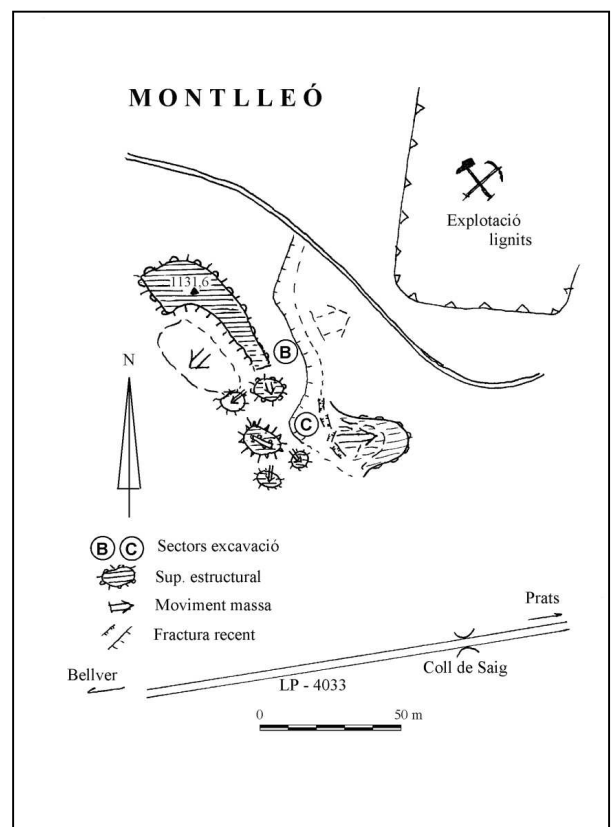
Localització i context geomorfològic

El jaciment de Montlleó és en un turonet localitzat en l'indret anomenat coll de Saig, en el municipi de Prats i Sansor, a la comarca de la Cerdanya i a una altitud de 1.130 m sobre el nivell del mar. Geològicament, forma part de la depressió neògena cerdana que afecta obliquament l'eix axial de la serralada pirinenca.

Situació del turó on es localitza el jaciment.

El registre arqueològic està situat al peu d'un petit aflorament de grava, d'època plio-pleistocènica, cimentades i corresponents a les restes d'un paleocanal d'un ventall al·luvial; aquest recobria unes argiles grises d'origen lacustre, amb abundants restes vegetals fòssils en el mateix coll de Saig, i amb intercalacions de lignits del Miocè. Les grava endurides al damunt de les argiles, molt toves, formen una petita taula amb un escarpament, més pronunciat cap a l'est, al peu del qual hi trobem l'emplaçament arqueològic. Aquest ha sofert modificacions per la mateixa dinàmica solifluidal de les argiles, accentuada per l'explotació minera dels lignits –des del darrer terç del s. XIX, aleshores en galeria, i fins a la fi dels anys 80 del s. XX, ja a cel obert–, al peu mateix d'aquest vessant oriental.

Esquema de l'estructura geomorfològica del jaciment.
Autors: D. Serrat i M. M. Bergadà

Assignació temporal

La primera impressió –per part del director del Museu Cerdà (O. Mercadal) primer, i sobretot dels especialistes (equip de la UB-SERP coordinat pel Dr. Fullola)– posteriorment, fou la d'estar al davant d'un jaciment paleolític; tant per les característiques tecnopològiques del material lític com per la fauna associada a ell i per l'evidència negativa d'una manca absoluta de registre ceràmic entre els materials procedents del sediment caigut del tall erosionat.

¹ SERP-UB

² Museu Cerdà (Puigcerdà)

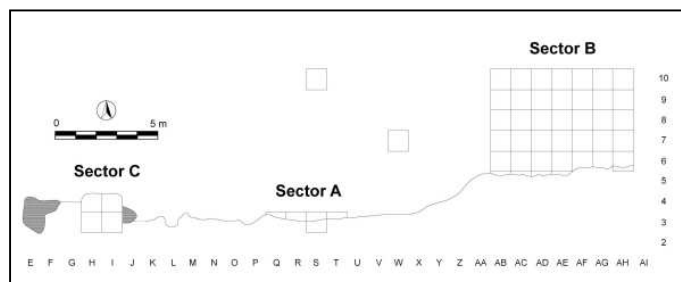

Estructura de combustió del sector C d'on prové la segona datació radiocarbònica.

D'entre les restes recuperades en posició estratigràfica, abans d'iniciar els treballs d'excavació, hi havia una molar de cavall, que emprarem per encarregar la primera datació radiocarbònica (OxA 9017), la qual donà com a resultat 15440±80 BP sense calibrar (vegeu taula adjunta). Aquesta ens confirmà l'atribució cultural establerta de forma relativa, el qual situava Montlleó en un context cronocultural del Magdalenian inferior-mitjà. L'estudi tecnològic posterior, ja més afinat i amb més elements de valoració, així com una segona datació (OxA 14034), obtinguda a partir de carbons procedents d'una estructura de combustió del sector C (fig. 4), confirmà una atribució al moment final del Magdalenian inferior, en resultar 15550±140 BP. En darrer terme, la tercera –i última fins ara– (Weninger, Jöris, Danzeglocke, 2007) donà com a resultat 16900 ± 110BP (OxA-X – 2234-52), a partir d'una molar de cavall procedent del sector B, resultat aquest que reafirmaria el ja apuntat tant per les altres dues com pel conjunt de restes materials (taula 1).

Treballs desenvolupats

Al llarg dels últims nou anys (2000-2008), hem establert tres sectors d'excavació al llarg del tall estratigràfic inicial, els quals responen a necessitats i objectius diversos. El sector A, situat en la part central del talús, de seguida mostrà un aspecte alterat per rentat i resultà ser molt pobre pel que fa a material i nul en relació a estructures potencials, fet pel qual s'abandonà; el sector B, localitzat uns metres més al nord, i d'on provenia la molar de cavall utilitzada en la primera datació; i el sector C, la zona, ara per ara, més meridional del jaciment, en la qual s'han localitzat més estructures evidents i d'on prové la segona datació. Altres petits sondeigs acabaren de conformar la superfície aleshores habitada, "útil" arqueològicament parlant.

Planta esquematitzada dels tres sectors oberts.

Estratigrafia documentada al sector C.

- **15440 ± 80 BP** (OxA – 9017, a partir d'una molar d'*Equus caballus*). Sector B:
 - **CalPal** online Nov 2006: (68%): 18.509 – 18.915 Cal BP. CalCurve: CalPal2005_SFPC. Quickcal2005 ver.1.4
 - **Calib** 5.0.1 (100%) 16949 -16693 Cal BC / 18.642 – 18.898 Cal BP. CalCurbe: intcal04.14c.
- **15550 ± 140 BP** (OxA – 14034, a partir del carbó d'una llar). Sector C:
 - **CalPal** online Nov 2006: (68%): 18.634 – 19.073 Cal BP. CalCurve: CalPal2005_SFPC. Quickcal2005 ver.1.4
 - **Calib** 5.0.1 (100%) 17076 -16687 Cal BC / 18.636 – 19.025 Cal BP. CalCurbe: intcal04.14c.
- **16900 ± 110BP** (OxA-X – 2234-52, a partir d'una molar de cavall). Sector B:
 - **CalPal** : 20134±276 Cal BP

Taula 1. Resum de les datacions obtingudes fins ara per a Montlleó.

El sector B, obert en una extensió de 40 m², és el que ens ha fornint d'una major quantitat i diversitat de material arqueològic —a part d'algunes concentracions significatives d'aquest—, així com de dues estructures. Per aquesta raó, els nostres treballs es centraren en ell ja des d'un primer moment. El sector C va romandre intacte fins el 2003, en restar segellat per un gran bloc de conglomerat, però l'esllavissament imprevist d'aquest ens obligà a intervenir d'urgència durant la campanya següent per tal d'evitar l'erosió del tall estratigràfic que restà al descobert i la pèrdua d'informació en el sector. Actualment, aquest espai abasta 12 m², però malgrat ser reduït ha estat suficient tant per permetre l'estudi de la seva estratigrafia com per a recuperar eines lítiques, malacologia marina —perforada antròpicament— emprada en penjolls i restes òssies pertanyents a grans vertebrats, així com també l'esmentada estructura de combustió.

El sector B a l'inici de la campanya de 2008.

Materials i economia

Els materials lítics presenten una dinàmica polilítica. El sílex mostra un domini clar, però segueixen essent emprades arreu les riolites, les lidites, els quarços, les quarsites i alguns jaspis, entre altres materials. La talla laminar és una constant ben documentada (Langlais, 2007). Els nuclis són predominantment poligonals, amb alguns exemples de piramidals i de prismàtics; aquests darrers són de mida molt petita, resultat d'haver estat aprofitats fins a l'exhauriment.

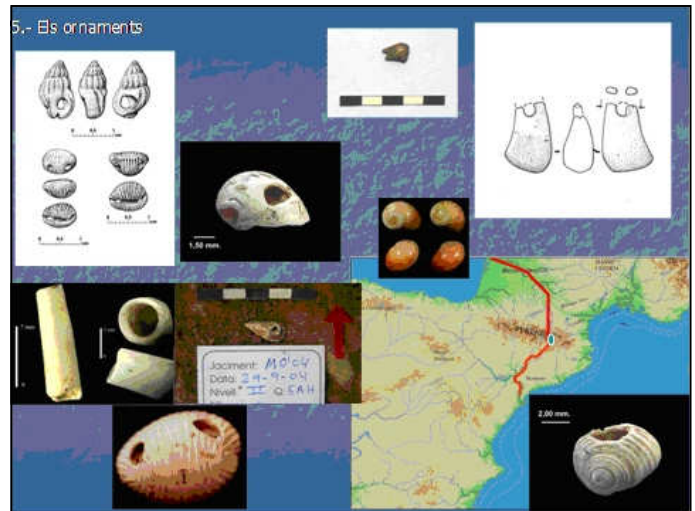
Els ossos recuperats en el sector B apareixen molt malmesos, alterats per les arrels i per altres fenòmens naturals durant els processos postdeposicionals. Per contra, els del sector C estan ben conservats; la seva determinació —efectuada pel Dr. J. Nadal—, encara prematura, apunta l'existència de càprids, cèrvids, petits bòvids i de cavall.

Una de les troballes més destacades són alguns dels cargols perforats recuperats a la zona B, que haurien estat emprats com a penjolls amb un caire simbòlic o d'ornament personal. L'estudi dut a terme per A. Estrada i el Dr. J. Nadal determina que tracta de dos exemplars de *Theodoxus fluviatilis*, els quals s'afegeixen al corpus d'elements malacològics d'origen marí i fluvial —sis altres d'espècies diverses— de què ja disposàvem.

Al llarg de les campanyes de 2004, 2005 i 2006 han estat preses algunes mostres, destinades a efectuar anàlisis fitolitològiques i micromorfològiques, per tal d'aclarir determinades qüestions objecte encara d'estudi.

Les anàlisis micromorfològiques, realitzades per la Dra. M. M. Bergadà (SERP-UB) a partir de mostres preses en el marc d'una possible estructura d'habitació del sector B, ofereixen un resultat plenament concordant amb la hipòtesi plantejada pels

directors, ja que mostren una acumulació de carbons microscòpics i de microestelles d'ossos cremats que ens indiquen una acció ígnea d'origen antròpic a la zona en qüestió. D'una altra banda, aquestes també evidencien l'existència de processos d'entollament de fines pel·lícules d'aigua com a agent precipitador i sedimentador de carbonats sobre les argiles, en condicions climàtiques humides i relativament estables, almenys pel que fa a la part estudiada fins ara de la seqüència del sector C (nivell IV).

Exemplars malacològics emprats com a penjoll i fragment de banya de cèrvid.

Exemplar, perforat, d'*Hinia incrassata*

Exemplar d'*Homalopoma sanguineum* perforat

Fragment de banya de cèrvid

En resum, al sector C s'assolint el nivell basal de l'assentament en una extensió de 12 m², amb el resultat de la troballa de les restes d'una estructura de combustió. Al sector B hem aprofundit a diversos quadres, amb l'aparició de nombrosos materials lítics i ossis, millor conservats en funció d'una cota més inferior, i en les darreres campanyes hem obert alguns altres,

fet que ens ha servit per mirar de delimitar millor l'extensió de l'hàbitat prehistòric a l'indret. En aquest mateix sector, també s'obrí un sondeig en el seu extrem sud-est, per tal de mirar d'abastar la potència del jaciment en aquest punt, així com també un segon en l'extrem nord-est, que ens permet resseguir, alhora, l'estratigrafia general del mateix.

Sondeig, encara obert, efectuat a l'extrem sud-est del sector B.

Així doncs, per ara tot sembla indicar que l'ocupació del turó hauria estat més llarga –i alhora menys estacional–, del que a priori ens podia semblar. Al llarg de diversos anys els magdalenians haurien establert el seu campament per tal d'explotar, suposem que en els curts mesos de desgel, a l'estiu, la riquesa biològica de la plana i de les muntanyes cerdanes, mitjançant la cacera. Relacionat amb el projecte i amb l'assentament de Montlleó el grup té com a objectiu paral·lel la recerca de les coves cerdanes principals, per tal de veure si aquestes també haurien estat emprades pels grups de caçadors-recol·lectors paleolítics i epipaleolítics.

Montlleó en el context del paleolític

L'aparició d'aquest assentament, situat al bell mig de la conca de la Cerdanya i datat de mitjans del XVI mil·lenni BP, és un fet excepcional pel que fa a l'àrea pirinenca, atès que obre noves perspectives per entendre la descoberta de la vall cerdana per part dels grups del paleolític superior i la seva funció com a passadís humà transpirinenc.

Estem davant d'una ocupació d'alta muntanya (1.100 m snm), però malgrat això aquesta correspon, en realitat, a una dinàmica més pròpia de plana –atesa la configuració (orientació i amplitud), única en el Pirineu, de la comarca–, testimoniada per un absolut predomini del cavall entre la fauna caçada. Les condicions climàtiques deuriem ser rigoroses, però no extremes, oferint als ramats salvatges, almenys durant una part de l'any, la possibilitat de pasturar en un medi entre estepari i boscós.

L'accés a la gran plana cerdana s'hauria produït, probablement, per dues vies: la del Segre, des del sud, i la de la vall

del Tet, a través del coll de la Perxa, pel nord-est. Això no obstant, actualment ni les matèries primeres silícies emprades en l'utilatge ni les espècies malacològiques usades en els penjolls ens permeten assegurar un predomini –o fins i tot la unitat– d'una de les dues opcions. Sembla ben demostrat, però, que el coll de la Perxa hauria restat obert al llarg de tota la darrera glaciació i que els seus 1.581 m d'altitud foren l'únic –tot i que abordable– obstacle que l'home hauria hagut de vèncer per tal de traspassar els Pirineus en aquest sector.

Montlleó ve a omplir el buit arqueològic existent fins ara pel que fa a ocupacions del Pleistocè superior en una de les vies tradicionals de pas dels Pirineus, la del coll de la Perxa i l'alta vall del Segre. Aquesta ruta, "redescoberta" ara, se suma, així, als altres passos pirinencs coneguts fins ara, que s'empraren al llarg del paleolític superior per travessar la serralada: la línia costera, i la via que unia el Rosselló amb l'Alt Empordà a través del Pertús. D'altra banda, l'ocupació dels jaciments situats en el Prepirineu més meridional es podria haver fet a través del camí que remunta la vall de l'Ebre; el qual seria, sens dubte, el pas emprat vers els jaciments situats a les valls descendents des del Pirineu d'Osca –com Forcas, Fuente del Trucho o Chaves al sector central–, que no podien establir una connexió transpirinenca en moments de glaciació intensa. En el cas de la cova del Parco, és indubtable que els seus ocupants tenien un bon coneixement de les planes lleidatanes, d'on obtenien el sílex, i més concretament de l'àrea de Castelló de Farfanya.

Difusió

En el marc de la difusió científica val a dir que el jaciment ja ha estat presentat en diversos fòrums, com la *Tribuna d'Arqueologia*, el cicle *Arqueologia i Patrimoni a les comarques de Lleida* i els diferents congressos i les jornades de treball tant de nivell estatal com internacional (Tarascon, IV Congreso de Arqueología Peninsular (Faro, Portugal), La Rochelle, Nîmes, XVè Congrès Internacional de la UISPP a Lisboa...), així com també en algunes revistes especialitzades, com el *Quadern de Treball de l'Associació Arqueològica de Girona*. A més, volem destacar el fet que a hores d'ara ja apareix en dues importants síntesis relacionades amb la prehistòria europea: la segona edició de la *Prehistòria de la Península Ibèrica*, d'I. Barandiarán, B. Martí, M. A. del Rincón y J. L. Maya, i *Le Magdalénien. Apogée de l'art quaternaire*, de D. Sacchi.

Al marge del seu indubtable interès científic, de la interdisciplinarietat de la investigació que agrupa a especialistes de camps molt diversos, i la il·lusió esmerçada per l'equip jove que hi excava, Montlleó també representa una fita per a la revalorització del patrimoni arqueològic, i més concretament prehistòric, de la comarca de la Cerdanya, on, de fet, avui és l'única excavació de prehistòria en curs. No obstant això, la potencial rendibilització social d'aquest patrimoni passa per la necessària implicació de totes les institucions (Ajuntament, Consell Comarcal, Museu Cerdà...) en assegurar el desenvolupament no tan sols econòmic, sinó també social i cultural dels seus ciutadans. Malauradament, però, aquesta implicació a hores d'ara ha estat força escassa –i en alguns casos fins i tot inexistent–. El projecte museogràfic del Museu va preveure incloure'l en el mateix, però l'aplicació en la pràctica aquest s'ha vist inesperadament aturada; malgrat això, la difusió mitjançant les exposicions temporals, els tallers pedagògics i les demostracions i les xerrades pel gran públic –efectuades tant a Prats com al Museu Cerdà de Puigcerdà–, a part de la realitzada en els mitjans de comunicació com els diaris *La Vanguardia*, *El Periòdic de Catalunya*, *Regió 7*, *Diari de Girona*..., la premsa gratuïta comarcal –*Reclam*, *Panxing*, *Viure als Pirineus*..., les diferents ràdios i televisions (Ràdio Pirineus, Pirineus TV, TVE), etc. segueix fent-se i, lògicament, mantindrà la seva continuïtat.

Demostració de talla lítica a càrrec de Mathieu Langlais. Fotografia: Francesc X. Esteban.

Taller de treball de la pell, a càrrec de Oleguer Biete. Fotografia: Francesc X. Esteban.

BIBLIOGRAFIA

BRONK RAMSEY (C.), PETTITT (P.B.), HEDGES (R.E.M.), HARDINGS (G.W.L.), OWEN (D.C.) (2000)- Radiocarbon dates from the Oxford AMS system: Archaeometry datelist 30. *Archaeometry*, 42 (2), 2000, p. 459-479.

FULLOLA (J.M.), GARCIA-ARGÜELLES (P.), SERRAT (D.), BERGADÀ (M.M.) (1995)- El paleolític i l'Epipaleolític al vessant meridional dels Pirineus catalans. Vint anys de recerca a la franja pirinenca sud; interrelacions amb les àrees circumdants. In: *Cultures i Medi, de la Prehistòria a l'Edat Mitjana. Vint anys d'Arqueologia pirinenca*. Actes del Xè Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Éd. Institut d'Estudis Ceretans, Puigcerdà, 1995, p. 159-176.

FULLOLA (J.M.), MANGADO (J.), ESTRADA (A.) (2007)- Circulation des matières premières lithiques et des coquillages dans le Paléolithique supérieur du nord-est ibérique. In: GOMEZ DE SOTO (J.) dir. *La notion de mobilité dans les sociétés préhistoriques*, Paris, 2007, Actes du 130e Congrès National des Sociétés Historiques et Scientifiques, La Rochelle, 2005,

Éd. du CTHS p.57-66.

LANGLAIS (M.) (2003)- *Réflexions sur la place des productions lamellaires au sein de la culture magdalénienne du Languedoc méditerranéen et pyrénéen de l'est. Etude typotechnologique de quatre assemblages leptolithiques : Montlleó (Prats i Sansor, Lleida), Le Crès (Béziers, Hérault), Belvis (Aude) et Les Piles Loins (Vauvert, Gard)*. Mémoire de DEA, Université de Toulouse-Le Mirail.

LANGLAIS, (M.) (2004)- Etude techno-économique comparative des productions lamellaires au Magdalénien; l'exemple du Languedoc méditerranéen et de la Catalogne, *Pyrenae*, 35(1), p.45-73.

LANGLAIS (M.) (2007)- *Dynamiques culturelles des sociétés magdaléniennes dans leurs cadres environnementaux. Enquête sur 7000 ans d'évolution de leurs industries lithiques entre Rhône et Èbre*. Thèse de Doctorat. Université de Toulouse II.

LLAC (F.) (1991) - Histoire géologique de la Cerdagne. *Cerentania*, 1, p. 7-17.

MANGADO, (X.), MERCADAL (O.), FULLOLA (J. M.) (2002)- "Montlleó. Un jaciment magdalenià a la Cerdanya", *Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia* 197, pàg 4, novembre 2002, Barcelona.

MANGADO (J.) (2005)- *La caracterización y el aprovisionamiento de los recursos abióticos en la prehistoria de Cataluña*. BAR International Series, n° 1420, Oxford, 205.

MANGADO (X.), MERCADAL (O.), FULLOLA (J. M.), ESTEVE (X.), LANGLAIS, (M.), BERGADÀ (M. M.), NADAL (J.), ESTRADA, (A.), GRIMAO (J.) (2005)- "El jaciment de Montlleó (Prats i Sansor, Cerdanya, Lleida)", *Quadern de Treball de l'Associació Arqueològica de Girona* n. 13, pàg 121-132, 3 fig, Girona.

MANGADO (J.), MERCADAL (O.), FULLOLA (J.M.), ESTEVE (X.), LANGLAIS (M.), NADAL (J.), ESTRADA (A.), BERGADÀ (M.M.) (2005)- Montlleó (La Cerdanya, Lleida). Un yacimiento magdaleniense de alta montaña al aire libre en los Pirineos catalanes. In: FERREIRA (N) dir., *O Paleolítico*, Actas do IV Congresso de Arqueologia Peninsular, 2004, Ed universidade do Algarve, Promontoria Monografica, Faro, p. 471-480.

MANGADO (J.), MERCADAL (O.), FULLOLA (J.M.), ESTEVE (X.), LANGLAIS (M.), NADAL (J.), ESTRADA (A.), SANCHEZ (E.), LACRUZ (S.), GRIMAO (J.) (2006)- Montlleó (Prats i Sansor, La Cerdanya). El primer jaciment magdalenià a l'aire lliure en altitud al cor dels pirineus. *Tribuna d'Arqueologia*, 2003-2004, p.23-44.

ROCA (E.) (1986)- *Estudi geològic de la fossa de la Cerdanya*. Tesis doctoral inèdita. Universitat de Barcelona.

WENINGER, (B.), JÖRIS (O.), DANZEGLOCKE, (U.) (2007)- CalPal-University of Cologne Radiocarbon Calibration Program Package CalPal2007_HULU. Institut der Ur-und Frühgeschichte, Universität zu Köln. köln (<http://www.calpal.de>).

AGRAÏMENTS

Aquest treball ha estat possible gràcies al suport econòmic dels projectes HAR 2008-00103 del MICINN, SGR 2005-00299 de la Generalitat de Catalunya, Pla d'Intensificació de la Recerca UB, i a les subvencions de l'IEI i l'Ajuntament de Prats i Sansor.

Àrea de Coneixement i Recerca de la Dir. Gral. del Patrimoni Cultural; DURSI: SGR 2005-00299; MEC. HUM 2004-00600; Institut d'Estudis Ilerdencs. Diputació de Lleida; Ajuntament de Prats i Sansor (la Cerdanya); Museu Cerdà (Puigcerdà); Laboratori Merck. Farma y Química S.A. (Barcelona); Sra. Mía Botey i Guarro; Sr. Joaquim Vinyet. Globus del Pirineu; A tots els arqueòlegs/logues, estudiants, col·laboradors/es del Museu Cerdà i persones diverses que ens hagin prestat el seu ajut en les tasques d'excavació i laboratori, així com el seu valuós testimoni oral; als veïns/nes dels pobles de Prats i de Sansor que s'han mostrat interessats i oberts a col·laborar amb la nostra tasca.

El Carnestoltes tradicional del Pirineu a Bellver de Cerdanya

Text: Enric Quílez Fotografies: Francesc X. Esteban

1. Introducció

Els Carnestoltes cerdans eren molt coneguts arreu, al llarg del segle XIX i part del segle XX. De fet, molts dels personatges que hi participaven eren propis del Pirineu i, algun fins i tot, de la comarca.

Els Carnestoltes tradicionals es mantingueren a la comarca fins a la Guerra Civil. A més, a les principals poblacions de la comarca, tenien un caràcter més urbà, més refinat, consistents en balls de màscares i rues, com era el cas de Puigcerdà.

Actualment, la vila de Bellver de Cerdanya està recuperant el Carnestoltes tradicional del Pirineu, seguint les indicacions del **Costumari Tradicional** d'en Joan Amades.

De manera esquemàtica, els Carnestoltes recuperats consisteixen a una *Rua* formada per una *Capçalera* (formada per timbalers i/o altres elements musicals, com una xaranga o quelcom de similar), el *Nucli*, format pels personatges tradicionals i les *Comparses*, tancant la *Rua*. L'acte es clou en una foguera on es crema el *Rei Carnestoltes*.

El Carnestoltes bellverenc se celebra el dia en què era tradicional de fer-ho: dijous gras, però es torna a repetir dissabte per tal que els visitants de la Vila també en puguin gaudir.

Visió general dels personatges del Carnestoltes pirinenc de Bellver

2. Origen i significats del Carnestoltes

Les festivitats del Carnestoltes provenen de festes celebrades en l'antiguitat i són una barreja molt complexa d'elements de diferents representacions.

Segons el **Costumari** d'en Joan Amades, la figura central, el personatge del Carnestoltes, que admet moltes representacions diferents, com veurem als diversos personatges que es tracta de recuperar, és una combinació de tres grans grups de figures o subjectes:

El tipus més arcaic d'aquests tres individus, el que es podria qualificar de *geni*, bé pot recordar estats anteriors a la cultura agrícola, divinitats de pobles caçadors i pastors i ésser confós, més tard, amb els déus dels camps.

El segon dels subjectes, que hom endevina en el fons del personatge que estudiem, sembla que generalment inclou la idea de l'*hivernàs*; però en algun moment també pot encarnar l'esperit del mal, abstractament.

El trànsit d'una estació a l'altra, especialment de la tardor a l'hivern, sol comportar un augment de la mortalitat, la qual és més accentuada com més reculada és la civilització. L'home primitiu, mancat de tot principi higiènic, mal alimentat i mal vestit, hauria notat amb por l'estrall que la vinguda del fred feia tant en ell com en el bestiar i atribuïa el mal a la influència dels mals esperits o del dimoni, els quals calia combatre i expulsar. L'expulsió dels genis o esperits malèfics ha informat una bona part de les cerimònies i dels ritus de les societats primitives.

Cal, doncs, que cada any sigui renovat l'esperit de la vegetació un cop ha envellit als ulls del salvatge i aquesta substitució del vell esperit per un altre de jove i vigorós, es fa en la vigília de la florida dels vegetals, perquè aquests ja trobin tota la ufanor que la joventut porta dins. Aquest és el segon dels sentits del personatge del Carnestoltes.

La tercera representació provindria de confondre els conceptes del déu i del rei i de vincular-los en un ésser vivent: el cap de la tribu. Així, hom vincula la vida del país i la de la tribu i molt especialment la de la vegetació en el seu rei o cabdill. Aquest havia d'ésser, per tant, ben jove i vigorós, car si emmalaltia o tenia alguna nafra, aquesta tot seguit es reproduïa en la vida del seu poble i quan esdevenia vell, del seu esgotament es contagiaven totes les funcions de la vida pública: es perdien les collites, els ramats es morien, els negocis públics es capgiraven en mal i, en fi, tota la vida del país se'n ressentia; per això calia matar el rei, que ja no servia per a mantenir el país en estat de riquesa i substituir-lo per un altre de ben jove, el qual esperava la mateixa fi, si no moria abans per una altra causa.

Aquest és l'origen del costum de cremar el Carnestoltes. L'acte sacríleg, perillós, però necessari, de matar la divinitat exigia un anonimat curiosament guardat i aquesta és una de les múltiples raons de les disfresses de tots els rituals des de l'alba del món.

Rei del Carnestoltes

3. Esquema del Carnestoltes

La *Rua* del Carnestoltes es compon de tots els elements que desfilen seguint un itinerari urbà preestablert i que finalitza en una plaça o espai obert, on es representen alguns dels tradicionals balls típics d'aquesta època.

La *Rua* es compon d'una *Capçalera*, un *Nucli* i de les *Comparses*, en aquest ordre. Les diferents parts de la *Rua* estan clarament diferenciades per un espai prudencial.

La *Capçalera* és l'element que obre la *Rua* i que té un caràcter musical, ja sigui una *Xaranga*, ja sigui una *Colla de Timbalers* o de *Grallers*.

El *Nucli* està format pels personatges tradicionals del Carnestoltes cerdà. Són els següents:

- El *Rei* / L'*Alcalde* del Carnestoltes
- El *Rei dels Cornuts* i els seus dos *Assistents*
- L'*Home del Bosc*
- Els *Aucells*
- El *Casament de l'Espingueri* (El *Nuvi*, La *Núvia*, El *Pare*, La *Mare*)
- Els *Cenrers*
- El *Vidalot*
- El *Burricot* o *Rucall*
- El *Bou*
- El *Notari*
- La *Porquera*
- L'*Ós* i el *Caçador*

Finalment, les *Comparses*, de nombre variable. Cada *Comparsa* és grup de persones disfressades d'una temàtica comuna.

4. Representació

La *Rua* del Carnestoltes inicia el recorregut en un determinat punt i va resseguint el circuit preestablert, tractant de fer participar la gent dins de la festa. A tal efecte, la *Rua* s'anirà parant en punts singulars del recorregut per representar petites escenificacions.

El recorregut finalitza en una plaça o espai obert on s'executen alguns dels balls tradicionals d'aquestes festes, acompanyats musicalment per acordió i, opcionalment, per algun altre instrument.

Els balls en qüestió poden ser:

- El *Ball de l'Ós*
- El *Ball dels Aucellets*
- El *Ball del Tio Fresco*
- El *Contrapàs cerdà*

Finalment, el *Rei del Carnestoltes* és cremat en una foguera.

Comparses del Carnestoltes

5. Els personatges del Nucli

- El *Rei* / L'*Alcalde* del Carnestoltes

Personatge central del Carnestoltes. És qui fa el parlament a l'Ajuntament. Està casat amb La *Porquera* i ha d'anar vigilant que el *Notari* no li prengui.

Va llençant confeti de tots colors.

- El *Rei dels Cornuts* i els seus dos *Assistents*

Vilatans recentment casats que desfilen portant un pendó fet de saca amb unes banyes al capdamunt. El *Rei dels Cornuts* és el casat més jove i els dos *Assistents* els que el precedeixen en ordre de casament. El *Rei dels Cornuts* porta una vara de boix. Els joves solters han d'intentar fer-se amb la *Bandera* (*Guerra de la Bandera*) i el *Rei dels Cornuts* i els seus *Assistents* han de tractar d'impedir-ho. La *Bandera* està feta amb teixits de saca.

Esquerra: Rei dels Cornuts amb la bandera de saca.
Dreta: Ajudant del Rei dels Cornuts.

- L'Home del Bosc

Personatge d'aire misteriós, vestit de sac amb una sèrie de motius vegetals (branques, fulles, herba, heura, palla, escorça, molsa, figues seques) i animals (closques de cargol) enganxades al vestit. Els elements decoratius van cosits al vestit de manera atapeïda. Així, no resta espai entre ells, de manera que la roba en si, queda tapada.

L'Home del Bosc porta la cara pintada de verd fosc i duu un bastó de fusta fet d'una branca. Representa els éssers màgics de la natura. Pot anar acompanyat d'altres personatges similars, com són els *Aucells*.

Aquesta disfressa recorda éssers mítics relacionats amb cultes naturalistes del bosc i de la vegetació en general, possiblement el rei del bosc o el *geni* de la vegetació, que havia de posseir per als seus adoradors el poder màgic de fer fructificar els arbres i produir l'esplet en les collites.

Home del Bosc

L'Home del Bosc porta al cap com un cucurull fet d'herbes que se li estén per darrera del clatell, fins una mica més avall de les espatlles. Porta a la mà, també, una gaiata consistent en un bastó sense polir, com a signe d'autoritat.

Va llençant confetti de color verd.

- Els Aucells

Personatges disfressats d'aus, recoberts amb plomes que poden acompanyar l'Home del Bosc.

- El Casament de l'Espingueri (El Nuvi, La Núvia, El Pare, La Mare)

Mascarada que representa el *Casament de l'espingueri*, *espingari* o *estingari*, de manera grotesca que descriu una cançó que serveix com d'argument i de guió a la facècia. Hi surten els nuvis vestits estranyament, ella acompanyada de la seva mare, que simula ésser un ase o a voltes el rocall i ell va amb el seu pare, que unes vegades simula ésser un subjecte vestit a tall de cavall i d'altres de bou.

Els protagonistes van vestits d'una manera com més grotesca millor i més o menys adient amb la pintura que la cançó fa del vestit de la núvia. Durant l'acció, fan veure com si agafessin mosques al vol i se les mengessin.

La cançó té una certa recobla durant la qual hom repeteix nombroses vegades el mot *espingueri*, aplicat al pare de la protagonista (que no surt a l'escena). Sobretot durant en cant de la tornada, els ballaires salten tan alt com poden i es lliuren a botre i a saltar fent gala de gran lleugeresa.

Antigament, mentre saltaven feien gestos poc polits i àdhuc indecorosos. Cal tenir en compte que la idea d'*espingar* inclou la idea de saltar i per tant el qualificatiu d'*espingueri* comporta el sentit saltador.

Es requereix acompanyament musical per la cançó de l'*Espingueri*.

L'espingueri té una filla que és més negra que el carbó. Ell bé prou que vol casar-la; ningú l'hi volia, no. Ja la porten a la fira, a la fira del Masnou; tota la gent se la mira, ganyotes li fa tothom. Passa un xato, guenyo i manco, geperut i camatort. —Jo bé prou m'hi casaria si li déssiu un bon dot.— Per faldilles una sàrria, per gipó un sarriot, per camisa una estora, per enagos un cabassot, per sabates una teula,	per mitges un estopot, per cintes una cordota i per manto un mal sacot, per corona un forc de cebes, per flor d'«azahar» un allot. Unes bodes volen fer-ne que se'n parli a tot el món. A l'església de seguida abans no surti el rector. El convit que varen fer-ne ja us l'explicaré jo: en van agafar una mosca i la varen rostir al foc; la núvia es menjà les ales, el nuvi el caparrot, i l'altra gent del convit van menjar l'altre trossot ¹.
--	---

Lletra del *Casament de l'Espingueri*

NOTA: A la versió cerdana, el cinquè vers "a la fira del Masnou" és substituït per "esperant trobar casador".

Personatges del Casament de l'Espingueri

- El Vidalot

El *Vidalot* figurava ésser doble. Anava vestit mig d'home, mig de dona, amb faldilles per sota les quals li sortien les calces d'home i amb gipó de dona i al damunt un gec. Duia un mocador lligat al cap i al damunt un barret de copa; a una mà portava un bastó de senyor i a l'altra un ventafocs. Tenia dues cares: una d'home, amb llargs bigotis i barba d'estopa i l'altra figurava ésser de dona. Sembla que antigament aquest estrany personatge havia estat figurat per un home que tractava d'imitar les dues figures, comportant-se ara amb la gravetat com un senyor, ara amb lleugeresa i bullícia com una marmanyera. Unes vegades empaitava els qui el molestaven amb el bastó a tall d'home i d'altres amb el ventafocs, com una dona. Quan feia el paper d'home parlava amb veu forta i vibrant i quan volia figurar que era una dona l'estrafeia i parlava amb veu prima i aguda.

L'origen d'aquest peculiar personatge androgin l'hem de cercar, potser, en els gals, que creien que Mitras presidia les constel.lacions i el representaven per un ésser hermafrodita. L'adoraven com a principi de la calor, de la fecunditat i de les influències bones i dolentes.

- El Burricot o Rucall

Personatge vestit d'ase, amb una testa d'aquest animal al cap. Pot cantar la *Cançó del Burricot*.

El seu *Testament* està redactat amb un llenguatge molt agut i molt groller.

Ball del Casament de l'Espingueri

- Els Cenrers

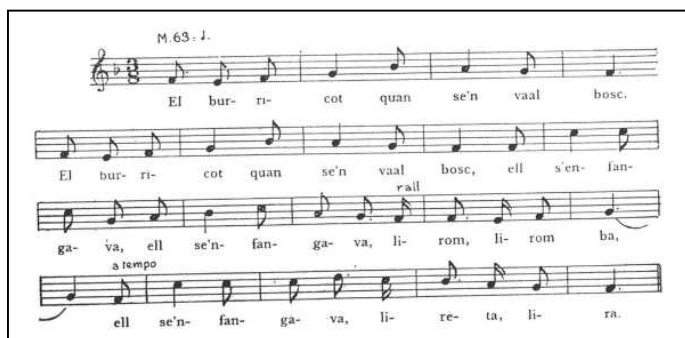
Personatges barbuts i amb bigoti, vestits amb parracs que porten una o varies grans esquelles al coll i a la cintura. Porten a l'esquena un sac gran ple de cendra o de confetti blanc que llancen als badocs. Porten la cara emmascarada. Tenen una certa tendència a espantar les criatures.

El Burricot o Rucall

Cenrers

Partitura de la cançó del Burricot

El burricot quan se'n va al bosc,
ell s'enfangava, ell s'enfangava.
El burricot llença un gran crit:
—Mare, en sóc *muerto*,
però abans jo no moriré
un testament en faré
per als qui m'aimen.
La meua carn la deixo als corbs
perquè s'afartin;
la meua pell als timbalers
per a fer timbales;
els meus ossos als flauters
per a fer flautes;
els meus ungles als segadors
per a fer didales ¹.

Lletra de la cançó del Burricot

- El Bou

Personatge en forma de bou format per dues persones que empaïta les dones i els nens. També es pot fer amb una sola persona caracteritzada de bou.

La presència del bou als Carnestoltes pot ser una persistència d'algun antic rite dionisiac.

- El Notari

Porta abric, barret i un gran llibre sota el braç. Va passant per les cases i les botigues demanant les coses més inversemblants i la gent li dona no el que demana sinó allò que li ve de gust.

- La Porquera

Home vestit de dona, amb roba espellingada, una caputxa al cap i amb les galtes vermelles. Porta també una escombra. És la dona del Carnestoltes, però acompanya el *Notari* i mentre aquest distreu la gent demanant-los coses estrafolàries, ella fa veure que escombra però ho regira tot. També pot empaïtar algun badoc amb l'escombra. El *Notari* pot prendre la *Porquera* i tractar de fugir, llavors el *Rei del Carnestoltes* l'ha d'empaiar fins que la recupera i li dona cops de sarró al *Notari*.

La Porquera

- L'Ós i el Caçador

Personatge disfressat d'ós, pelut, amb la cara pintada de negre, que desfila a la rua seguit d'un personatge caracteritzat de caçador. Tots dos junts ballen el *Ball de l'Ós*, que representa la cacera d'aquest animal.

La simulació de la cacera de l'ós, pròpia en uns indrets de la Candelera i en d'altres de les Carnestoltes, representa la mort de l'*Hivernàs*, simbolitzat i encarnat per l'ós. Hi ha variants catalanes d'aquesta representació en què l'ós ressuscita i hom fa veure que l'afaita i el fa ballar, tal com succeeix en alguns indrets del Roselló. Si la bèstia ressuscitava, la seva mort era només aparent i, per tant, no es conjurava la seva malignitat. La figuració sembla més pròpia del *geni*, el qual hom feia reviure un cop mort.

El Ball dels Auellets (ocellets)

A la plana cerdana, la fadrinalla ballava el *Ball dels Auellets*. S'aplegaven en parelles, encarats l'un amb altre, i saltaven tan alt com podien mentre feien anar els braços intensament endavant i endarrera per donar-se aire. A cada tres salts feien un giravolt. El ball requereix una certa resistència física, ja que cansa fàcilment. El solia implicar un concurs entre la fadrinalla per veure qui era capaç d'aguantar més estona ballant-lo.

Els ballaires es guarneixen amb branquetes i brots vegetals que es disposaven al voltant del cap com si portessin els cabells a coll-i-bé. Se'ls feien aguantar amb cordills que dissimulen amb la barretina. Evidentment, la perruca vegetal es va desfent amb els salts i també concursa qui triga més a perdre-la.

Partitura del *Ball dels Ocellets* de la plana

BIBLIOGRAFIA

- * Costumari Català. Joan Amades. Edicions 62. 2006.
- * La Cerdanya. Joan Bellmunt. Ed. Pagès. 1992.
- * El Carnaval. Julio Caro Baroja. Alianza Editorial. 2006.

Hi havia també una variant més suau del ball dirigida per un personatge que portava una llarga cua de guilla rematada amb un cascavell. Saltava tant com podia per fer dringar el cascavell com més millor. Els companys feien tot el que podien per arrencar-li la cua i prendre-la-hi. Si ho aconseguien, fugien tan lluny com podien.

El ball del *Tio Fresco*

El ball del *Tio Fresco* o del *Tio, tio* consisteix a una llarga filera de ballaires, els uns darrera els altres; duen la camisa fora de les calces i una candela o altre combustible amb que procuren encendre el paper del ballaire més immediat. El ballaire que s'ha deixat cremar el ninot queda fora de concurs i ha d'abandonar el joc. El del seu darrere avança fins que ha cobert el buit. No es dona el ball per acabat fins que no queda sinó un sol ballador: aquell a qui no s'ha pogut encendre el paper.

Conclusió

Si bé encara queda per recuperar alguns personatges, com el *Notari* o el tan nostrat *Vidalot* i alguns balls, com el dels *Ocellets* o el del *Tio Fresco*, el Carnestoltes tradicional de Bellver ha realitzat en pocs anys una tasca ingent de recuperació de les nostres tradicions.

Hi ha molts Carnestoltes clàssics arreu de Catalunya, però el Carnestoltes tradicional del Pirineu, fins a on tenim notícia, només es pot veure avui dia a Bellver, que és l'única població pirinenca que l'ha recuperat i que té intenció de recuperar-lo totalment.

Només ens resta desitjar-los sort i donar-los ànims en aquesta tasca tan feixuga, però també tan satisfactòria.

El Camí Cardoner i el Camí Ramader, camins històrics de llarg recorregut a la cara nord del Cadí.

Lluís Obiols Perearnau

Quan avui en dia travessem el Baridà per la carretera de Bellver a la Seu, seguint el riu Segre, i mirem amunt cap a les roques de Cadí tenim la sensació de trobar-nos davant d'una barrera infranquejable, un *ciclòpic mur en forma de muntanya*, utilitzant les paraules amb què mossèn Cinto Verdaguer descrivia la serra a "Canigó" (VERDAGUER, 1980). Si ens enfilem una mica, però, ben aviat ens adonarem que abans d'arribar a les cingleres, tarteres i canals abruptes que caracteritzen la cara nord del Cadí, trobem una multitud de colls i passos naturals perfectament transitables.

Vista nord de la serra del Cadí.

A banda dels camins que comunicaven els pobles entre ells, en aquesta zona trobem dues vies de llarg recorregut i d'una importància excepcional: el Camí Cardoner, una via comercial per on la sal de Cardona era distribuïda cap a Cerdanya i Conflent, i el Camí Ramader, ruta de transhumància que comunica la Catalunya central amb les grans extensions de pastura d'aquesta part del Pirineu. La memòria oral, les mencions documentals i els resultats de les recents investigacions arqueològiques han servit per a fer-nos una idea força clara del traçat que seguien aquests camins, i de la seva importància fonamental com a via de comunicació, probablement des de les èpoques més remotes de la nostra història. L'estudi se centra en el traçat d'aquests camins al llarg del seu recorregut per l'Alt Urgell, una absurda divisió administrativa que caldria superar ampliant la recerca cap a la Cerdanya per una banda i fins a Cardona per l'altra.

El Camí Cardoner

La presència d'una muntanya de sal a Cardona, que permetia obtenir un producte imprescindible a cel obert, de forma barata i d'una alta qualitat, ha influït inevitablement la presència humana en aquest indret. Ja durant el neolític es detecten indicis que fan pensar en una explotació sistemàtica d'aquest bé tant preuat (WELLER i FÍGULS, 2007), i en època romana se'n menciona l'exportació cap a la Gàl·lia i Itàlia. Més endavant, al llarg de l'edat mitjana, la casa ducal de Cardona es convertirà en la família noble més important de Catalunya, en bona part a causa del control que exercia sobre l'explotació de la sal de la muntanya, que s'anava extraient de forma conti-

nuada; una explotació que, per a usos diferents, no s'ha aturat fins a una data tant recent com és l'any 1990. La situació de Cardona, en un punt central del país, va afavorir la distribució del preuat producte a través d'una xarxa de *camins saliners*. Ja l'any 1600, el geògraf Pere Gil deia: *y axí com lo saler se posa en mitg de la taula, axí ha volgut Déu nostre Senyor en mitg de Cathaluña posar les montanyes de sal de Cardona* (SALES, 1989). Des d'aquest indret partien diverses rutes de transport de sal: cap a Berga, cap a Lleida passant per Cervera, cap a Barcelona seguint els rius Cardener i Llobregat, i, en el cas que ens ocupa, cap a Cerdanya travessant la vall de la Vansa (CAMPILLO, 2007).

Des de Cardona, el camí de la Cerdanya –que probablement tenia una bifurcació cap a la Seu i Andorra– es dirigia cap a Sorba, Navés i el castell de Besora, des d'on es dirigia, passant per Guilanyà i les Cases de Posada, fins a Sant Llorenç de Morunys. En aquest punt el camí s'enfilava cap a coll de Port, on entrava a la vall de la Vansa. Des d'aquí, passant per coll de Buc, el camí baixava fins al molí de Fórnsols i pujava la solana de Cadí fins al collet de Bacanella, per on travessava la serra. Des de Bacanella planejava cap a Sant Salvador d'Adraén i el Pla de l'Avet, baixava a coll de Vanses i es dirigia cap als Prats de la Mantega. Anava cap al collet de Mont-ros passant entre la Molina de Lletó i el turó dels Castellassos, i arribava fins a l'ermita de Boscallt. Des d'aquest punt planejava cap a la Placeta dels Bovers i coll de Jovell –entre Puig Rodon i Castell d'Edral– per dirigir-se després cap al cortal del Roig des d'on enfilava fins a coll d'Eruga. Des d'allí, passant pel cortal de la Peda, el camí anava cap a coll de Pallers. A partir d'aquest punt el camí es dirigia cap a la plana cerdana, potser a través de Vil·lec i Montellà, o potser passant per Bastanist cap a cal Mandrat (NOVELL, 1997). Caldria un seguiment exhaustiu de la documentació per poder confirmar el seu traçat en aquest punt. Un cop travessada la Cerdanya, el camí aprofitava el magnífic pas del coll de la Perxa per dirigir-se ja cap al Conflent (OBIOLS, MATA, RESTREPO i PASQUES, 2009).

Encara que, amb la nostra visió de la vialitat moderna, ens pugui semblar un traçat difícil, hem de pensar que es tracta del camí més recte des de Cardona fins a la Cerdanya, esquivant la barrera que representen les cingleres del Cadí. Podem tenir en compte altres punts transitables, com el Pas dels Gosolans, quan parlem d'un trànsit estacional i realitzat a peu, però el transport continuat d'un producte com la sal, que calia realitzar amb rècules d'animals, fa impossible l'ús d'aquests passos més abruptes. En aquest sentit, el traçat del camí Cardoner, travessant el Cadí pel seu extrem oest i aprofitant els collets de la seva cara nord, presenta una gran horizontalitat i resulta especialment còmode. Per altra banda, la seva màxima alçada (1800 metres al collet de Bacanella) el fa transitable la major part de l'any.

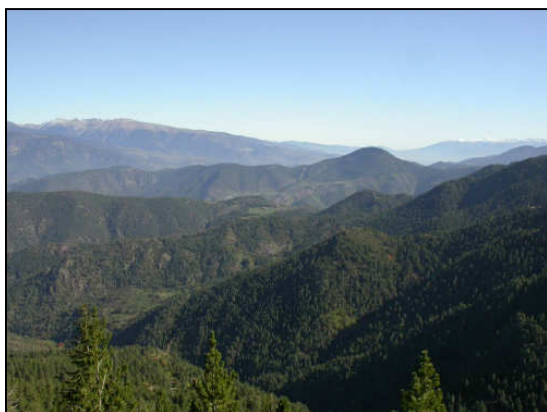
Ja l'any 840 es documenta a Vilanova de Banat la *via publica discurrere ad Cerdania*; aquesta forma de mencionar-la fa pensar que no es tracta únicament d'un camí entre pobles, sinó que ens trobaríem davant d'una ruta de més llarg abast. Als segles XI-XII es documenta en terme de Tuixent una *via cardonense*, l'any 1596 en terme de Lletó es menciona específicament el *Camí Cardoner*, i el 1676 se cita a Cornellana el *Camí Saliner de Cardona*. Aquesta última referència permet afirmar sense cap mena de dubte l'origen i la finalitat d'aquesta ruta (GASCÓN, 2006). Pel que fa al traçat del camí

més enllà de coll de Pallers, el capbreu de Cava de l'any 1727 no menciona en cap cas el "Camí Cardoner", però sí que fa referència a *lo camí que va de Bastanist a Boschalt*, que coincideix plenament amb el traçat del Cardoner. Aquest fet, i la presència de dos indrets singulars amb presència d'un santuari marià i d'una certa infraestructura d'acollida que podria resultar força antiga -Bastanist i Boschalt- poden fer pensar que el camí Cardoner seguís aquest traçat. Com ja s'ha dit, però, cal una investigació més profunda en aquest aspecte.

Santuari de Boschalt

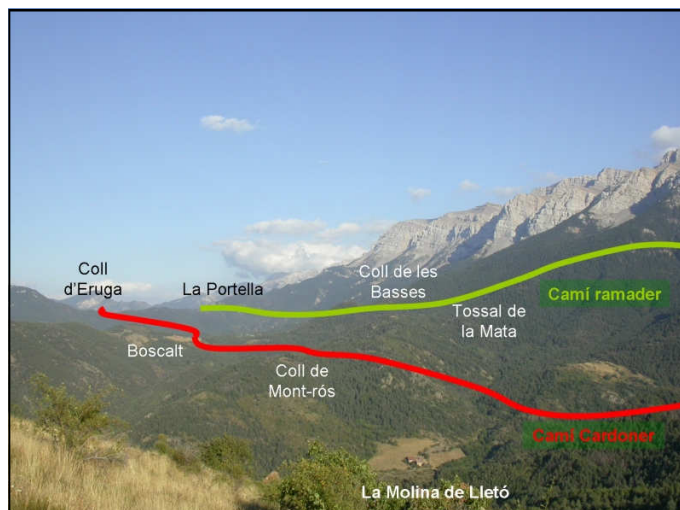
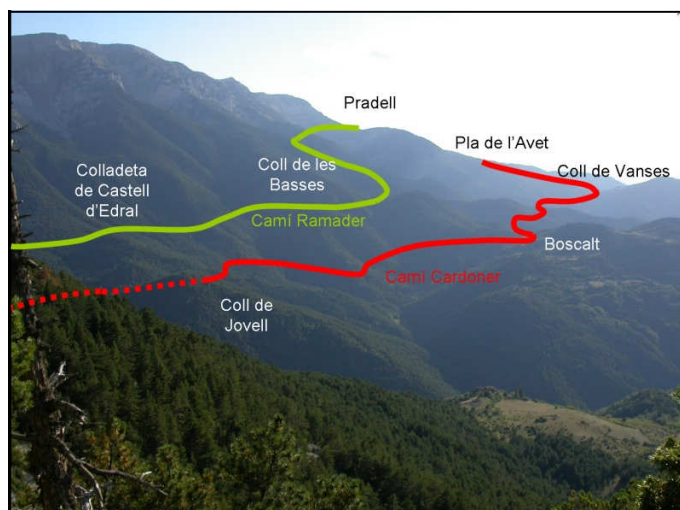
No hem d'oblidar la importància econòmica que tenia la sal, com a element de conservació d'aliments, però sobretot com a producte imprescindible per a l'estada estiuenca dels ramats transhumants a la muntanya. Una mostra d'aquesta importància és l'anomenada revolta dels Angelets de la Terra, que va tenir lloc a les comarques catalanes annexionades a França després del Tractat dels Pirineus, causada en gran mesura per un seguit de problemes derivats del comerç de la sal. Fins aquell moment, la sal de Cardona es transportava lliurement cap a aquestes àrees, una sal de molt bona qualitat que donava feina a un gran nombre de traginers que la transportaven pels camins saliners com el que acabem de resseguir. A partir de 1659, però, la imposició d'una línia fronterera entre estats va convertir aquest comerç que secularment s'havia estat realitzant en contraban il·legal, fenomen agreujat pel fet que s'obligava a consumir la sal que oferia la hisenda reial francesa, de menor qualitat i més cara que la de Cardona, ja que aquest producte estava gravat per un impost especial –la gabella de la sal-. Aquest augment dels costos, lligat a la manca de feina de nombrosos traginers que fins aquell moment s'havien dedicat al transport de la sal de Cardona, va ser una de les causes principals que van desencadenar aquesta revolta. Encara al segle XIX es descobrien partides de sal de Cardona que havia passat la frontera d'amagat, com a contraban (OBIOLS, 2008b).

Castellassos, Boschalt, Tossal de Beders i Coll de la Perxa

El Camí Ramader

La segona via de llarg recorregut que trobem en aquesta zona és el Camí Ramader, que comunica, amb un traçat ben semblant al Camí Cardoner –i de vegades coincident- la Catalunya central amb les àrees de pastura del Cadí, la Cerdanya i el Conflent. Per aquest camí els grans ramats transhumants pujaven anualment a les pastures de muntanya a començament d'estiu i baixaven al pla amb l'arribada del mal temps. En aquest cas es coneix de forma precisa el seu traçat al llarg de l'Alt Urgell. Des de l'entrada a la vall de la Vansa per coll de Port fins al collet de Bacanella el seu traçat coincideix amb el del Camí Cardoner. Arribant a Bacanella, però, el Camí Ramader s'enfila per l'obaga fins al Goleró –també anomenat Prat Major-, des d'on va seguint un traçat força horitzontal travessant les Carboneres i arribant a Pradell. Des d'aquí, passant cap al Roc dels Esquerds, el camí baixa cap al Tossal de la Mata i el coll de les Basses, molt proper a Boschalt, des d'on va planejant aprofitant els collets fins a passar la colladeta de Castell d'Edral. Continua cap a sota del Roc Blanc i el collet dels Bous, i va a passar a la soca del Pi de l'Orri de Cava, des d'on agafa el camí de Mata Escura fins a la Portella. Des d'aquest punt es dirigeix cap al roc de la Gordi, des d'on entra ja en terme d'Estana.

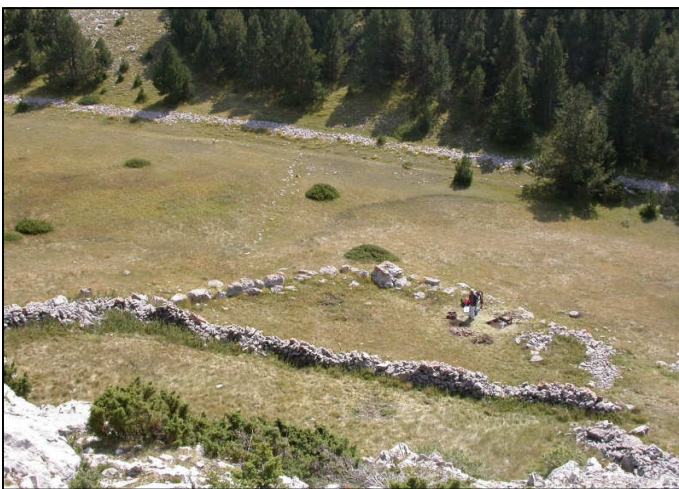

Hem de tenir present que el Camí Ramader segueix un traçat paral·lel al Cardoner però més alt, bàsicament per dos motius. 1-En passar a més alçada, el Camí Ramader comunica importants zones de pastura on trobem restes d'activitat pastoral, com el Goleró-Prat Major, Pradell, l'Orri de Cava... 2-En un moment de gran poblament al Pirineu, els conreus s'estenien fins a molta alçada i el bosc quedava relegat a cotes molt més elevades que les actuals. La memòria oral recorda que hi

havia terra conreada fins al Camí Ramader, mentre que el bosc era per sobre d'aquest nivell. Les restes de feixes de conreu que han arribat fins avui en dia reafirmen aquesta realitat. En aquest sentit, el pas anual de grans ramats de bestiar transhumant hauria malmés els conreus, mentre que el seu pas a un nivell més alt, amb bosc i pastura, no comportava aquests problemes.

Activitats econòmiques vinculades als camins

Alguns estudis realitzats fins al moment han permès localitzar i estudiar diferents jaciments arqueològics vinculats de forma clara a aquests camins. Aquests estudis, que tenen com a àmbit d'actuació la part alturgellenca de la cara nord del Cadí, han estat dirigits per Josep Maria Palet (Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Ermengol Gassiot (Universitat Autònoma de Barcelona) i Josep Maria Mata-Perelló (Universitat Politècnica de Catalunya), i han donat uns primers resultats que ens mostren aquesta àrea com una important zona d'explotació minera, ja des d'època antiga (OBIOLS, 2007).

El Goleró

En punts com el Goleró-Prat Major (on es detecta activitat humana des del neolític, i on s'han excavat forns d'època romana, sembla que per a usos metal·lúrgics, PALET, 2008), Pradell, el Roc dels Esquerds, Boscall, el Prat dels Eits o l'Orri d'Ansovell s'han localitzat explotacions mineres de diferents èpoques, bàsicament de ferro, sense descartar la presència d'altres minerals així que les investigacions vagin avançant. En la majoria de casos, aquestes explotacions es troben ben properes als camins, sobretot al Ramader, i sovint el mineral extret es beneficiava a les fargues instal·lades a la vall de la Vansa. En aquest sentit, és significatiu que al segle XVIII es demanin permisos d'explotació de ferro a la cara nord del Cadí per abastir la farga de Fórnols, i hem de tenir ben present que els camins que acabem de mencionar comuniquen aquests dos punts. És important fer notar també la instal·lació molt primerenca de fargues a la vall de la Vansa –ja el 1494 es documenta la construcció de la farga de Tuixent–, així com la continuïtat en el temps del seu funcionament –fins cap a 1860 es troba funcionant la que existia a Fórnols (OBIOLS, 2008a).

Aquesta gran presència de la mineria no ens ha de fer perdre de vista la resta d'activitats econòmiques pròpies d'una zona forestal i d'alta muntanya: l'explotació de la fusta, el carboneig, la fabricació de pega, calç o teules, la caça i recol·lecció... són activitats que conviuen i complementen, en major o menor mesura, les explotacions mineres. Un capítol a part mereix, però, l'activitat ramadera. En tota aquesta àrea trobem importants extensions de pastura, amb estructures ramaderes situades en diferents indrets. El Goleró-Prat Major, Pradell, l'Orri d'Ansovell, l'Orri de Cava, l'Orri Vell del Quer... són punts on

es localitzen pletes i cabanes de pastor, sovint associades a altres activitats anteriors. Cal destacar, però, que la toponímia ens forneix d'abundants mencions a ramaderia bovina (l'Amorriador dels Bous, els Prats de la Mantega, el Collet dels Bous, la Placeta dels Bovers...), que sovint queda eclipsada pel record i les restes que ha deixat la ramaderia transhumant de bestiar oví: caldria comprovar si la ramaderia ovina i bovina conviuen en l'espai i en el temps (OBIOLS, 2009).

Mina del Pradell

Per altra banda, veiem que ramaderia i metal·lúrgia coexisteixen en els mateixos espais. En multitud d'indrets amb restes d'estructures ramaderes trobem també explotacions mineres i àrees de transformació de mineral: Goleró-Prat Major, Pradell o l'Orri d'Ansovell en són bons exemples. Caldria comprovar també si aquestes activitats conviuen en el temps o no, i fins i tot si són realitzades pels mateixos grups humans, o, per contra, són activitats especialitzades realitzades per col·lectius diversos amb característiques diferents entre ells. A més, no hem d'oblidar una variable important: les àrees de pastura –sense bosc, i amb una certa erosió a causa del trànsit de bestiar durant segles– ens permeten apreciar més clarament les restes arqueològiques, mentre que en zones boscoses la seva localització és més complicada i podria haver-hi un volum d'activitat prou important sense que actualment se'n tingui constància.

Alguns aspectes a tenir en compte

Cal tenir en compte dos aspectes interessants per entendre la importància comercial que representava el Camí Cardoner, així com la ruta de transhumància que portava associada. Per una banda, hem de tenir en compte la presència de nombroses fortificacions que controlen aquesta via. Des del propi castell de Cardona o el castell de Besora fins al Cadí, on trobem a la seva cara nord el castell de Sant Jaume, els Castellassos, la torre del Tossal de Beders –a més de l'excepcional punt de guaita que representa aquest punt, situat entre Cava i el Quer, seguint la hipòtesi de Joan Coromines sembla que el topònim Beders podria tenir a veure amb alguna via de comunicació (i hem de tenir present el control visual que exerceix sobre un extens tram dels camins Cardoner i Ramader)–, la Gordi al Quer, el propi castell del Quer, o, sens dubte, la gran fortificació de Llivia, controlant el pas del Coll de la Perxa, es va dibuixant una línia de punts de control que segueix el traçat del Camí Cardoner. La importància excepcional d'un producte imprescindible com la sal en ajuda a entendre la presència d'aquestes fortaleses. A més, no hem d'oblidar que aquesta via és una molt bona ruta per connectar el Pirineu amb la Catalunya central, seguint el curs del riu Cardener.

Per altra banda hem de pensar en l'antiguitat que pot tenir aquesta ruta. Sovint s'ha parlat de la importància de la vall del Segre en els moviments de grups humans durant la prehistòria. La vall del Segre, però, presenta alguns passos engorjats i més dificultosos (al Baridà, però sobretot als Trespunts) que no pas altres vies que recorren per indrets elevats, com en els casos que acabem de veure. Pel que fa al Camí Cardoner, la presència de santuaris marians en indrets singulars, com Boscall, Bastanist i Talló (o, tot i no tractar-se d'un santuari marià, potser també sant Salvador d'Adraén), pot fer pensar en la cristianització d'indrets de culte més antics (MERCADAL, ALIAGA, SUBIRANAS i OLESTI, 2009). Igualment, altres indicis ens permeten afirmar la presència d'activitat en època romana al llarg d'aquests indrets, com els jaciments arqueològics (Cardona, Sorba, el Pla d'Abella, el Goleró-Prat Major, Pradell, Talló, Llívia) o la toponímia (Coll de Port, Cornellana, Beders, Mosoll). Tot i que aquestes dades no ens permeten afirmar res amb rotunditat, sí que és suggerent la coincidència entre el traçat del Camí Cardoner des de Cardona fins a Cerdanya amb aquest conjunt d'indis de presència humana en època antiga.

Conclusions i noves línies d'investigació

Així doncs, vist aquest panorama general, se'ns presenten un seguit de noves idees. Primerament, la importància d'aquesta ruta per comunicar el Pirineu amb la Catalunya central, ja sigui per la seva finalitat comercial com per la transhumància, o fins i tot com a via de pas en cas d'ocupacions militars: les fonts orals encara recorden nombrosos episodis bèl·lics de la Guerra del Francès i de les Guerres Carlines que van tenir lloc quan les tropes es desplaçaven seguint el Camí Cardoner.

Per altra banda, la possible associació entre la ramaderia i l'activitat minero-metal·lúrgica. En aquest sentit, hem d'entendre el Camí Ramader no només com a via de pas de bestiar transhumant, sinó també com a ruta de transport de mineral de ferro des de les mines de la cara nord del Cadí cap a les fargues de la vall de la Vansa. Un major aprofundiment en l'estudi de la mineria (minerals explotats, comunitats humanes que realitzaven l'extracció, convivència o no amb altres activitats econòmiques...) ens podria donar noves dades sobre l'ocupació humana de la serra al llarg de la història.

Cal desmentir definitivament que la muntanya s'hagi mantingut de forma natural, intocada per la mà de l'home. La idea de natura verge s'ha de substituir per una nova concepció de gestió i explotació controlada dels recursos naturals per part de les comunitats humanes, ja des de la prehistòria. Una gestió i explotació dels recursos naturals que, amb alts i baixos, no s'ha vist modificada radicalment fins a la segona meitat del segle XX, a causa de l'abandonament progressiu dels pobles de muntanya, i rigidament restringida amb la creació del parc natural del Cadí-Moixeró.

Cal destacar la importància històrica de la gran plana cerdana, i la seva necessitat de comunicació amb l'exterior. No podem deixar de costat les nombroses vies de comunicació que posaven en contacte aquest indret amb la geografia del seu voltant, i tampoc podem reduir l'estudi d'aquestes comunicacions a dos o tres passos importants. En aquest sentit, el Camí Cardoner és un bon exemple d'una via de comunicació menyspreada sistemàticament en els estudis que s'han realitzat al respecte, i que caldria tenir en compte i estudiar de forma sistemàtica per comprendre de forma concisa quina va ser la seva veritable importància en les diferents etapes de la història cerdana.

Finalment, cal destacar la importància fonamental de les fonts orals a l'hora de reconstruir aquests episodis. Persones com en Climent Gispert Viladomat, de cal Joanet de Cava, o en

Juanito Pubill Altimir, de cal Ponet d'Ansovell, han sigut imprescindibles a l'hora de tirar endavant aquests estudis; encara més en Jordi Pasques Canut, que des de fa anys suma la recollida de fonts orals amb l'excursionisme i el reconeixement sobre el terreny dels trams de camí que encara es conserven. En aquest cas, la recollida sistemàtica d'informacions orals ha permès engegar campanyes arqueològiques i estudis documentals, reconstruir el traçat exacte dels camins, i fixar l'atenció en algunes activitats a les que fins al moment no s'havia donat importància. En el cas de la minera és prou clar: les "mines d'or dels moros" que recordava la tradició oral, de forma a vegades fantasiosa i tergiversada, han resultat ser veritables explotacions mineres d'època antiga que han permès l'estudi des d'un nou punt de vista de tota una àrea muntanyenca: aquell Pirineu que fins fa pocs anys es pensava que mai havia estat romanitzat es presenta ara com una àrea amb una significativa presència humana i amb una activitat econòmica prou dinàmica. Amb tot, continuar els estudis en curs i iniciar-ne de nous és imprescindible per, sense prejudicis i amb rigor, poder entendre quin és el veritable paper que ha jugat el Pirineu al llarg de la història.

BIBLIOGRAFIA

CAMPILLO, X. (2007): "El camí ral de Cardona". Dins *Cadí Pedraforca*, núm. 2. Cassà de la Selva: Editorial Gavarres, p. 116-117.

GASCÓN, C. (2006): *Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya de l'Antiguitat a l'Època Medieval: la serra del Cadí (Alt Urgell). Estudi documental*. La Seu d'Urgell: inèdit.

MERCADAL, O.; ALIAGA, S.; SUBIRANAS, C.; OLESTI, O. (2009): "Sincretisme: entre el fons pagà i l'avenir del cristianisme". Dins *Ker: revista del Grup de Recerca de Cerdanya*. Núm. 1, p. 26-29. <http://www.recercacerdanya.org/ker/ker-1.pdf> [consulta 27 d'octubre de 2009].

NOVELL, A (1997): *Pagus Tollonensis: fins al segle XII*. Bellver de Cerdanya: l'Ajuntament.

OBIOLS, LI. (2007): "Les mines del Cadí". Dins *Cadí Pedraforca*, núm. 3. Cassà de la Selva: Editorial Gavarres, p. 96-97.

OBIOLS, LI. (2008a): "Las fraguas de hierro en el Alt Urgell (Pirineo catalán): menciones documentales y evidencias arqueológicas, siglos XV-XIX". V *Simposio Internacional sobre minería y metalurgia históricas en el suroeste europeo*. Universidad de León. En premsa.

OBIOLS, LI. (2008b): "Els inicis del contraban". Dins *Cadí Pedraforca*, núm. 4. Cassà de la Selva: Editorial Gavarres, p. 44-47.

OBIOLS, LI. (2009): "Activitats econòmiques en època antiga a la serra del Cadí". *Recull de conferències 2008*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències. En premsa.

OBIOLS, LI.; MATA, J. M.; RESTREPO, C.; PASQUES, J. (2009): "Las Rutas de la Sal. El "Camí Cardoner", vía de distribución de la sal de las minas de Cardona hacia el sur de Francia". Dins *Rutas Minerales en el Proyecto Rumys: un factor integral para el desarrollo sostenible de la sociedad*. Guayaquil-Ecuador: RUMYS-CYTED-Escuela Superior Politécnica del Litoral, p. 77-83.

PALET, J. M. (2008): *Memòria final de les intervencions arqueològiques al jaciment del Goleró (la Vansa i Fórnoles, Alt Urgell). Campanyes de 2005, 2006 i 2007*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica, inèdit.

SALES, N. (1989): "Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)". Dins VILAR, P. (dir.): *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

VERDAGUER, J. (1980): *Canigó*. Barcelona: Edicions 62 i la Caixa, MOLC núm. 52.

WELLER, O.; FÍGULS, A. (2007): "L'intercanvi com a dinamitzador econòmic del Neolític mitjà a Catalunya i la primera explotació minera de sal gemma d'Europa: la vall Salina de Cardona (Barcelona)". Dins *Cota Zero*, n. 22. Vic: Eumo, p. 101-111.

Memòria d'activitats realitzades pel GRC durant el 2n semestre del 2009

SORTIDA ASTRONÒMICA AMB TELESCOPIS A GUILS

Dissabte, 25 de juliol de 2009, i dins dels actes de commemoració de l'Any Internacional de l'Astronomia, el Grup de Recerca de Cerdanya va organitzar una sortida astronòmica amb telescopis a Guils de Cerdanya. L'acte va començar passades les 22h i va comptar amb la presència de més de 50 persones.

Primer, es va situar els participants dins del firmament nocturn amb l'explicació dels principals punts de referència (Óssa Major, Óssa Menor, estrella Polar, Cassiopea), per passar després a les estrelles que formen el triangle de l'estiu: Vega (de la constel·lació de la Lira), Deneb (de la constel·lació del Cigne) i Altair (de l'Àliga). Finalment es van marcar altres constel·lacions característiques (Hèrcules, el Drac, Escorpí, el Dofí, la Corona Boreal). Una altre objecte celeste que es va poder observar amb molta nitidesa, va ser la Via Làctia, ja que les condicions de transparència i de fosc del cel ho permetien. Tanmateix, els assistents van poder gaudir d'algun estel fugaç.

A continuació, amb l'ajut de dos telescopis -un refractor i un reflector- es van realitzar algunes observacions: una estrella doble (Mizar i Alcor), Júpiter amb els satèl·lits galileics (Ío, Europa, Ganimedes i Cal·listo) i, finalment, una nebulosa.

CONFERÈNCIA: EL POBLAT IBEROCERETÀ DEL CASTELLÓT, BOLVIR

Dimecres, 29 de juliol de 2009, a les 21,30h, a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà va tenir lloc la conferència "El jaciment ibero-ceretà de 'El Castellot' de Bolvir", que dins del cicle de conferències sobre temàtica cerdana, organitzen el Grup de Recerca de Cerdanya i el Museu Cerdà.

La conferència va comptar amb la presència de més de 60 assistents, cosa que demostra que hi ha un fort interès en aquest jaciment a la comarca, donades les seves especials característiques, en ser el primer poblat pròpiament ceretà excavat i per la seva importància a tot el Pirineu, per tal de comprendre qui van ser els primers pobladors estables de la comarca.

La xerrada va anar a càrrec d'Oriol Mercadal, arqueòleg i antropòleg, director del Museu Cerdà; Cira Crespo, de la Universitat Autònoma de Barcelona i Jordi Morera, d'Arqueociència.

Aquests dos darrers, directors de la campanya d'excavacions d'enguany.

Fins al moment s'ha pogut excavar superficialment un terç del promontori i només un 5% ha estat excavat totalment. Amb els materials i estructures descobertes es pot afirmar, a dia d'avui, que 'El Castellot' va tenir almenys tres períodes d'ocupació: un d'ibero-ceretà autòcton, cap als segles IV-III a.C; un d'ocupació romana, els segles II-I a.C; i finalment, un de posterior cap als segles X-XII, de medieval.

A la conferència es van mostrar in situ alguns dels materials trobats al jaciment, com diferents fragments de ceràmiques de diverses èpoques. També es va fer referència a un tauler d'escaç gravat sobre una llosa de pissarra, amb unes minúscules inscripcions post visigòtiques, que va ser trobat l'any passat.

CONFERÈNCIA: IULIA LYBICA, LA LLÍVIA ROMANA

Divendres 7 d'agost, a les 21,30h va tenir lloc a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà una conferència organitzada pel Grup de Recerca de Cerdanya, titulada: "Iulia Lybica: la Llivia romana", a càrrec de l'historiador Oriol Olesti, professor titular de l'UAB i especialista en el món romà.

La conferència, que va comptar amb unes 55 persones de públic assistent, va ser realment interessant perquè va presentar una nova imatge de la Llivia romana a la llum de les darreres campanyes arqueològiques realitzades al territori.

A gran trets, es pot considerar que la Iulia Lybica romana es va fundar probablement sobre una ciutat ceretana ja existent que possiblement era la capital dels ceretans ja en aquella època. La Llivia romana va ser l'única ciutat romana de l'interior del Pirineu, ubicada en una posició molt estratègica, que va gaudir de l'estatus de municipi romà. Aquesta ciutat tenia un centre urbà no gaire gran, però complet, molt possiblement amb un fòrum, termes i temple, dels quals han aparegut algunes estructures.

Tot i ser una ciutat de muntanya, Iulia Lybica era una ciutat força rica, ja que s'han trobat mostres que ho proven, com importacions de luxosos marbres o abundants restes d'ostres. Cal pensar en el cost que representava portar ostres vives de la costa a l'interior del Pirineu a l'època romana. Tanmateix, als afores de Llivia s'ha localitzat una zona industrial pròspera amb abundància de vidres, ceràmiques, que possiblement abastien les necessitats de la comarca, algunes mostres mosaics i forns.

Olesti va apuntar la teoria que Iulia Lybica va gaudir d'una forta prosperitat econòmica degut a la mineria d'or de la comarca, que actualment es troba en estudi i que podria suposar un important descobriment pel que fa al món antic ceretano-romà.

Finalment, Olesti va comentar la troballa, a finals de l'Imperi, d'un mico vestit de legionari, provinent de l'Àfrica, amb alguns elements merovingis al seu atuell, que suposadament devia ser una mena de mascota del destacament militar ubicat a la zona.

SORTIDA: CONEGUEM EL BARIDÀ

Dissabte 8 d'agost del 2009 va tenir lloc una trobada sota el lema de "Coneguem el Baridà", organitzada pel Grup de Recerca de Cerdanya, amb la finalitat de donar a conèixer la subcomarca del Baridà. La sortida va començar a les 10h al Parc dels Búnquers de Martinet, on vam poder veure els audiovisuals introductoris i posteriorment visitar el complex de búnquers restaurats. La visita va impressionar gratament a tots els assistents.

Posteriorment vam dirigir-nos cap a can Vima, entre Bèixec i el Quer Foradat, amb unes vistes imponents del Cadí de fons. La història de Can Vima és mil·lenària i molt rica en successos i llegendes, lligades a fets luctuosos (com l'assalt de Vima per part d'uns bandolers o la mort de quatre trementinaires que s'havien refugiat al paller per passar-hi la nit), a llegendes de tresors i de coves, etc.

Amb el mas de fons, es va explicar la història resumida d'aquest singular indret del Baridà i després es va passar a la famosa llegenda, mig construïda, mig fantàstica, de la princesa asteca Xipaguacín de Moctezuma i el baró Grau de Toloriu que, segons explica aquesta, van residir un temps a can Vima.

També es va parlar de les mines de ferro, coure, argent i or del Cadí i de les múltiples prospeccions que han fet propis i estranys per la zona cercant or i tresors amagats. A l'entorn de Can Vima també s'hi troba la "casa dels alemanys" lligada a les històries fantàstiques de Vima -segons uns, uns alemanys enviats per Hitler a la recerca de tresors ocults, segons altres, uns jueus que fugien dels nazis. També s'hi troba un enorme roure monumental, el més gran de tota la comarca, a poca distància de Vima.

Finalment, vam dirigir-nos a Estana, a dinar. La forta tempesta que amenaçava amb descarregar va impedir que continuéssim per la tarda la visita de la vall de Bastanist. Hi van assistir una vintena de persones.

I TROBADA DE POESIA D'ESTIU DE PUIGCERDÀ

Dilluns 17 d'agost a les 21,30h va tenir lloc a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà la I Trobada de Poesia d'Estiu de Puigcerdà que va comptar amb assistència d'unes 70 persones.

La trobada es va articular en tres blocs de poemes catalans relacionats amb l'estiu i amb la Nit Màgica de Sant Joan, separats per la interpretació de breus peces de violoncel de J. S. Bach a càrrec del violoncel·lista puigcerdanès Marc Pons. Van actuar com a rapsodes Meritxell Roldan, Francesc Xavier Esteban i Enric Quílez.

Les Jornades d'Estiu s'emmarquen en les jornades poesia que organitza el Grup de Recerca de Cerdanya i que complementen les Jornades d'Hivern, que se celebren el 30 de desembre, també a Puigcerdà, actualment força reeixides.

CONFERÈNCIA: ELS ANTICS CAMINS DEL CADÍ

Dimecres, 19 d'agost, a les 18h, a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà va tenir lloc la conferència titulada: "Els antics camins del Cadí" a càrrec de l'historiador Lluís Obiols, dins del marc de les conferències que enguany organitzen el Grup de Recerca de Cerdanya i el Museu Cerdà sobre temàtiques cerdanes diverses amb una més que excel·lent acollida pel nombrosíssim públic assistent a l'acte, aproximadament unes 120 persones, que omplia de gom a gom la Sala de Convencions, essent l'acte més multitudinari que ha organitzat el Grup de Recerca en la seva curta vida.

La conferència ha versat sobre els camins de la sal de Cardona -camí cardoner-, i l'antic camí ramader, utilitzat també pel transport del ferro. Ambdós camins conformaven una autèntica artèria pirinenca i veritable eix econòmic i comercial en l'antigor. El ponent, Lluís Obiols, ha anat desgranant els principals paratges per on transitaven aquests camins i els jaciments existents des del neolític, passant per l'època romana, un buit en l'edat mitjana i fins a principis del s.XX. El ponent també ha apuntat la manca de comunicació i de polítiques

conjunes degudes a les particions arbitràries a les quals ha estat sotmès el territori de l'estudi i ha obert la porta a continuar la recerca dins de l'àmbit cerdà pròpiament dit.

L'acte va acabar amb interessants preguntes del públic i, posteriorment, Obiols va atendre amablement tothom qui va voler conèixer amb més detall algun dels aspectes anteriorment citats.

TAULA RODONA : USOS LÚDICS DE LA MUNTANYA

Dijous dia 27 d'agost de 2009, a les 18h va tenir lloc a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà una Taula Rodona "Els usos lúdics de la muntanya" amb l'assistència d'una trentena llarga de persones. Els ponents varen ser: en Pere Valiente (micòleg i bomber voluntari), en Francesc Cano (Enginyer forestal), l'Alfons Brosel (excursionista i escriptor pirinenc), en Ramon Martínez (Tècnic del Parc Natural del Cadí-Moixeró), l'Isidre Ricart (pagès i organitzador d'activitats de lleure a la muntanya) i l'Enric Quílez (President del GRC i moderador).

Durant la Taula Rodona es van desenvolupar diferents temes tals com els usos lúdics que se'n fan de la muntanya a la Cerdanya, la importància i necessitat del Parc Natural del Cadí-Moixeró, la consideració de la muntanya com un espai públic però reglat, el necessari equilibri entre la conservació del medi natural i el seu ús i altres temes relacionats. Potser el tema més polèmic va ser el de la conveniència de limitar l'accés a la muntanya per a determinades activitats, com és el cas de la recol·lecció de bolets. Es van exposar diferents models de protecció existents a altres països (Suïssa, Alemanya, França, Itàlia) i es va debatre entre els sistemes restrictius (tancar certs sectors de la muntanya) i els regulats (imposar una taxa o limitar la recol·lecció a una certa quantitat de bolets).

També es van comentar alguns casos de destrucció del medi per part de administracions i de particulars, com és el cas de certes ampliacions de pistes d'esquí que estan posant en perill algunes espècies de fauna i flora autòctones molt rares. A continuació, es va debatre sobre l'actual model de senders locals a la muntanya, que cada municipi ha decidit d'implementar o no, sobre la possibilitat d'explotar turísticament aquests senders i sobre la conveniència o no de fer-ho per tal d'evitar que certes espècies, com el gall fer, en puguin sortir perjudicats.

Finalment, es va parlar de la prohibició d'esquiar fora pistes ja que, a part del perill que pot comportar això per a l'esquiador, es poden malmetre les poblacions de gall fer o de perdiu nival. També es va comentar el fet que molt aviat, els accidents a la muntanya deguts a negligència que impliquin rescats es cobriran als responsables.

La Taula Rodona clougué amb un gran nombre de preguntes i

reflexions diverses per part del públic assistent, entre les quals en destacariem la de fer arribar les conclusions de la taula rodona als polítics responsables d'aquests temes.

CONFERÈNCIA I SORTIDA GUIADA: X ANIVERSARI DE LES EXCAVACIONS DEL JACIMENT PALEOLÍTIC DE MONTLLIÓ

Dissabte 12 de setembre, a les 22h, a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà va tenir lloc la conferència: "Montlleó, 10 anys d'estudi", a càrrec de Xavier Mangado, professor de la Universitat de Barcelona, del Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la UB i membre del SERP, amb l'assistència aproximada d'unes 40 persones.

La conferència va explicar el descobriment del jaciment magdalenian de Montlleó, els diferents materials trobats al llarg d'aquests 10 anys d'estudi, les diverses teories que ha permès de confirmar o de desmentir la seva existència, la relació amb altres jaciments d'èpoques similars, així com la importància d'aquest jaciment ubicat al bell mig dels Pirineus.

L'endemà, diumenge 13 de setembre, a les 12h, va tenir lloc una visita guiada al jaciment de Montlleó (Prats i Sansor), situat al coll de Saig, a càrrec també de Xavier Mangado, qui va mostrar el jaciment, les diverses àrees de prospecció, els mètodes d'excavació i algunes de les peces trobades en l'actual campanya de treball a la trentena llarga de persones que hi varen assistir.

TAULA RODONA : CREIEM EN LES NOVES TECNOLOGIES?

Dissabte, 26 de setembre, a les 18:00h, va tenir lloc a la Sala de convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà la taula rodona "Creiem en les noves tecnologies?", dins del marc del I Cicle de Taules Rodones que enguany organitzen el Grup de Recerca de Cerdanya i el Museu Cerdà sobre temàtiques cerdanes i pirinenques d'interès. La taula, moderada per l'Enric Quílez, President del Grup de Recerca de Cerdanya, comptà amb la presència de Rogeli Martí (Empresari i Informàtic), Alfons Mills (Llicenciat en Administració i Direcció d'Empreses), Enric Subirats (Doctor en Medicina) i Josep Vivas (Doctor en Psicologia i Professor de la UOC).

Durant l'interessant debat es van tractar diversos temes: està preparada la Cerdanya per al segle XXI? Ens estem aprofitant de les noves tecnologies o hem perdut aquest tren? Creuen els cerdans en les noves tecnologies? És dur ser un pioner a la Cerdanya? Com a conclusions generals, els ponents van dir que la Cerdanya està preparada per les noves tecnologies, tot i que potser més per obligació que no pas per tenir un especial esperit pioner. També es va posar èmfasi en la manca d'infraestructures de comunicacions, sobretot de banda ampla d'internet. En aquest darrer sentit, el Dr. Subirats va dir que la telemedicina es complica moltíssim pel fet de no poder disposar d'un canal de dades amb prou ample de banda i que això hauria de ser una de les prioritats polítiques pel que fa a la millora de les infraestructures comunicatives de la comarca.

També es va debatre sobre els avantatges i els inconvenients de les xarxes socials i de l'ús creixent que estan tenint, especialment entre els joves i els adults joves, com a eina de comunicació, si bé emprades erròniament, també poden suposar un factor d'exclusió social.

La taula clogué amb un seguit de preguntes per part de la vintena de persones que, malgrat l'adversa climatologia, s'aproparen al Museu Cerdà. Aquestes versaren sobre el reciclatge del producte tecnològic i els problemes de gestió ambiental que se'n deriven, la manca d'infraestructures adients, la relació entre la creixent agressivitat i actituds violentes i les noves tecnologies o l'impacte de les xarxes socials en el lleure del jovent.

CICLE INFORMATIU SOBRE LA GRIP A(H1N1)

Com cada any la campanya de la Grip comuna comença el dia 1 d'octubre i acaba l'1 de desembre. Enguany, amb l'aparició de la pandèmia de Grip A(H1N1), l'estat d'alarma i preocupació de la població pot arribar a límits insospitats. El pànic i l'exageració feta per autoritats i mitjans pot arribar a provocar el caos? Estem preparats logisticament per la

pandèmia? És prou segura la vacuna? Em vacuno o no? Quin ha estat el paper de les autoritats i com s'hi ha respost? Hi ha alguna manera de prevenir-la? Quina serà la incidència entre la població? Les activitats van tenir el suport de l'Hospital de Puigcerdà.

Dissabte dia 3 d'octubre de 2009, a les 18h, a la Sala de Convencions del Museu Cerdà va tenir lloc la Taula Rodona extraordinària "La grip A", amb l'assistència d'unes 30 persones.

Els ponents van ser: el Dr. José Muñoz, President de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, Secció Alt Urgell - Cerdanya; la Dra. Francina Riu, Cap Mèdica de l'Hospital de Puigcerdà; la Dra. Susana Edo, metge d'atenció primària i especialista en homeopatia; la Sra. Núria Hernández, cap d'Infermeria de l'Hospital de Puigcerdà i el Sr. Guillem Lluch, moderador, periodista i membre del GRC.

Les principals conclusions extretes de les nombroses intervencions van ser les següents:

1. Es preveu que un 60% dels casos de grip siguin de la soca estacional A(H3N2) i un 35% de la soca A(H1N1).
2. La grip estacional és més virulenta que no pas la grip A, que en molts casos pot ser fins i tot asimptomàtica, és a dir, que hom la pot passar sense adonar-se'n.
3. En principi les vacunes són segures, tot i que els estats han eximit de responsabilitat legal als laboratoris que les han fabricades. La vacuna porta un additiu que estimula la resposta immunitària del cos humà, en unes concentracions molt superiors a la d'anteriors vacunes de la grip, segons reconeix l'OMS i en pot augmentar les reaccions i efectes secundaris.
4. Són susceptibles de vacunació de la grip A els grups de risc, especialment gent obesa, gent amb problemes respiratoris i embarassades i també els diabètics. En canvi, la gent major de 65 anys sembla que té una certa memòria immunitària per haver passat de joves una grip similar a aquesta. En canvi, la gent gran sí que s'hauria de vacunar de la grip estacional. No hi ha consens pel que fa a la vacunació massiva ni a la idoneïtat de vacunar les embarassades.
5. La gent no ha de prendre fàrmacs contra la grip, com el Tamiflu, ja que no són suficientment efectius en casos lleus i podrien crear resistències. En teoria aquest fàrmac no es ven a les farmàcies espanyoles, però es pot aconseguir a Andorra. Els facultatius l'administren en quadres greus als hospitals.
6. Rentar-se les mans sovint, utilitzar mocadors de paper i mantenir una bona higiene general disminueixen en un 50% les possibilitats de contagi de la grip.
7. S'han exagerat mediàticament els efectes adversos de la grip A. L'any passat va morir molta més gent per culpa de la grip estacional que no pas enguany de la grip A(H1N1), que sembla ser menys virulenta que la soca estacional del virus de la grip (H3N2).
8. Es considera excessiva la vacunació massiva anunciada pel Govern Espanyol xifrada entre el 40% i el 60% de la població.

Dimecres, dia 7 d'octubre va tenir lloc a Llívia la segona part del Cicle sobre la Grip A que enguany ha organitzat el Grup de Recerca de Cerdanya per tal de desmitificar i informar al públic en general de la veritable afectació d'aquesta mediàtica pandèmia mundial.

En aquest cas, la conferència "Conclusions sobre la taula ro-

dona de la Grip A(H1N1)", comptà amb la ponència dels responsables del Consultori Mèdic de Llívia: el Dr. Pere Coll i la infermera Sra. Maria Teresa Nicolau. L'acte comptà amb la presència d'unes quaranta persones que escoltaren les recomanacions dels ponents, que versaren sobre les conclusions extretes en la Taula Rodona organitzada a Puigcerdà tres dies abans, i expressaren tots els dubtes que tenien sobre com aquesta malaltia podia afectar al seu dia a dia.

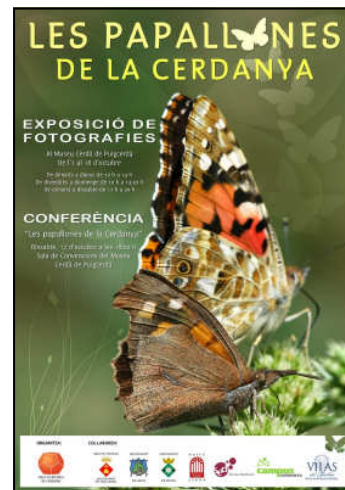
L'acte clogué amb uns quants consells pràctics per evitar el contagi així com una demostració de com col·locar adequadament la famosa mascareta.

EXPOSICIÓ I CONFERÈNCIA: LES PAPALLONES DE LA Cerdanya

La Cerdanya és un veritable paradís de la biodiversitat. La confluència de diversos climes fa que existeixin diferents tipus de vegetacions simultàniament: boroalpines, eurosiberianes, oròfits de muntanya, mediterrànies i fins i tot alguns endemismes locals. Això es tradueix també en una gran abundància d'espècies pel que fa a les papallones, insectes lepidòpters de gran bellesa, però amb força curiositats pel que fa al seu cicle vital, comportament, alimentació i reproducció.

Per aquest motiu, i dins del Cicle d'exposicions científiques 2009 i del I Cicle de conferències 2009, el Grup de Recerca de Cerdanya organitza una exposició i una conferència per donar a conèixer aquest món tan fascinant, proper i desconegut que pobla els nostres espais naturals.

TAULA RODONA: L'ESTAT DEL CATALÀ A LA CERDANYA

Dimecres, dia 21 d'octubre, a les 19h, va tenir lloc a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà una Taula Rodona que portava per títol: "L'estat actual del català a la Cerdanya". Hi van assistir unes 30 persones, entre les quals hi havia un destacat grup de persones de l'Alta Cerdanya.

Els ponents van ser:

- M. Àngels Terrones, directora de la Biblioteca "Comtat de Cerdanya".
- Manel Figuera, responsable a la Cerdanya del Consorci de Normalització Lingüística.
- Àngels Piguiell, mestra de primària del CEIP Alfons I de Puigcerdà.
- Guillem Lluch, periodista i moderador de la Taula Rodona.

Els ponents van mostrar un moderat optimisme per l'estat del català a la Baixa Cerdanya, tot i que amb reserves, mentre que van detectar més problemes a l'Alta Cerdanya, on el català no té estatus legal de llengua oficial i és considerada en general com una llengua de segona per bona part de la pròpia població. També van expressar la seva opinió sobre la importància que existeixin mitjans de comunicació de qualitat en català, tant pel que fa al sector escrit com per l'audiovisual.

Pel que fa a la immigració, tots van coincidir que els nens immigrants aprenen ràpidament el català, sense problemes, especialment els provinents dels països de l'est, mentre que els

pares tenen més problemes o no consideren que aprendre el català sigui una tasca prioritària. Tot i així, es va destacar que de vegades hi ha més resistències al català entre la població immigrada d'altres indrets de l'estat espanyol que no per part dels marroquins, dels procedents dels països de l'est o fins i tot dels llatinoamericans.

Sobre el dialecte cerdà es va considerar pràcticament extingit, llevat potser d'alguna persona d'avançada edat de fora de l'àrea d'influència de Puigcerdà. En aquest sentit hi ha influït seriosament en la seva desaparició (a la Baixa Cerdanya) l'homogeneïtzació dels mitjans de comunicació que empren només el dialecte barceloní i del canvi de la dinàmica econòmica de la comarca, molt lligada al turisme barceloní.

Finalment, els ponents es van mostrar moderadament optimistes respecte del futur del català, tot i les mancances.

TALLER D'ÒPERA

El Grup de Recerca de Cerdanya (GRC) té com una de les seves finalitats, la recuperació de tradicions etnològiques pròpies dels Països Catalans, especialment del Pirineu i de la Cerdanya, que és la seva principal àrea d'actuació. Per aquest motiu, el GRC presenta la creació d'un taller introductori al fascinant món de l'òpera, dirigit especialment a aquelles persones sense coneixements operístics que vulguin introduir-se en aquest interessant món.

Les sessions, d'una hora i mitja de durada, aproximadament, tindran lloc en diumenges alterns a les 18h, a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà. Després d'una sessió introductòria, on es podran escoltar alguns dels passatges més coneguts del món operístic, es farà una breu repassada dels cinc principals estils d'òpera, amb fragments d'òperes molt conegudes i algunes de menys conegudes.

Programa de les cinc primeres sessions

- 1.- Du, 11/OCT/2009 Introducció al món de l'òpera. Recorregut pels diferents estils operístics, amb exemples dels fragments més coneguts de cada període.
- 2.- Du, 25/OCT/2009 Els inicis de l'òpera. L'Orfeo de Monteverdi i els seus contemporanis.
- 3.- Du, 8/NOV/2009 El Verdi més conegut. Rigoletto, Il Trovatore i La traviata.
- 4.- Du, 29/NOV/2009 El classicisme no és només Mozart. Les òperes més conegudes de Mozart i algunes mostres d'altres compositors clàssics.
- 5.- Du, 13/DES/2009 Wagner.

Un introducció per endinsar-se en el complex món wagnerià.

II CICLE DE TERTÚLIES CULTURALS

El Grup de Recerca de Cerdanya organitza el II Cicle de Tertúlies Culturals sobre temàtica diversa.

Dijous dia 15 d'octubre iniciem el II Cicle de Tertúlies de caràcter científicocultural al bar del Casino Ceretà. Les tertúlies començaran a les 21,30h i són de temàtica lliure, dins de l'àmbit científicocultural, tot i que preferentment, tractarem temes d'actualitat. Les tertúlies estan obertes a tothom i no calen coneixements especialitzats per participar-hi.

CONFERÈNCIA: LES DARRERES NOTÍCIES DEL CEL

Dissabte 24 d'octubre, a les 18h, va tenir lloc a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà la conferència "Darreres notícies del cel", a càrrec d'Enric Quílez, President del Grup de Recerca de Cerdanya.

El Grup de Recerca de Cerdanya (GRC) té com una de les seves finalitats la divulgació científica en totes les seves disciplines. Enguany, en commemoració de l'Any Internacional de l'Astronomia, organitza diferents activitats per tractar

l'interessant món de l'astronomia, l'astrofísica i la cosmologia.

La conferència va tractar sobre els darrers descobriments astronòmics de l'any 2009 i es va dividir en sis blocs temàtics: el Sol, el Sistema Solar Terrestre, les Estrelles, els Exoplanetes, la Galàxia i l'Espai Profund i, finalment, els Límits del Co-neixement.

Un cop finalitzada la conferència, el públic va poder intervenir fent preguntes diverses sobre la darrera missió a la Lluna, sobre els forats de cuc i sobre l'asteroide Apophis, en possible trajectòria de col·lisió contra el nostre planeta. A l'acte hi varen assistir unes 35 persones.

RECUPERACIÓ DE LA "NIT D'ÀNIMES"

El Grup de Recerca de Cerdanya (GRC) té com una de les seves finalitats, la recuperació de tradicions etnològiques pròpies dels Països Catalans, especialment del Pirineu i de la Cerdanya, que és la seva principal àrea d'actuació.

Enguany, el GRC ha decidit recuperar una tradició catalana antigament molt celebrada com és la Nit d'Ànimes. Si bé estrictament la Nit d'Ànimes correspondria a la nit de l'1 de novembre, el pas dels temps ha desplaçat la major part de les celebracions d'aquest caràcter a la nit anterior, en la forma americanitzada d'aquesta festa anomenada Halloween.

En contra d'allò que pensa molta gent, el Halloween (Hallow Even: Nit d'Ànimes) no és una tradició pròpiament americana, sinó que va ser portada pels irlandesos emigrants als Estats Units i correspon a la festa cèltica del Samhain, que se celebra la nit del 31 d'octubre. Segons la tradició cèltica, aquesta nit les portes del món inferior (el dels esperits) romanen obertes i els esperits poden sortir al nostre món o bé els humans poden baixar a l'inframón. La festa és molt reconeguda i encara se celebra. Per posar un exemple curiós, la famosa carbasa del Halloween també es feia a moltes poblacions d'Astúries fins a començaments del segle XX, sense que hi hagués cap influència americana, possiblement reductes de l'antiga celebració precristiana.

La festa del Samhain va ser cristianitzada fa segles a les nostres contrades i convertida en la Nit d'Ànimes, tot i que en essència són la mateixa festa. Des del Grup de Recerca volem anar recuperant cada any diferents elements festius i etnològics relacionats amb la Nit d'Ànimes.

Enguany, introduïrem els Espantanens, uns personatges típics del folklore europeu que es fan servir per espantar la mainada dient-los que si no es porten bé, vindrà tal o qual espantanens (com l'home del sac o el Papus) i se l'endurà. Amb l'ajut d'alguns actors locals de teatre, el GRC vol escenificar aquests

personatges, alguns dels quals són originaris de Cerdanya, com el Rosegacebes (del Vilar d'Urtx), la Nit (Meranges) o en Papassa (Urús, Bellver), que són els que enguany recuperarem.

- En Rosegacebes és una ànima errant que quan era mortal es dedicava a robar les cebes d'un veí. Un dia, el veí, empiapat que li robessin a l'hort el va maleir per tota l'eternitat i el malefici va tenir efecte, restant obligat a vagar per tota l'eternitat com una ànima en pena.

- En Papassa és un gegant horrible, basat en el Papus. Va encaputxat, amb un cucurutxo per barret i una capa negra. Només se li veuen els ulls.

- La Nit va tota de negra i habita els cims de Meranges, va tota desgrenyada i arrugada i es diverteix turmentant les criatures.

Dissabte, dia 31 d'octubre, a partir de les 18,30h, una rua formada pels Espantanens, els acompanyants i els tambors va desfilar pels carrers i places de Puigcerdà, repartint dolços. Els Espantanens recuperats enguany han estat els originaris de Cerdanya, com el Rosegacebes (del Vilar d'Urtx), la Nit (de Meranges) i en Papassa (d'Urús i de Bellver). És previst de recuperar en anys propers més personatges i fer la rua encara més llarga. La desfilada, seguida de manera multitudinària per la població de Puigcerdà i molts turistes de fora, aplegà unes 2.000 persones pels carrers més cèntrics de la Vila.

Els Rauréz, notaris de desheretament al s. XVIII?

Per Sofia Garçon, estudiosa de la Cerdanya.

Amb aquest article es vol donar a conèixer un fet curiós, anecdòtic, sobre les diferències entre un pare i un fill, que ens apropa a la realitat quotidiana dels segles passats. Una realitat que no diferia tant de la nostra pel que fa a les relacions afectives en el si de les famílies. Però també es pretén estudiar tot el procés notarial que podia comportar.

S'han escollit uns documents que ens parlen dels vincles paterno-filials, els quals ens fan passar de l'afecte (donació) al rebuig (revocació) per acabar en un suposat perdó (codicil). Sobre la resta d'informació continguda en l'article, una part s'ha considerat necessària per tal de vestir-lo i l'altra ha sorgit sense buscar-la, com la sorpresa d'una nissaga de notaris. Set generacions de notaris no és cosa fútil, i deixa la porta oberta a una futura investigació.

Introducció

L'estudi s'inicia a partir de dos documents, que ens situen a la primera meitat del segle XVIII, trobats dins el Fons Notarial de Puigcerdà, a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya¹. El primer document² tracta sobre la donació de béns *post mortem* de Francisco Rauréz Manalt, notari públic de Puigcerdà, a causa de la seva avançada edat i "per lo perill de mort subitanea", al seu fill primogènit, Francisco Rauréz Casas, notari apostòlic de Puigcerdà. L'altre,³ signat un any i cinc mesos més tard, és la revocació de dita donació per causa d'ingratitude, motivada per una forta discussió entre pare i fill mig any després de l'esmentada donació. La discussió és recollida amb tota mena de detall en el document de revocació. Tot buscant un possible desheretament del pare vers el fill s'ha trobat un codicil testamentari⁴ datat el 1734. En aquest codicil no fa esment del desheretament, sinó que evidència una millora en les tenses relacions entre pare i fill.

Si ens deixem guiar per les minses referències bibliogràfiques sobre aquesta nissaga, no solament no trobarem de forma explícita, exceptuant un cas del qual es parla més endavant, cap informació valuosa sinó que ni tan sols aconseguirem establir el lligam entre els diferents membres, ni tampoc saber el perquè i el com dels desplaçaments cap a les notaries on varen exercir els seus càrrecs, ja com a notaris, ja com a escriptors. Per tenir un cert èxit en aquesta part de la investigació s'ha fet servir principalment la recerca directa als arxius. Malgrat tot, s'ha intentat lligar l'escassa informació bibliogràfica amb la trobada en els fons de diferents arxius per tal de situar i procurar un cert suport científic a l'article.

Trobem alguns autors que en els seus estudis ens parlen de diferent documentació signada per alguns notaris Raurés. Documentació que respon a temes preferentment mercantils o bé jurídics, però sense cap tipus d'informació a nivell personal. Només s'ha trobat una referència explícita sobre Antoni Raurés a qui l'historiador i escriptor, Joan Mercader i Riba,⁵ descriu com a "secretari" i "confident de Josep Moragues" i "austròfil consumat". També ens comenta que en els anys de guerra⁶: "aconduí pertot els invasors de 1719, en nom dels quals prengué la fidelitat i el jurament d'obediència de totes les viles i pobles de la Cerdanya". S'ha de suposar, sense poder-ho verificar, encara, que es tracta d'Antoni Rauréz Manalt, notari de Puigcerdà, i per tant germà d'un dels protagonistes d'aquesta disputa familiar, Francisco Rauréz Manalt.

Puigcerdà. Un cas de

Codicils testamentaris de Francisco Rauréz, Índex, Llibre de Testaments 1734-1753, Fons Notarial de Puigcerdà, Joan Ferran, ACCE

Consideracions prèvies

Només per fer més entenedora la desafortunada qüestió entre pare i fill Rauréz, i tenint en compte quin era el seu ofici i l'època on es situa, s'explicaran les característiques dels tipus de notaris que ells exercien, i es donarà una pinzellada sobre la dinàmica entre els diferents col·legis notariais. De la mateixa manera, es precisarà què volen dir termes com: donació, revocació i desheretament, i com es contemplen aquestes figures dins el sistema de successió català. Tot plegat ens pot oferir una visió més àmplia alhora que acurada del malaurat esdeveniment. Amb això, no es pretén de cap manera donar unes bases de caràcter jurídic ni notarial. Tot i així, es fa necessari plasmar unes mínimes nocions que ens permetin copsar la situació legal en la qual es va desenvolupar la trifulga familiar.

Tipus de notaris : públic, reial i apostòlic

Retrocedim uns segles respecte al fet que tractem. En el segle XIV, quan es funda el Col·legi de Notaris Públics de Barcelona, tot i que l'exercici notarial ja funcionava de forma notable en el segle XII, apareixen també diferents col·legis notariais com el de Cervera (Segarra), València... El de Notaris Reials no ho farà fins el segle XVI. Totes dues corporacions es troben ficades dins constants enfrontaments entre elles. Aquests conflictes vénen principalment motivats per temes laborals i de poder. No ens estendrem en aquesta qüestió, només comentar que a partir de mitjans del segle

XVIII comença una època de pau i concòrdia entre ambdós col·legis, fins a mitjans del segle XIX, quan es fusionen totes dues institucions en una.

A l'Edat Moderna per arribar a ser notari generalment calia començar com a aprenent, nois d'entre 12 i 15 anys aproximadament, dins l'escribania d'un notari per contracte d'aprenentatge. Aquests nois havien de partir d'una base cultural concreta: estudis de gramàtica, retòrica, lògica, escriptura i llatí. Després d'uns anys passaven a ser escriptors i uns anys més tard, juntament amb la prova de capacitat, aconseguien la titulació de notari.

Els **notaris públics** eren els nomenats pels consellers i el veguer, aquest darrer com a representant del rei.

Els **notaris reials** eren els nomenats directament pel rei o bé pel canceller de la Reial Audiència, i el municipi no participava en el seu nomenament. Una altra condició per aquests darrers era la de ser natural dels territoris de la Corona d'Aragó. Podien exercir el seu càrrec tant en el Principat com en els regnes de la Corona d'Aragó.

Els **notaris apostòlics** eren els nomenats directament pel Papa o per bisbes o comtes palatins. S'encarregaven d'escriure i autenticar els documents derivats de l'Escribania episcopal i capitular.

Sistema successori català: Algunes figures de transmissió de béns i d'impediment

Dins el sistema successori català apareixen diferents figures legals. D'aquestes destacarem i analitzarem les que apareixen ens els documents que ens ocupen. Parlem en concret de la donació *post mortem*, la revocació de donació i el desheretament. La primera com a modalitat de transmissió de béns. Les altres dues com a impediments a la transmissió de béns. Ha estat difícil poder-nos situar en l'època respecte a aquestes figures donada la complexitat del tema.

La donació *post mortem*. Com s'ha comentat, aquesta és una de les moltes modalitats de transmissió de béns. El terme llatí *post mortem* ve a dir "per després de la mort". Per tant en aquest tipus de donació el successor (donatari) havia d'esperar que s'esdevingués la defunció del donant per adquirir els béns deixats. Aquesta donació quedava sense efecte quan el donatari premoria al donant. La donació era essencialment revocable pel donant mentre vivia.

La revocació de donació. En aquest cas estem parlant d'un tipus d'impediment a la transmissió de béns. Revocar una donació vol dir fer-se enrere, deixar sense efecte la donació feta anteriorment. La revocació és una excepció que necessita una causa concreta per ser vàlida i fer-se efectiva, al menys actualment. La ingratitud del donatari cap al donant era motiu més que suficient per la revocació d'una donació. Aquesta podia donar-se per negar el donatari aliments al donant; per maltractes de paraula o obra del donatari al donant... La revocació de donació havia de constar sempre en un document notarial. Una revocació no implicava un posterior desheretament.

El desheretament. Aquest seria el cas més greu d'impediment a la transmissió de béns. Desheretar és la facultat que té el testador per excloure de l'herència a un hereu forçós, i priva al legitimari del seu dret a la llegítima. Les causes de desheretament podien ser: les causes d'indignitat; la denegació d'aliments al testador o al seu cònjuge i als seus ascendents o descendents; el maltractament greu al testador, al seu cònjuge, als seus ascendents o descendents, i altres. Per tal de validar el desheretament aquest s'havia de fer en testament, codicil o pacte successori i requeria que constés de forma explícita alguna de les causes establertes, així com la designació nominal del legitimari desheretat.

Aspectes familiars

A partir d'aquest punt comencem a endinsar-nos en la història d'aquesta nissaga. En primer lloc caldria fer una petita advertència de tipus onomàstic. La grafia del cognom en els primers documents trobats a l'ACCE, i de fet la grafia que consta a l'índex de notaris del seu Catàleg, és la de *Rauréz*, amb "z" final. Tot i així, en els llibres de matrimonis i baptismes de Sant Joan de les Abadesses, on el cognom és present des de mitjans del XVI, època en la qual comencen els llibres parroquials, sempre apareix amb la terminació "s". Al llarg del segle XVIII, i especialment ja fora de la Cerdanya, el mateix cognom apareix sempre amb "s" final, *Raurés*, també als índex de notaris dels diferents arxius consultats. Així, membres de la mateixa família faran servir les dues formes ortogràfiques durant un curt espai de temps per, finalment, decantar-se per la forma *Raurés*. Caldria també fer constar que en aquella època, i dins els territoris de parla catalana, la terminació gràfica d'una paraula en "s" o "z" es podia fer servir indistintament, sense que afectés a la seva pronúncia que, d'altra banda, en ambdós casos sonava com a [s].

Origen i establiment

Després d'anys de consultar diferents fons de l'ACCE, i concretament cercant informació per elaborar aquest article, no s'han pogut trobar, al menys de moment, referències sobre el cognom Raurés/Rauréz anteriors a la segona meitat del segle XVII. Com s'ha dit, hi ha diferent documentació del segle XVI i començaments del XVII que el situa a Sant Joan de les Abadesses. A la toponímia dels voltants trobem un edifici anomenat Raurés i una collada del mateix nom. Però tornant al cognom, dins els llibres de matrimonis i baptismes de dita població, *Raurés* hi és de forma constant fins a mitjans del mil sis-cents, moment en el qual desapareix, i és a partir d'aquests anys quan la nissaga que estudiem fa acte de presència a la Cerdanya, on s'establirà i actuarà al llarg del segle XVIII. A partir d'aleshores, diferents membres d'aquesta família es reparteixen per la geografia catalana. Malauradament no s'ha pogut trobar encara el possible lligam dels Rauréz de Puigcerdà amb els de Sant Joan de les Abadesses, si és que n'hi ha algun.

Genealogia

Aquesta és la genealogia que s'ha fet a partir de la filiació entre els diferents personatges Raurés que han aparegut al llarg de la investigació. De bon començament no se sap quina era la filiació, només intuïda per la raresa del cognom, entre els molts notaris Rauréz/Raurés que trobem repartits al llarg dels segles per diferents notaries del Principat de Catalunya: Puigcerdà, Barcelona, Igualada, Manresa, Balaguer,... Aquesta s'ha aconseguit fonamentalment a partir de la recerca en els diferents arxius. Tot i així, cal especificar que en més d'un cas la filiació és hipotètica, basada en la concordança entre els segons cognoms i en les dates d'activitat notarial d'uns i d'altres. Caldria més temps per realitzar una investigació a fons, i més acurada, per tal d'establir els lligams entre els diferents personatges localitzats. D'entre tots ells n'hi ha que podrien formar part de la nissaga però no s'ha disposat de temps material per a aconseguir prou informació que ho verifiqués. Es deixa constància dels seus noms al final d'aquest apartat.

Igualment, podem comprovar que l'ofici de notari és seguit per més d'un descendent creant una veritable nissaga dins la pràctica de la notaria.⁷

I- **Bonaventura RAURÉZ** (qº, ab. 1731) = ab. 1655,
Isabel Anna MANALT (qº, ab. 1731),
amb:
1-Francisco, que segueix

II- Francisco RAURÉZ MANALT, (N. v.1655- D. v.1743), domiciliat a Puigcerdà, Notari públic de Puigcerdà (1683-1734)

= v. 1685, Victòria CASAS (qº, ab. 1725), amb:

- 1- Francisco, que segueix
- 2- Maria = 1704, Jaume BAYRI, doctor en Medecina de Puigcerdà
- 3- Anton, Notari públic de Puigcerdà (1711-1725) = Gràcia FABRA SICART, filla d'Esteve FABRA, burgès de Puigcerdà, i de Maria SICART, tots de Llivia, difs.- Sense descendència-

III- Francisco RAURÉZ CASAS, Notari apostòlic de Puigcerdà (no resten protocols), Regidor perpetu de Puigcerdà = Serafina COTXET, d'Ur?, amb:

Josep, que segueix
Jaume

Anton

Francisco, Prior del Temple de Nostra Senyora de Tortosa (doc. l'any 1760)

Serafina = 1753/03/23, C.M, Manuel RABELO i de CANAL, fill de Diego RABELO, qº, abans del seu òbit Capità de Dragons de l'Exèrcit de Sa Reial Majestat, i de Maria RABELO i de CANAL, viv.

N (noia)

IV- Josep RAURÉZ COTXET = v. 1739, Francisca CAPDEVILA, probablement pares de (cal verificar amb documentació fefaent):

- 1- Cosme, que segueix
- 2- Rosa
- 3- Pau,⁸ Notari de Manresa, Escrivà del Tribunal de la Marina de Barcelona (1794-1800)
- 4- Francisco⁹, Notari d'Igualada (ab. 1800-1810)

V- Cosme RAURÉS CAPDEVILA,¹⁰ Notari Públic i Reial de Barcelona (1769-1785), Escrivà del Tribunal de la Marina de Barcelona, veí de Barcelona = Antònia FERAU, amb

- 1- Francisco, que segueix
- 2- Josep, Rnt. del Convent de Santa Caterina de l'Orde dels Pares Predicadors, de Barcelona
- 3- Antònia
- 4- Rita

VI- Francisco RAURÉS FERAU,¹¹ Notari Públic de Número de Barcelona (1796-1802) = Antònia MAYMÓ SORIANO, amb
Francisco, que segueix
Maria del Carme

VII- Francisco RAURÉS MAYMÓ,¹² Notari de Barcelona

Manca la filiació de :

-Francesc TROS RAURÉS, sastre de Puigcerdà, fill de Bonaventura Tros i oncle de Francesc Raurés, notari públic de Puigcerdà.¹³

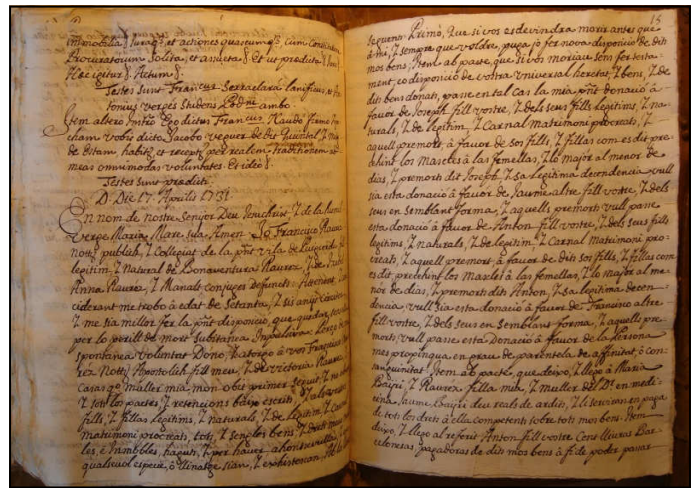
-Anton RAUREZ, notari de Manresa. Signa com a notari en diferent documentació.¹⁴

-Francesc RAURÉS BARBERÍ,¹⁵ Notari d'Igualada (1830-1881)

-Anton RAURÉS BARBERÍ,¹⁶ Notari de Balaguer (1851)

-Bonaventura RAURÉS,¹⁷ Escrivà reial

-Francesc RAURÉS,¹⁸ Notari d'Igualada, s.XIX, casat amb Ramona ESTALELLA ROVIRA

Donació de Francisco Rauréz, notari públic, al seu fill, Francisco Rauréz, notari apostòlic, fol.14v, Manual 1731, Jeroni Vergès, Fons Notarial de Puigcerdà, ACCE

La disputa dels Rauréz, pare i fill

Una vegada situats en l'entorn geogràfic, polític, social i laboral dels protagonistes només ens manca comentar la documentació escollida.

El primer document (veure Annex 1), el de la donació signada un 17 d'abril de l'any 1731 a Puigcerdà, està escrit íntegrament en català.

L'escrit segueix els formulismes típics de l'època i per a aquest tipus de document. És a dir, escrit sempre en primera persona, després d'encomanar-se a Déu i a la verge Maria, comença dient el seu nom i ofici i a quina població l'exerceix, i de qui és fill. A continuació, dona els motius que el porten a fer la donació i tot seguit el nom de la persona a qui anirà a recaure aquesta, en aquest cas el seu fill, i la filiació del mateix.

A partir d'aquí consten el seguit de condicions, pactes i retencions que el pare imposa.

Naturalment comença reservant-se el dret a tornar a disposar dels seus béns si el fill el premor.

Una segona condició, o pacte, ens diu que si el donatari, el fill, mor sense fer testament, el donador decideix qui serà el que el substituirà, en aquest cas el fill primogenit, nét del donador. I com era força acostumat (encara que també molt variable segons les famílies i els territoris), mana que prevalgui l'ordre de primogenitura, fins que no quedi cap descendent del fill primogenit, i arribat aquest cas, tot passaria a mans del segon fill del donatari, seguint les mateixes condicions. I sempre, a més de prevaler l'ordre de primogenitura, imposa que precedeixin els mascles a les femelles. I finalment, arriba a concretar que si no queda cap descendent directe d'ell, haurà de rebre dita donació el parent més proper.

Després ens parla de les deixes que fa, primer a la seva filla, Maria, casada amb el Dr. Jaume Bayri, de Puigcerdà, deu rals d'ardit, pels possibles drets que pogués tenir sobre els seus béns, tenint en compte que ja l'havia dotat en els capítols matrimonials (tot i que s'han trobat); i a Anton, també fill seu, 100 lliures, per "poder passar sos estudis y en algun grau de professió". Aquest fill, com es veu a la genealogia, es dedicà també a exercir l'ofici de notari, i és aquell que s'implicà activament, suposem que es tracta d'ell, durant la Guerra de Successió en el bàndol austriacista.

I ja per acabar, té en compte el seu propi benefici. I per això

concreta a on ha de ser enterrat, “*que será al vas de mos antecessors en la Iglesia del Convent de St. Domingo de esta vila de Puigcerdà*”; quants sacerdots han d'assistir a l'enterrament, inclosos els forasters, de quines esglésies i la quantitat que se'ls haurà de pagar, “*vull hi assistescan tots los sacerdots de Rnt. collegi de Sta. Maria, dels convents de St. Domingo, St. Agustí, y tots los altres sacerdots etiam forasters ques trobaran en esta vila, donant â tots la charitat acostumada*”; quantes atxes (ciris) de cera vol siguin cremades i quantes misses encarregades per descans de la seva ànima, “*vull cremen sis atxas novas, y no mes, fent los demes pios sufragis decentment â coneguda de di mon fill, â mes de cent sinquanta Missas baixas per repos de la mia Anima, y de qui tinch obligació, compres ab ditas Missa lo Trentenari de St. Amadó en la Iglesia apareixerá â dit mon fill donatari*”. Ja per acabar, diu que es reserva l'usdefruit per tal de poder pagar totes aquestes despeses i també per tenir en compte l'almoïna de pa o diners que s'acostumava a pagar en els enterraments.

El document s'acaba amb l'acceptació de la donació per part del fill “*ab referiment de gracias*”, i amb la conformitat dels testimonis.

Com es pot veure, aquesta donació fa els efectes d'un testament, malgrat no consten els marmessors. Més endavant es parlarà d'aquest aspecte que refermarà dit supòsit.

Tot just passats, no encara, sis mesos, l'11 d'octubre del mateix any, el fill s'enfronta al seu pare acusant-lo de no haver fet res per ell. Però no és fins un any més tard, concretament el 6 de setembre de 1732, que el pare no es decideix a signar la revocació de la donació a cal notari (veure Annex 2). Potser esperava que les coses s'arreglessin entre ells? Pel que sembla no va ser així. En el document escrit en llatí la part “oficial”, i en català la part “crucial”, el pare relata les fortes paraules que li dedica el seu fill, l'octubre passat. Veurem que és més que justificada la revocació per una causa clara d'ingratitude. El fill repudia el seu pare, “*que y havia de haver guerra continua entre ell y mi, que nom tenia per Pare y jo nol tingués per fill*”, i ens trasbalsa quan llegim la violència per la qual es deixa portar “*quel obligaren ab los punys closos volerme llansar en la sala de obla casa*”, doncs la baralla té lloc a la casa del pare situada al carrer de la Llissa (avui carrer d'Espanya), i les conseqüències de la mateixa, “*causant â dits dos fills seus plorar agrament*”. Explica “*que los vehins, y passetjants al carrer estaven admirats de ohir tanta copia de crits y blasfemias*”. També inclou referències d'unes propietats i béns que el fill pretén posseir encara que sigui a la força “*que havia de obrir mon graner de blat ab violencia y fersen amo y de la casa y heretat de Rigoliza*”. Segons el pare, ja que tan sols tenim la seva versió, el fill li havia robat “*en diferents vegades haverme usurpat blat, diner, or, plata, deutes, y altrás cosas*”. Tot plegat provoca que es decideixi a fer i signar la revocació.

Arribats a aquest punt, es podria pensar que si passat un any no s'havien arreglat les coses entre ells, era factible un desheretament, posterior a la revocació. El pare, i el fill també òbviament, pel seu ofici sabien que en cas de desheretament calia fer-ho constar en el testament. Degut a això es va buscar entre els diferents notaris de l'ACCE, dins un marge d'anys concret, el testament que verifiqués aquesta hipòtesi.

Només s'ha pogut trobar un document, escrit totalment en català, amb un seguit de codicils, signat el 18 de novembre de 1734, i que pot valer com a testament. En aquest nomena marmessors dels presents codicils, i de la donació del 1731, al Rvn. Joan Baptista Baró, prevere i beneficiat de Santa Maria de Puigcerdà, i sorprenentment a Francisco Rauréz, notari apostòlic, i a Josep Rauréz, fill i nét seus respectivament; prohibeix al seu hereu que sobre els seus béns pugui

vendre, ni alienar, ni posar sobre ells “*carrech o obligació alguna los quals vull q quedian perpetuament si y conforme se trobaran lo dia de mon obit*”; obliga a l'hereu a cobrar els deutes que se li deguin així com pagar allò que ell deurà el dia de son obit; declara que a més de l'heretat que té a Rigolisa (avui dins el terme de Puigcerdà) també posseeix la casa que habita situada al carrer de la Llissa de Puigcerdà, dos molins fariners a la ribera de l'Aravó, un dit molí de la Vinyola, que li pertanyen per crèdits i títols de compra. Finalment, es referma en la seva donació i anul·la la revocació de la mateixa. I per si de cas hi ha algun dubte diu: “*... y Revoco, casso, y annullo ab los presents meus codicils la donació* (és una errada, hauria de dir “revocació”) *que feta tinch en poder del R^{nt} Patrici Borrell pbre y Rector de Sant Julia del lloch de Aja als & Volent que aquella en ningun temps valga ni tinga forsa, ni valor, puix tant solament es ma voluntat que valga y tinga a forsa, y valor la que tinch feta en poder de dit Geronim Verges notari*”.

Així ens ha deixat més que clar que per molt que busquem no apareixerà cap testament on deshereti al fill, donat que el va perdonar i aquest va continuar com a hereu i donatari dels seus béns.

Conclusions

Resumint, hem vist quin procés es seguia en un cas de disputa familiar greu, dins el sí d'una família ben situada social i econòmicament. S'ha de reconèixer que era temptadora la possibilitat de trobar un document on es fes efectiu el suposat desheretament, i així poder tancar l'article responnent de forma afirmativa a la pregunta del seu títol. Però, la fantasia no té cabuda en la recerca científica, i per tant ens hem d'ajustar a la realitat, dins la mesura que ens permet la conservació, o no, dels fons dels diferents arxius. I la realitat no ha estat una altra que la reconciliació entre pare i fill, on finalment el pare perdona i el fill obté “el premi”, l'herència, això sí, amb condicions. Sense voler semblar moralista, en aquest cas potser l'amor paterno-filial va ser més fort que unes paraules dites en un moment de ràbia. O potser, només es tractà d'una entesa amb un clar interès econòmic i patrimonial? La certesa dels seus sentiments i intencions no la sabrem mai, i aquí sí que podem deixar volar la nostra imaginació, perquè no afectarà de cap manera al rigorisme científic.

Doncs bé, a través de tres documents s'han repassat tres formes diferents de transmissió i impediment de béns, les característiques d'uns tipus de notaris i les condicions que es requerien per iniciar-se en l'aprenentatge de dit ofici, per acabar coneixent a una família notable i implicada en la dinàmica política i social de la seva terra, la Cerdanya, i del seu país, Catalunya, tot emmarcat en una època convulsa de guerres i supressió de llibertats.

Agraïments

Sembla mentida la quantitat de persones disposades a col·laborar desinteressadament, a aclarir-te dubtes, a cercar informació, a proporcionar-te bibliografia especialitzada, a desfer errades, a discutir qüestions lingüístiques, a... En fi, a fer-te costat amb paciència i amabilitat. Per això, vull fer arribar el meu agraïment: a Erola Simon, directora de l'ACCE, per la seva amabilitat, simpatia i predisposició en atendre les meves demandes, no sempre oportunes; a Joan Ferrer, director de l'ACRI i de l'AMSJA, per la seva immediata col·laboració, a la que ja em té mal acostumada; a Laureà Pagarolas, director de l'AHPB, i Montse Gómez, responsable de la Biblioteca de l'AHPB, per la quantitat de bibliografia proporcionada i per tenir en compte les meves limitacions en tractar la temàtica del sistema successori i la història del

notariat català; a Antonio Espino, Catedràtic d'Història Moderna de la UAB, per aclarir-me els dubtes sobre els anys immediatament posteriors a la Guerra de Successió a Catalunya i per la bibliografia suggerida; a Tomàs de Montagut, Catedràtic d'Història del Dret de la UPF, per aconsellar-me diferent bibliografia sobre dret antic i llegir-se pacientment l'apartat dedicat a algunes figures del sistema de successions; als companys i amics de la SCGHSVN: Enric Fontvila, Quim Sangrà, Jordi Bages-Querol, Pedro de Wenez, Gustau Erill i Xavier Mora, per la discussió, molt profitosa i interessant, sobre la pronúncia de les grafies "s" i "z" a final del cognom treballat; i finalment a Enric Mas, soci de dita Societat i amic, que ha perdut hores llegint, aconsellant-me i fent-me adonar de les meves errades, i tornant-se a llegir els canvis i més canvis que he escrit sobre donacions, revocacions i desheretaments. A tots, moltes gràcies per escoltar-me i per ajudar-me!

Abreviatures

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó
 ACAN: Arxiu Comarcal de l'Anoia
 ACCE: Arxiu Comarcal de la Cerdanya
 ACN: Arxiu Comarcal de la Noguera
 ACRI: Arxiu Comarcal del Ripollès
 AMSJA: Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses
 BC: Biblioteca de Catalunya
 DOGC: Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya
 C.M: Capítols Matrimonials
 SCGHSVN: Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària
 UAB: Universitat Autònoma de Barcelona
 UPF: Universitat Pompeu Fabra

Notes

- (1) A partir d'ara ACCE
- (2) ACCE, Fons notarial de Puigcerdà, Jeroni Vergès, Manual, 1731-04-07, f.14v-16, Donació
- (3) ACCE, "Escriptures dels Rectors d'Aja, Facundo i Patrici Borrell, 1732 a 1737" (fotocòpies), 1732-09-06, f.3-4v
- (4) ACCE, Fons notarial de Puigcerdà, Joan Ferran i Malla, Llibre de Testaments (1734-1753), 1734-11-18, f.1-1v
- (5) Joan Mercader, "Els Capitans Generals: el segle XVIII", Col·lecció Biografies Catalanes, X, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1963
- (6) Es tracta dels anys de la postguerra de la Guerra de Successió, concretament la invasió aliada (Quàdruple Aliança), quan França envaeix Espanya per Catalunya l'any 1719
- (7) La descendència de cada matrimoni no és completa, donat que no era aquesta la finalitat d'aquest treball. Caldria doncs, fer la recerca necessària en els arxius parroquials corresponents
- (8) BC, Fons Gònima/Janer, 1794
- (9) ACA, Notarials, Igualada, 838 (3), any 1792, 9 d'agost
- (10) AHPB, Cosme Raurés i Capdevila, nº1099, Manual, any 1770, f.22
- (11) AHPB, Antoni Comelles, menor, Testaments, llibre segon, 1798-1803, 1802/10/18, f.282// Francesc Raurés i Ferau, nº1167
- (12) DOGC, nº4625, 2006/05/03, document del 1861
- (13) BC, AH Capsa 22 (bis). El desembre de 1743 fa donació de béns al seu nebot. Bonaventura Tros havia instituït hereus universals els administradors de l'hospital de Prada de Conflent, on va morir. Fet a Tortosa
- (14) BC, AH Capsa 59, nº reg. 15499 i 15512, sign. 299, anys 1761 i 1778. Possiblement es tracta d'Anton Raurés Cotxet, tenint en compte les dates d'actuació
- (15) ACAN, Localitzat actuant com a notari a Igualada

(16) ACN, Localitzat actuant com a notari a Balaguer

(17) Documentat l'any 1836 a Manresa, dins "Ensayos Históricos sobre Manresa", Josep Maria Mas i Casas, any 1836

(18) ACAN, codi 43, Igualada, Notarial 152, diversos, any 1865. Probablement es tracta d'en Francesc Raurés i Barberí

Pel que fa a les fonts on s'ha trobat informació per elaborar la genealogia dels membres establerts a la Cerdanya cal adreçar-se a:

ACCE, Fons Notarial de Puigcerdà
 -Domènec Espernay, Testaments 1694-1745, 1725/07/08, f.175, Maria "Bayri" Rauréz; 1743/05/18, f.345, Maria "Bayri" Rauréz
 -Joan Ferran i Malla, Testaments 1734-1753, 1745/09/19, f.171, Gràcia "Rauréz" Fabra; 1760/12/04, f.343, Gràcia "Rauréz" Fabra/ Capítols Matrimonials 1736-1756, 1753/03/23, f.432, Rabelo i de Canal = Rauréz i Cotxet/ Apel·lacions, 1739/12/10, f.2, Rauréz vs. Rauréz
 -Antoni Puig, Manual 1728, f.73

Bibliografia consultada

- Els enfrontaments entre les corporacions notariales barcelonines a l'Època Moderna*, Jordi GÜNZBERG I MOLL, Universitat Pompeu Fabra, dins la revista "Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols", Barcelona, 1996
- El Notariado en el reino de Mallorca (siglos XIII-XVIII)*, Antonio PLANAS ROSSELLÓ, Lleonard Muntaner Editor, Palma de Mallorca, 2006
- Dins *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Fundació Noguera, Barcelona, 1994:
 - .*Notariat i Cultura: Els registres notariales*, Laureà PAGAROLAS i SABATÉ
 - .*El Notariat Català: origen i evolució*, Ignasi J. BAIGES i JARDÍ
 - .*Precedents, origen i evolució dels col·legis notariales*, Arcadi GARCÍA i SANZ
- Historia del Derecho Notarial español*, José BONO HUERTA, vol. I i II, Ed. Junta de decanos de los Colegios Notariales de España, 1982
- Codi Civil de Catalunya i legislació complementària*, Joan EGEA FERNÁNDEZ i Josep FERRER RIBA, 13ª edició, Flor del Viento Ediciones, S.A, Barcelona, 2007
- Derecho de Sucesiones*, vols. I a IV, Luís ROCA-SASTRE MUNCUNILL, Ed. Bosch, Barcelona, 1989 a 2000
- Instituciones del Dret Civil de Catalunya*, Lluís PUIG i FERRIOL, Encarna ROCA i TRIAS, vol.III, 7ª edició, Ed. Tirant lo Blanch, València, 2009
- Manual de Dret Civil Català*, Ferran BADOSA i COLL, Ed. Marcial Pons, Madrid-Barcelona, 2003
- Derecho de Sucesiones. Un estudio de los problemas sucesorios a través del Código Civil y del Código de Sucesiones por causa de muerte en Cataluña*, Martín GARRIDO MELERO, 2ª edició, vol. II: La Ejecución Sucesoria, Ed. Marcial Pons, Madrid-Barcelona-Buenos Aires, 2009
- Els Capitans Generals: el segle XVIII*, Joan MERCADER i RIBA, Col·lecció Biografies Catalanes, X, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1963
- Història de Catalunya*, Pierre VILAR, 6ª edició, vol. IV: *Els Segles de la decadència (segles XVI-XVIII)*, Núria SALES i FOLCH, edicions 62, Barcelona, 2003
- Contener con más autoridad y fuerza: la represión del austracismo en los territorios de la Corona de Aragón (1707-1725)*, Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, Cuadernos Dieciochistas, nº1, 2000 <http://dialnet.unirioja.es/>

Annex 1

ACCE
Fons Notarial de Puigcerdà
Jeroni Vergès
Manual 1731
Raurez donació a Raurez
fol.14v a 16

fol. 14v

D. Die 17 Aprilis 1731

En nom de nostre Senyor Deu Jesuchrist, y de la humil verge Maria Mare sua Amen. Jo Francisco Rauréz nott. publich, y collegiat de la pnt. vila de Puigcerda, fill legitim y natural de Bonaventura Raurez, y de Izabel Anna Rauréz, y Manalt conjuges Defuncts: Attenent, y considerant me trobo â edat de setanta, y sis anys circiter y me sia millor fer la pnt. disposició, que quedar sens ella per lo perill de mort subitanea Impulsiva (?): Perço de ma sponteanea voluntat Dóno, y atorgo â vos Francisco Rauréz Nott. Apostolich fill meu, y de Victoria Raurez, y Casas q^o. muller mia, mon obit primer seguit, y no ——— i y son los pactes, y retencions baix escrits, y als vostres fills, y fillas legitims, y naturals, y de legitim, y carnal matrimoni procreats, tots, y sengles bens, y drets meus mobles, e immobles, haguts, y per haver, ahontsevulla, y en qualsevol especie, ô llinatge, y exhistescan, Ab los ——— i

fol.15

seguints. Primò, Que si vos esdevindra morir antes que â mi, y sempre que voldre, puga jo fer nova disposicio de dits mos bens; Item ab pacte, que si vos moriau sens fer testament, eo disposicio de vostra universal heretat, y bens, y de dits bens donats, passe en tal cas la mia pnt. donació â favor de Joseph fill vostre, y dels seus fills legitims, y naturals, y de legitim, y carnal matrimoni procreats, y aquell premort, â favor de sos fills, y fillas com es dit, precehint los mascles â las femelles, y lo majór al menor de dias, y premorts dit Joseph, y sa legitima decendencia, vull sia esta donació â favor de Jaume altre fill vostre, y dels seus en semblant forma, y aquells premorts vull passe esta donació â favor de Anton fill vostre, y dels seus fills legitims, y naturals, y de legitim, y carnal matrimoni procreats, y aquell premort, a favor de dits sos fills, y fillas com es dit, precehint los mascles â las femellas, y lo major al menor de dias, y premorts dits Anton, y sa legitima decendencia, vull sia esta donació a favor de Francisco altre fill vostre, y dels seus en semblant forma, y aquells premorts, vull passe esta Donació â favor de la Persona mes propinqua en grau de parentela de affinitat, ô consanguinitat. Item ab pacte, que deixo, y llegeo â Maria Bayri, y Rauréz filla mia, y muller del Dr. en medicina Jaume Bayri deu reals de ardots, y li serviran en paga de tots los drets â ella competents sobre tots mos bens. Item deixo, y llegeo al referit Anton fill vostre cent lliuras Barcelonesas, pagadoras de dits mos bens â fi de poder passar

fol.15v

sos estudis y en algun grau de professió, per ser esta la mia voluntat. Item ab expres pacte, que lo die de mon enterro, que será al vas de mos antecessors en la Iglesia del Convent de St. Domingo de esta vila de Puigcerda vull hi assistescan tots los sacerdots de Rnt. collegi de Sta. Maria, dels convents de St. Domingo, St. Agustí, y tots los altres sacerdots etiam forasters ques trobaran en esta vila, donant â tots la charitat acostumada, al qual enterro vull cremen sis atxas novas, y no mes, fent los demes pios sufragis decentment â coneguda de di mon fill, â mes de cent cinquanta Missas baixas per repos de la mia Anima, y de qui tinch obligació, compres ab ditas Missa lo Trentenari de St. Amadó en la Iglesia apareixerá â dit mon fill donatari ; Y per major validitat, y forsa de esta donació, me reservo lo us de fruit de tots

mos bens durant ma vida natural; Y que despues sia consolidat ab la propietat â mas liberas voluntats fahedoras, no ignorant fer una suficient charitat de pa, ô diners lo dit die de mon enterro; Y esta Donació fas com millor dir, ab obligacio de pagar lo dit Donatari tots mos deutes, ab plena accií, y dret de demanar, y rebre totas las cosas mias, y pendrer pocessió de aquellas de vostra propria autoritat, ab clausulas de constitut & cessió de drets & Intima & Y demes clausulas necessarias. Feta, firmada, y jurada es estada esta mia Donació en dita vila de Puigcerda als disset dias del mes de Abril del any 1731 = Y jo dit Francisco Rauréz Donatari accepto la dita donació per dit mon Pare â mi feta, ab los pactes, y reserva predits ab referiment de gracias & Presents per testimonis Jacinto

fol.16

Saÿz menor, Nicolau Verges, lo Rvnt. Joseph Casanovas P^{re}, Joseph Casanovas sastre, y Joseph Vicens Parayre Tots de la pnt. vila.

Annex 2

ACCE
Fons Notarial de Puigcerdà
« Escriptures dels Rectors d'Aja, Facundo i Patrici Borrell 1732 a 1737 »
(Fotocòpies)
fol. 3 a 4v

fol. 3

Die Sexta Mensis 7^{bris}. Anno a Nat^e Doni. 1732
In termino loci de Aja

*Noverint Universi quod ego Franciscus Rauréz Nott. publicus et collegiatus presenti villa Podyceritani Attendens, et considerans me Instro. recepto penes Dⁿⁱ Hieronimum Verges, q^o, Nott. publicum et Collegiatum dicta villa Podicerit(ani) die 17 Aprilis 1731 Donationem post mortem fecis-
se Francisco filio meo de nonnullis bonis et iuribus meis cum conditionibus et pactis ac retentionibus in ea exprescis et inter alys q^d si ego supervixerint dicto filio meo et quando cunque vellem possim novam dispositionem facere de bonis predictis, quam quidem donationem feci sperans dictum filium meum propter tot, et tanta beneficia per me in eum collata fore michi gratum verum dictus Franciscus tanti beneficiis immemor, plura contra me attentavit & signanter inter alia die 11-8^{bris}. 1731 In domo mea sita vico de la Llista dicta villa hora vero 6 post merid(ium), et post correctionem per me ei verbo factam de bonis meis usurpasse. In lingua vulgari cum copiosa ira michi dixisse (in presentia Elisabeth **N ancilles?**, Jacobi et Antony Rauréz fratrum filiorum suorum) **que jo no havia fet res per ell, que y havia de haver guerra continua entre ell y mi, que nom tenia per Pare y jo nol tingues per fill, que havia de obrir mon***

fol. 3v

graner de blat ab violencia y fersen amo y de la casa y heretat de Rigoliza, que no merexia jo haver tingut los fills com los havia tingut y tenia, que encara que lo Dimoni men aportás havie ell de ser amo de tot lo que jo possehia, que havia de rompre y tenir per nulla revocada y cancellada la donació que jo li tenia feta,

que no volia cosa alguna mia⁺ y paraulas tant
+ (donant pisada dient estimava en no res tot quant jo havia
fet per ell)

Infames ab tanta copia de malicia quel obligaren
ab los punys closos volerme llansar en la sala de ma
casa en forma que los vehins, y passetjants al car-
rer estaven admirats de ohir tanta copia de crits
y blasfemias⁺ havent pressehit en diferents vegades
+ (causant á dits dos fills seus plorar agrament)
haverme usurpat blat, diner, or, plata, deutes, y
altras cosas; fidem que michi in dicta donatione da-
tam rumpit et causam propter quam ei dictam
donationem feceram non solum non ad in plenit sed
etiam contentis in profata donatione etiam cum jura-
mento contravenit, tot tantasque ingratitudeinis
causas in me commitendo, quod michi visum fuit
(ut jure permittente postura) predictam donationem ut
ingrato filio factam, et causis predictis, revocare, non
obstante Renunciatonibus in ea positi quia sunt de
stylo notarii et contra voluntatem meam, et licet ear&

fol. 4

omnium Ingratitudinum causa quas di(c)tus Franciscus
in me animo malevolo fecit, longam esset historia
contextere: Ideo Gratis & et non per errorem juris vel
facti ob dictas ingratitudeines, et ingratitudeinum cau-
sas que considerationem *excedunt?* animum *q?* meum
movens ad revocandum pro ut serie cum presenti pre-
chalendatam donationem per me dicto filio meo
factam propter dictas ingratitudeines ejusdem Francisci
causas *q?* prescriptas, et alias eis videlicet melioribus
via modo, et forma quibus de jure facere volo et
poscum. Revoco, anullo, et aboleo, *penitus &*
casso?, et *inpringo?*, ac pro revocata, annullata, cassa,
et fracta in perpetuum haberi volo, et espresse
declaro: adeo ut dictus filius meus bonis, rebus et
juribus per me sibi donatis tanquam ingratus
contradictor, et homo beneficii recepti immemor in
perpetuum privatus sit, et dictis bonis et rebus donatis
non *?tatur*, sed ab eo jure proclamante predicto
auferantur, ac merito tollantur, ego *q ?* possim,
et valeam deipris bonis, rebus, et juribus ad libi-
tum et voluntatem meam seu alias ut michi
permissum est disponere et ordinate In quor&
omnium, et singulonim fidem et testimonium, et

fol. 4v

ad perpetuam vei memoriam publicum peto
et requiro confici Inst&rum per Not^m inf&rum
Actum &
Testes sunt R^{dus} Benedictus Borrell
Presbiter Podiceritani residens, et Jo-
annes Antonius Mir, laborator loci
de Onsès. Ac Ego Patritius Borrell
Presbit. et Rec. loci de Aja qui predicta
recepi
ad per p perpetuam rei

A l'ombra

Text: Sara Aliaga Rodrigo. Fotografies: Victòria de Caralt

Aquest espai vol "il·luminar" objectes, racons, elements, etc. de la nostra comarca que estan ... a l'ombra.

L'orant de Sant Serni de Coborriu (Bellver de Cerdanya)

Campanar de cadireta de Sant Serni de Coborriu

Quan un arriba a Sant Serni sembla que el temps s'aturi. La petita església romànica del segle XII ens acull, envoltada d'arbres, en silenci. Ella és la porta de la vall de l'Ingla, un pas que ha permès la comunicació entre el nord i el sud al llarg de la història de Cerdanya. És austera, de carreus ben escairats, nau rectangular, absis semicircular a llevant amb dues finestres, una central i l'altra a sud-est i un campanar d'espada, a ponent, de dos grans ulls.

Busquem la porta i, seguint les directrius del romànic més pur, la trobem a migdia. Allà ens espera, amb ulls ben oberts i les mans alçades, sobre una pedra del muntant dret, l'orant. Bé, això diuen els experts d'aquesta figura humana esculpida a la pedra. No obstant, davant d'ella, no deixem de pensar en l'artista anònim treballant. Potser volia avisar al caminant que la travessa era perillosa, que podia trobar la fera o el torb. Imaginem, imaginem.

Figura de l'orant gravada en un lateral

Vista exterior de l'absis de Sant Serni de Coborriu

